

Sveriges export 1975-1980

Ur KB:s samlingar

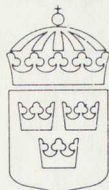
Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

Sveriges export 1975-1980

LUZ5

Statens offentliga utredningar

1976:22

Finansdepartementet

Sveriges export 1975–1980

Långtidsutredningen 1975

Bilaga 2

Rapport av Konjunkturinstitutet
Stockholm 1976

Omslag Håkan Lindström
ISBN 91-38-02806-9
ISSN 0375-250X
Göteborgs Offsettryckeri AB
Stockholm 1976

Förord

Konjunkturinstitutet har till 1975 års långtidsutredning utfört en studie av Sveriges export 1975–1980. Rapporten har sammanställts av Lennart Lindström och Hans Olsson. Framställningen i kapitel 4 samt avsnitten 5.2–5.5, 5.7 och appendix har utarbetats av Hans Olsson. För övriga delar svarar Lennart Lindström. Göran Lundbäck har medverkat vid bedömningen av skogssektorns export. Härutöver har Zinita Englund, Brita Leif, Märta Leif samt Edward Metal deltagit i arbetet.

Stockholm i mars 1976

Lars Lindberger

Innehåll

1 Inledning	9
2 Allmänna förutsättningar för exportbedömningen	11
2.1 Efterfrågan på avsättningsmarknaderna	11
2.2 Handelspolitik	13
2.3 Världshandeln	14
3 Sveriges export och dess avsättningsutrymme 1975-1980	17
3.1 Importefterfrågan i omvärlden och Sveriges andelar	17
3.2 Sammanfattning av varugrupsprognoserna	20
4 Exporten av färdigvaror	25
4.1 Inledning	25
4.2 Sammanfattande bedömning	26
4.3 Importen till de industrialiserade marknadsekonomierna	30
4.4 Sveriges andelar av importen till de industrialiserade marknadsekonomierna	42
4.5 Exporten till övriga länder	48
5 Exporten av olika varugrupper	51
5.1 Jordbruksprodukter och livsmedel	51
5.2 Järnmalm	52
5.3 Trävaror	54
5.4 Papper och pappersmassa	59
5.5 Järn och stål	65
5.6 Kemiska produkter	73
5.7 Textilvaror	76
5.8 Verkstadsprodukter	80
5.8.1 Allmän bakgrund	80
5.8.2 Prognosansatsen	83
5.8.3 Investeringsvaror	83
5.8.4 Insatsvaror	88
5.8.5 Konsumtionsvaror	94
5.8.6 Verkstadsprodukter totalt och sammanfattning	96
5.9 Personbilar	99
5.10 Fartyg	100

Appendix 1-4 105

Tabeller

2:1	Bruttonationalprodukten i olika länder 1960-1980	12
2	Privat konsumtion och maskininvesteringar i olika länder 1960-1980	13
3	Olika länders import och svensk export 1960-1980	15
3:1	Världshandelstillväxt, svensk marknadstillväxt samt tillväxten i Sveriges totala export 1960-1980	17
2	Sveriges export fördelad på varugrupper 1960-1980	21
4:1	Sveriges export av färdigvaror till olika länderområden 1960-1980	26
2	Import av färdigvaror till olika länderområden och den svenska exportens marknadsandelar 1960-1980	28
3	Färdigvaruimportens andel av BNP och BNP i olika länderområden 1960-1980	29
4	Importpriser för färdigvaror relativt BNP-deflatoren i olika länderområden 1960-1980	32
5	Genomsnittliga tullar för färdigvaror 1960-1980	34
6	Förändring i relativa importpriser för färdigvaror för olika länder, räknat som avvikelser från förändringen i OECD-områdets genomsnittliga relativa importpriser 1960-1980	39
7	Skattningar av "övriga integrationseffekter" m. m. 1960-1980	40
8	Marknadsandelar, relativa priser och relativa tullar för Sveriges export av färdigvaror till EFTA och EG 1960-1980	44
5:1	Sveriges export av jordbruks- och livsmedelsprodukter 1960-1980	51
2	Sveriges export av järnmalm och götstålsproduktionen i Väst-europa 1960-1980	53
3	Sveriges export av trävaror samt de större avnämjarländernas import 1960-1980	55
4	Förbrukning och produktion av trävaror i de fem viktigaste importländerna 1960-1980	56
5	Förbrukning, produktion samt exportöverskott av trävaror för Nordamerika 1960-1980	58
6	Förbrukning, produktion samt exportöverskott av trävaror för Finland, Österrike, Rumänien, Polen och Tjeckoslovakien 1960-1980	58
7	Partiell försörjningsbalans för den internationella handeln med trävaror 1975 och 1980	59
8	Sveriges export av papper och massa 1960-1980	60
9	Synlig papperskonsumtion 1955-1980	62
10	Produktion av papper 1955-1980	63
11	Den internationella marknaden för papper 1970, 1975 och 1980	63
12	Utbud och efterfrågan på massa 1979	64
13	Synlig stålkonsumtion 1955-1980	66
14	Importens andel av den synliga stålförbrukningen 1955-1980	68
15	Importefterfrågan på stål 1955-1980	69

16	Produktion av götstål 1955–1980	70
17	Försörjningsbalans för götstål för Västeuropa exkl. Sverige, Nordamerika och Japan 1975 och 1980	70
18	Sveriges försörjningsbalans för götstål 1975 och 1980	72
19	Sveriges export av järn och stål 1960–1980	73
20	Export av kemiska produkter 1960–1973	73
21	Import av kemiska produkter 1955–1980	74
22	”Enkel importelasticitet” för importen av kemiska produkter med avseende på BNP 1955–1980	74
23	Sveriges andelar av olika länders import av kemiska produkter 1960–1980	75
24	Sveriges export av kemiska produkter 1960–1980	76
25	Sveriges andelar i avnämrländernas import av textilvaror 1963 och 1973	77
26	Importen av textilvaror till olika länder 1955–1980	77
27	Sveriges export av textilvaror och dess marknadsandelar 1960–1980	79
28	Världshandeln: totalt, med färdigvaror samt med verkstads- produkter 1956–1970	81
29	Världshandeln med verkstadsprodukter 1955, 1963 och 1970	81
30	Exportandelar av produktionen samt importandelar av den syn- liga konsumtionen av verkstadsprodukter 1958–1960 och 1967–1969	82
31	Estimerade importelasticiteter för importen av verkstadspro- dukter, investeringsvaror med avseende på maskininvestering- arna	84
32	Importens andel av maskininvesteringarna 1955–1980	85
33	Import av verkstadsprodukter, investeringsvaror 1955–1980	86
34	Sveriges andelar av olika länders import av verkstadsprodukter, investeringsvaror 1955–1980	86
35	Sveriges export av verkstadsprodukter, investeringsvaror 1960–1980	88
36	Tillväxtelasticiteter för importen av verkstadsprodukter, in- satsvaror med avseende på produktion i verkstadsindustrin 1955–1980	89
37	Tillväxtelasticiteter för verkstadsindustrins produktion med av- seende på BNP 1948–1980	89
38	Produktion inom verkstadsindustrin 1955–1980	90
39	Import av verkstadsprodukter, insatsvaror 1955–1980	90
40	Sveriges andelar av olika länders import av verkstadsprodukter, insatsvaror 1955–1980	91
41	Sveriges export av verkstadsprodukter, insatsvaror 1960–1980	94
42	Tillväxtelasticiteter för importen av verkstadsprodukter, kon- sumtionsvaror med avseende på privat konsumtion 1955–1980	95
43	Import av verkstadsprodukter, konsumtionsvaror 1955–1980	95
44	Sveriges andelar av olika länders import av verkstadsprodukter, konsumtionsvaror 1955–1980	96
45	Sveriges export av verkstadsprodukter, konsumtionsvaror 1960–1980	96

46	Sveriges export av verkstadsprodukter 1960–1980, fördelad på länder och länderområden	97
47	Olika ländergruppers import samt Sveriges export av verkstadsprodukter 1975–1980	98
48	Sveriges export av personbilar 1960–1980	99
49	Orderläget vid världens varv den 1 januari 1975	101
50	Sveriges export av fartyg 1960–1980	102

Diagram

4:1	Färdigvaruimportens andel av BNP 1960 och estimerade c-koefficienter för olika länder	36
2	Kvoter mellan tillväxttakt för färdigvaruimport och tillväxttakt för BNP 1960–1980	41
3	Marknadsandelar för den svenska exporten av färdigvaror och relativa tullar på de ursprungliga EFTA- och EG-marknaderna 1960–1980	47
5:1	Sveriges export av järnmalm 1959–1980	52
2	Sveriges export av sågade och hyvlade trävaror som andelar i viktigare avnämarnländers import 1959–1980	54
3	Sveriges export av papper och massa 1959–1980	61
4	Den synliga papperskonsumtionens tillväxtelasticitet med avseende på BNP 1955–1980	62
5	Den synliga stålkonsumtionens tillväxtelasticitet med avseende på BNP 1955–1980	67
6	Samlad nettoexport från Västeuropa exkl. Sverige, Nordamerika och Japan 1955–1980	68
7	Effektiv råstålskapacitet i Västeuropa exkl. Sverige jämte kapacitetsutnyttjandet 1955–1980	69
8	Förändring i importandelen av stålkonsumtionen och tillväxten i stålproduktionen 1955–1975	71
9	Sveriges andelar i olika länders import av verkstadsprodukter, insatsvaror och Sveriges relativa exportpris på verkstadsprodukter 1955–1971	91
10	Sveriges export av fartyg 1959–1980	102

1 Inledning

I samband med tidigare långtidsutredningar har speciella exportstudier med utgångspunkt i bedömningar av den utländska efterfrågan utförts vilka utmynnat i prognoser över Sveriges export under den närmast framförliggande femårsperioden. Samma utgångspunkt har gällt vid utarbetandet av föreliggande exportprognos, även om den vad beträffar metoder i vissa avseenden skiljer sig från sina föregångare.

Studien avser endast varuexporten, vilken har delats upp i ett flertal varugrupper. Uppdelningen har gjorts med hänsyn till efterfrågan, dvs. varor vars efterfrågan har antagits bli genererad på likartat sätt har sammanförts till en och samma varugrupp. Avnämrländernas andel i den svenska exporten har i de flesta fall varit avgörande vid valet av länder i vilka efterfrågan för respektive varugrupp skall bestämmas. Härigenom har antalet studerade länder inte blivit detsamma för alla varugrupper.

Vid efterfrågebedömningen har analysen principiellt skett i två steg. Först har en bedömning gjorts av de olika ländernas totala importefterfrågan av respektive varugrupp. I det andra steget har Sveriges andelar av denna import bestämts. På lång sikt, då produktionsfaktorerna är rörliga, torde en med en dylik ansats utförd efterfrågebedömning av exporten också utgöra en rimlig prognos av densamma. En period på fem år, dvs. den tidsrymd som är aktuell för långtidsutredningen, är dock för vissa sektorer med stora produktionsanläggningar och stort kapitalbehov för kort för att en renodlad efterfrågeansats skall ge en tillförlitlig exportprognos. I andra sektorer är exportförmågan bestämd av "institutionella" faktorer (tekniska, geografiska, politiska).

Av dessa skäl har en renodlad "marknadsansats" av ovan antytt slag inte enbart fått ligga till grund för exportprognoserna på alla varuområden. För några varugrupper har det potentiella avsättningsutrymmet bedömts komma att överstiga det möjliga exportutbudet. Exportprognoserna för dessa varugrupper har då gjorts utifrån beräkningar av exportutbudet.

I kapitel 2 behandlas den internationella bakgrunden. Tillväxtförutsättningarna på avsättningsmarknaderna diskuteras. Prognoser över bruttonationalprodukten och vissa av dess komponenter för de från svensk export-synpunkt viktigaste länderna liksom prognoser över världshandeln presenteras. Förhållandet mellan utvecklingen av världshandeln och den totala svenska exporten tas upp i kapitel 3. Där ges en översikt över hur Sveriges

andel av världshandeln kan tänkas utveckla sig under perioden 1975–1980. Vidare sammanfattas exportbedömningarna för de olika varugrupperna.

Vid en mer aggregerad analys av den svenska exportefterfrågan faller sig en uppdelning i råvaror och färdigvaror naturlig, då exporten av dessa varugrupper uppvisar klart skilda bestämningsfaktorer. En särskild studie av Sveriges export av färdigvaror, vilka utgör den dominerande delen av den svenska exporten, har genomförts. Denna redovisas i kapitel 4. Exportutvecklingen varugrupp för varugrupp beskrivs i kapitel 5. Här ges en detaljerad presentation av prognosen för exporten på disaggregerad nivå.

Långtidsutredningens uppgift är att ge en bild av den ekonomiska utvecklingen på längre sikt. Konjunkturvariationerna lämnas därför utanför analysen i denna exportstudie. De årliga tillväxttal som anges avser därför, såvitt inte annat anges, *trendmässiga* utvecklingstakter under såväl historiska perioder som under prognosperioden 1975–1980. Tillväxttalen har sålunda inte framkommit genom en direkt jämförelse av begynnelse- och slutår i tidsperioden. De metoder som använts vid beräkningen av dessa trendmässiga tillväxttakter behandlas i Appendix 1 och 2. I Appendix 3 och 4 definieras de varugrupper för vilka exportprognoser utarbetats.

Det redovisade siffermaterialet om den svenska exporten avser genomgående dess utveckling i fasta priser, dess volymutveckling. Vid fastprisberäkningen har som deflator använts det s. k. enhetsvärdeindex, vilket av statistiska centralbyrån beräknas med hjälp av tullstatistikens uppgifter om exportens värde och kvantitet för vart och ett av de statistiska numren i tulltaxan. Denna metodik har vissa svagheter, främst den att kvalitetsförändringar hos produkterna tenderar att registreras som prisförändringar i stället för som volymförändringar. I nationalräkenskaperna infördes på hösten 1975 ett nytt deflateringssystem för utrikeshandeln i vilket man utnyttjar supplementär information om priserna, insamlad i företagsledet. Avsikten är bl. a. att härigenom eliminera den nämnda olägenheten med enhetsvärdeindex och att skapa bättre konsistens mellan utrikeshandelsberäkningarna och t. ex. BNP-beräkningarna från produktionssidan.

Att enhetsvärdeindex likväl används som deflator i det här föreliggande materialet har sin grund bl. a. i att det historiska tidsserieunderlag som prognosen bygger på är framräknat med denna metodik. Vidare är det önskvärt att få jämförbarhet med tillgängliga data över den internationella handeln, och dessa är genomgående framräknade med hjälp av motsvarande typer av enhetsvärden ("unit values" eller "average values").

Det bör påpekas att i långtidsutredningens huvudrapport används nationalräkenskapernas nya deflateringsmetodik för exporten. De uppgifter som där redovisas är därför inte helt jämförbara med dem i föreliggande rapport.

2 Allmänna förutsättningar för exportbedömningen

Vid en bedömning av avsättningsutrymmet för svensk varuexport 1975–1980 är det naturligt att i första hand rikta intresset mot de utvecklade marknadsekonomierna då dessa tillsammans för närvarande tar emot över 80 % av den svenska varuexporten. Andelen för utvecklingsländerna som helhet var 1974 ca 12 %, medan de centralplanerade ekonomiernas andel var ca 5 %. De oljeproducerande staterna inom OPEC mottog 1974 ca 2 % av den svenska exporten.

Utvecklingen globalt sett av den ekonomiska tillväxten, utrikeshandeln, handelspolitiken samt priserna under 1960- och 1970-talen behandlas utförligt i långtidsutredningens huvudbetänkande (kap. 2) samt i "Den internationella bakgrunden", vilken publiceras som bilaga 1 till 1975 års långtidsutredning. Därför skall här endast ges en kortfattad presentation av de bedömningar av den ekonomiska utvecklingen på avsättningsmarknaderna som legat till grund för exportprognoserna.

2.1 Efterfrågan på avsättningsmarknaderna

Att göra kvantitativa bedömningar av den ekonomiska utvecklingen i världen 1975–1980 framstår av flera skäl som utomordentligt vanskligt. Bland de faktorer som komplicerar bedömningen av den ekonomiska tillväxten i OECD-länderna 1975–1980 kan främst nämnas de i utgångsläget i flertalet länder exceptionellt höga arbetslöshetstalen, de kraftiga underskotten i de externa balanserna samt de höga inflationstakterna. Utformningen av den ekonomiska politiken i respektive land blir därför av central betydelse för den internationella ekonomiska utvecklingen under prognosperioden. Vissa i mån nya politiska målsättningar, såsom ökad vikt för andra krav än BNP-tillväxt, dvs. utveckling i mer kvalitativ betydelse – begreppet "ökad livskvalitet" används ofta i detta sammanhang – och ökande andelar för tjänsteproduktion med i allmänhet lägre produktivitet än varuproduktion, ger ytterligare bidrag till osäkerheten. Dessa faktorer torde kunna få åtminstone en viss uppbromsande effekt på produktionskapacitetens utveckling under de kommande fem åren.

Någon aktuell konsistent bedömning från någon internationell organisation av OECD-ländernas tillväxt för perioden 1975–1980 föreligger för

närvarande inte. Visst preliminärt material från ECE:s¹ "overall economic perspective" har emellertid varit tillgängligt. I övrigt bygger nedanstående bedömningar av de från svensk exportsynpunkt viktigaste OECD-ländernas tillväxt 1975–1980 på vissa inom enskilda länder utarbetade prognoser över den medellångsiktiga utvecklingen.

Under perioden 1960–1975 har den genomsnittliga tillväxten i OECD-områdets potentiella BNP uppskattats till 4 1/2 à 5 % per år. Den faktiska BNP beräknas under samma period ha ökat med 4 à 4 1/2 % per år. Tillväxten var dock större under 1960-talet än under 1970-talets första hälft. Under åren 1970–1975 har bedömts att BNP-gapet, dvs. skillnaden mellan den faktiska och den potentiella BNP, varit större än under 1960-talet för OECD-området som helhet.

För perioden 1975–1980 har den årliga potentiella BNP-tillväxten i OECD-området beräknats stanna vid 3 1/2 à 4 %. Den faktiska BNP-ökningen 1975–1980 torde emellertid komma att överstiga den potentiella främst på grund av att utgångsläget 1975 kännetecknas av ett mycket lågt kapacitetsutnyttjande. För vissa länder, bl. a. Förenta staterna, understiger den faktiska BNP den potentiella med närmare 10 %. Det genomsnittliga BNP-gapet i OECD-länderna från 1960 till 1973 uppgick till ca 2 %. Ett något större BNP-gap har emellertid förutsatts föreligga fram till 1980. Antaganden om BNP:s utveckling inom OECD-området 1975–1980 framgår av tabell 2:1. I tabell 2:2 anges prognoser över de BNP-komponenter som i vissa fall har använts som förklaringsvariabler vid exportberäkningarna.

Tabell 2:1 Bruttonationalprodukten i olika länder 1960–1980
Volymförändringar, procent per år

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	5,0	4,9	3,0	4,0
Finland	5,1	5,0	4,1	4,1
Norge	5,0	4,8	4,1	6,2
Belgien	5,1	4,6	4,1	4,3
Frankrike	6,1	5,7	4,6	5,0
Västtyskland	5,1	4,7	2,5	3,7
Italien	5,2	5,3	3,2	4,9
Nederländerna	5,3	5,9	3,3	3,5
Schweiz	4,9	3,6	2,2	3,5
Storbritannien	3,4	2,2	2,0	2,5
Österrike	4,8	4,7	4,9	5,0
Canada	5,6	5,0	4,5	5,0
Förenta staterna	5,0	3,7	2,4	4,0
Japan	10,5	11,1	5,6	7,0
OECD-Europa	5,0	4,8	3,0	4,0
OECD totalt	5,2	4,5	3,1	4,5

Anm. Ökningstakterna avser en utveckling som utjämnats konjunkturmässigt på det sätt som beskrivs i appendix I.

Prognos för 1975–1980 utarbetad inom konjunkturinstitutet och finansdepartementets ekonomiska avdelning.

¹ Economic Commission for Europe.

Tabell 2:2 Privat konsumtion och maskininvesteringar i olika länder 1960–1980
Volymförändringar, procent per år

	Privat konsumtion				Investeringar i maskiner och apparater			
	1960–1965	1965–1970	1970–1975	1975–1980	1960–1965	1965–1970	1970–1975	1975–1980
Danmark	4,5	4,4	2,9	3,0	8,5	5,7	3,6	5,0
Finland	5,3	4,0	5,0	3,5	3,4	4,3	5,8	4,0
Norge	4,2	4,6	3,0	4,2	8,0	4,9	7,0	7,8
Belgien	3,8	4,1	4,3	3,9	6,5	4,7	3,7	4,8
Frankrike	6,0	5,2	5,1	4,1	9,0	8,3	7,6	6,0
Västtyskland	5,0	4,7	3,1	3,5	6,4	7,0	1,6	3,5
Italien	5,9	5,6	2,9	3,5	2,7	7,2	4,2	7,5
Nederländerna	5,9	6,0	2,9	3,0	7,1	6,1	3,0	4,5
Schweiz	• •	4,6	4,3	3,0	• •	3,6	3,5	4,8
Storbritannien	3,1	1,6	2,9	1,3	5,0	3,4	3,1	7,0
Österrike	4,9	4,1	5,7	4,0	5,3	4,9	4,8	4,5
Canada	4,7	4,7	6,3	4,5	7,8	4,3	9,1	8,0
Förenata staterna	4,7	4,3	2,8	3,7	9,8	4,2	3,5	5,0
Japan	9,4	8,9	6,0	6,0	13,3	15,0	4,5	5,8

2.2 Handelspolitik

Under efterkrigstidens första decennium koncentrerades det handelspolitiska intresset i första hand till frågorna om eliminering av de från kriget kvarstående importrestriktionerna samt till problemen angående valutornas konvertibilitet. Avsevärda framsteg nåddes också på dessa områden och under 1960-talet kom tullavvecklingen att dominera det handelspolitiska samarbetet. En rad regionala handelssammanslutningar bildades i olika delar av världen. I Europa ledde bildandet av EEC¹ och EFTA² till att tullarna på industrivaror inom respektive block successivt eliminerades under 1960-talet. De var helt avskaffade 1967 inom EFTA och 1968 inom EEC.

Inom GATT³ nåddes under 1960-talet flera överenskommelser om tullreduktioner på mer global nivå. Den viktigaste av dessa var den s. k. Kennedyronden. Resultatet av denna innebar bl. a. en sänkning av de fyra största deltagarnas⁴ tullar på industriprodukter med ca 35 % under perioden 1968–1972. Fortsatta förhandlingar inom GATT:s ram pågår för närvarande (1975). Förutom ytterligare tullavvecklingar är bl. a. de icke-tariffära handelsstörningarna samt råvarufrågor föremål för förhandlingarna. I början av 1970-talet förändrades den ekonomiska blockbildningen i Europa avsevärt i och med att två EFTA-länder (Danmark och Storbritannien) erhöll medlemskap i de europeiska gemenskaperna (EG).⁵ Övriga EFTA-länder slöt bilaterala frihandelsavtal med EEC respektive CECA. Samtliga dessa avtal trädde i kraft 1973.

Efter det att tullavvecklingarna enligt dessa avtal har genomförts kommer tullfrihet att råda på industrivaruområdet mellan Sverige och hela Västeuropa utom Grekland, Turkiet och Spanien. De associations- eller preferensavtal som EEC slutit med nämnda medelhavsländer jämte ett antal afri-

¹ Belgien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna och Västtyskland.

² Danmark, Norge, Portugal, Schweiz, Storbritannien, Sverige, Österrike samt (sedan 1970) Island. Finland är associerad medlem sedan 1961.

³ General Agreement on Tariffs and Trade. Avtal mellan 90 stater, ingått 1974.

⁴ Förenata staterna, EEC, Japan och Storbritannien.

⁵ EEC, CECA och EURATOM.

kanska stater gäller inte i förhållande till Sverige. Tullavvecklingen skall för de flesta industrivarorna enligt det svenska avtalet vara avslutad vid mitten av 1977. För vissa s. k. känsliga varor gäller dock en längre övergångsperiod. För specialstål, vissa metaller m. m. är sålunda övergångstiden utsträckt till 1980; för papper, papp och pappersprodukter skall enligt avtalet tullarna vara avskaffade först 1984. Dessutom kan tullnedsättningen för dessa produkter begränsas till vissa kvantiteter, s. k. plafonder. Liknande undantag från huvudreglerna för tullavtrappningen finns i avtalen mellan EEC och de andra EFTA-länder som inte är medlemmar i EG. Dessa bestämmelser har i begränsad utsträckning kommit till användning vid slutet av 1975 men har dessförinnan överhuvudtaget inte tillämpats.

Tullfriheten mellan Sverige och de forna EFTA-länder som numera är medlemmar av EG påverkas, med några undantag, inte av den anpassning till EG:s yttre tullmur som EG-medlemskapet innebär. Undantagen gäller vissa livsmedelsindustriprodukter som var tullfria inom EFTA men som inte omfattas av EG-avtalen. Vidare gäller även här att tullfriheten för papper och pappersprodukter kan begränsas till vissa fastställda kvantiteter.

2.3 Världshandeln

Från 1960 till 1974 steg världshandelsvolymen med drygt 7,5 % (7,7¹) per år. Utvecklingen är dock avsevärt olika för olika grupper av varor, för skilda länderområden samt även mellan olika tidsperioder. Sålunda har handeln med färdigvaror stigit med ungefär ett par procentenheter mer än den genomsnittliga handeln. Genom att de utvecklade marknadsekonomiernas handel – såväl import som export – till överväldigande del består av färdigvaror har dessa länder under 1960-talet markant ökat sin andel av världshandeln. År 1974 uppgick de utvecklade marknadsekonomiernas andel i världshandeln till ca 65 %.

Utvecklingsländernas andel av världsexporten har under 1960-talet och i början av 1970-talet uppvisat en sjunkande trend, medan de centralplanerade ekonomiernas andel under samma period varit ungefär oförändrad. Den sjunkande andelen för de underutvecklade länderna hör samman med dessas starka inriktning på export av råvaror, vilkas andelar av världshandeln varit avtagande. Härigenom har även importförmågan blivit begränsad.

En ökning av världshandelns tillväxttakt ägde rum från första till andra hälften av 1960-talet. Detta torde delvis kunna förklaras av tullavveckling och övrig ekonomisk integration världen över under denna period. Framför allt bidrog en kraftig expansion i den nordamerikanska utrikeshandeln till den accelererade världshandelstillväxten. Under 1970-talets första hälft har tillväxten i världshandeln stannat något under 1960–1965 års nivå.

Även för perioden 1975–1980 kan världshandeln förutses öka långsammare än under 1960-talet. En kvantifiering av utvecklingen är dock i hög grad vanskelig. OECD-områdets bytesbalansunderskott gentemot OPEC²-länderna kan knappast väntas vara återställt före 1980, detta med hänsyn till att OPEC-ländernas möjligheter att utnyttja oljeintäkterna till varuimport i viss mån är begränsade. OECD-ländernas underskott torde komma att i viss utsträckning verka dämpande på dessa länders importefterfrågan under

¹ Varuimport enligt FN. De centralplanerade ekonomierna undantagna.

² Oljeproducerande u-länders exportorganisation.

resten av 1970-talet. Underskotten kan dock till en del väntas bli täckta genom lån från OPEC-länderna. OECD-underskottets hämmande effekt på ländernas importefterfrågan borde härigenom begränsas. Effekten på världshandeln av ekonomisk integration, handelsavtal etc. torde emellertid bli mindre markant under perioden 1975–1980 än under den närmast föregående 10–15-årsperioden. För flera västeuropeiska länder pågår kontrakterade tull-avvecklingsprogram inom eller gentemot EG fram till 1977. Tullarna på en stor del av industrivarorna, vilka redan i utgångsläget i allmänhet var låga, är då helt avskaffade i handeln inom Västeuropa samt i Västeuropas handel gentemot vissa utomeuropeiska stater. För närvarande pågår eller planeras förhandlingar inom GATT, UNCTAD samt direkt mellan i- och u-länder. Oavsett utgången av dessa förhandlingar kan de knappast väntas ge någon avgörande effekt på den internationella handelns utveckling fram till 1980.

För de icke-oljeproducerande u-länderna har den s. k. oljekrisen lett till mycket svårartade bytesbalansproblem. Dessa länders importutveckling torde huvudsakligen bestämmas av förändringar i i-ländernas efterfrågan på u-ländernas produkter, u-ländernas import- och exportpriser samt av förändringar i biståndsanslag o. d. Importefterfrågan i de icke-oljeproducerande u-länderna har av Världsbanken beräknats öka med ca 5 % per år 1975–1980. Det skulle innebära en viss nedgång i importvolymtillväxten i dessa länder under den kommande femårsperioden jämfört med perioden 1960–1975.

Tabell 2:3 Olika länders import och svensk export 1960–1980

Volymförändringar, procent per år, räknat mellan de faktiska talen för begynnelse- och slutår i resp. tidsperiod

	1960–1965		1965–1970		1970–1974		1975–1980 ^a	
	Import	Svensk export	Import	Svensk export	Import	Svensk export	Import	Svensk export
Danmark	8,8	13,5	7,5	10,0	8,9	2,4	6,0	
Finland	7,9	11,1	8,3	12,6	5,7	9,9	5,9	
Norge	8,0	11,8	13,1	12,5	5,5	5,7	9,5	
Belgien	10,1	6,8	9,6	7,3	9,0	7,9	9,5	
Frankrike	9,9	12,6	12,2	9,4	9,5	8,6	7,5	
Västtyskland	11,2	7,0	9,7	5,5	6,2	6,6	8,1	
Italien	8,7	6,0	13,5	9,0	4,0	5,4	6,9	
Nederländerna	8,8	7,5	10,5	5,9	5,3	6,5	6,4	
Schweiz	9,2	13,9	10,3	14,9	4,2	0,5	5,3	
Storbritannien	3,4	3,3	5,6	8,7	7,4	8,9	4,5	
Österrike	10,2	14,8	9,9	17,8	9,7	4,0	8,7	
Canada	6,7	14,6	8,2	11,3	10,3	6,7	5,0	
Förenta staterna	6,8	6,3	9,6	8,3	6,2	3,6	8,0	
Japan	11,9	18,6	17,4	18,2	9,0	10,6	8,0	
Totala OECD	8,6	8,6	9,6	9,2	7,0	7,0	7,2	
Östländer	6,3	2,2	7,3	13,7	1,5	7,4	6,5	
U-länder	4,5	2,6	6,5	6,6	7,7	6,3	5,0	
därav: OPEC					11,8	13,2	15,5	
Världen totalt	7,4	7,7	9,3	8,3	7,1	7,0	7,2	7,6

^a Trendmässig utvecklingstakt.

De oljeproducerande staterna inom OPEC torde med stor sannolikhet komma att öka sin andel av världens import under den kommande femårsperioden. Dessa länder är dock bl. a. med avseende på importförmåga tämligen heterogena. Importefterfrågan från dessa länder på längre sikt hänger förutom med oljeinkomsternas storlek samman med ländernas vilja och förmåga att utjämna inkomstfördelningen och bygga ut en produktionsstruktur, vilken i sin tur kan generera efterfrågan från omvärlden.

Prognoser från olika internationella och nationella organisationer pekar på en ökning av importvolymen 1975–1980 från OPEC-området som helhet uppgående till 15 à 16 % per år.

Prognoserna över importen till olika länder och länderområden 1975–1980 framgår av tabell 2:3. Den jämfört med importtillväxten 1960–1970 troligen lägre importtillväxten från OECD-området 1975–1980 kan återföras dels på en väntad nedgång i den faktiska BNP-tillväxten, dels på en väntad nedgång i importelasticiteten med avseende på BNP. Storleken av den förra effekten är något under och effekten av den senare något över 1 procentenhet; med 1960-talets importelasticitet för OECD-området (ca 1,9) applicerad på BNP-tillväxten 1975–1980 (4,5 % per år) skulle den årliga importtillväxten 1975–1980 uppgå till ca 8,5 %. Den beräknade världshandelstillväxten 1975–1980, ca 7 % i volym per år, är likafullt större än den skattade tillväxten 1970–1975.

3 Sveriges export och dess avsättningsutrymme 1975–1980

3.1 Importefterfrågan i omvärlden och Sveriges andelar

Den totala världshandelstillväxt som diskuterades i kapitel 2 (tabell 2:3) kan inte omedelbart läggas till grund för en bedömning av efterfrågan på svensk export bl. a. eftersom den kalkylerade tillväxten inte är beräknad så att den tar hänsyn till respektive lands betydelse som avnämare av Sveriges export.

För att erhålla ett mått på vad man kan kalla "marknadstillväxten" för svensk export har importprognoserna för de olika länderna i tabell 2:3 vägts samman med ländernas andelar i den svenska exporten. Härvid erhålles för perioden 1975–1980 en jämfört med världshandelstillväxten 1975–1980 något lägre ökningstakt, vilket alltså skulle innebära att den totala importen skulle öka relativt mindre i länder där Sverige i utgångsläget (1975) har stora andelar (tabell 3:1).

Även "marknadstillväxten" såsom den här beräknats är emellertid ett tämligen grovt mått på det egentliga avsättningsutrymmet för den svenska exporten under perioden. Utvecklingen av totalimporten till respektive land eller ländergrupp kan givetvis innehålla strukturförändringar avseende varu- och/eller länderfördelningen som man inte kommer åt vid en aggregerad analys. Strukturförändringarna kan innebära "autonoma" förändringar i im-

Tabell 3:1 Världshandelstillväxt, svensk marknadstillväxt samt tillväxten i Sveriges totala export 1960–1980

Volymförändringar, procent per år

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Världshandelstillväxt	8,2	8,8	6,7	7,2
Svensk marknadstillväxt ^a	8,0	8,3	6,4	7,0
Svensk exporttillväxt	8,5	7,7	5,9	7,6 ^b
Sveriges marknadsandelar	0,5	–0,6	–0,5	0,6

^a Importen till olika länder och länderområden, sammanvägd med ländernas andelar i svensk export.

^b Se fotnot 1 sid. 18.

portefterfrågan av olika varor och/eller förändringar i konkurrensförhållanden av olika slag, dvs. olika utveckling av priser och andra marknadsföringsåtgärder, växelkursförändringar samt förändringar i tullsatserna. Till de av dessa faktorer som är "kända" idag hör t. ex. de skilda tullavvecklingsprogrammen för olika varor inom ramen för Sveriges EG-avtal.

Mot denna bakgrund vore det sålunda önskvärt att prognoser över efterfrågan på svensk export "byggdes upp" utifrån disaggregerade varugrupsbedömningar i respektive land.

De i kapitel 4 och 5 redovisade prognoserna över Sveriges export av olika varugrupper 1975–1980 är för de flesta varugrupper gjorda utifrån bedömningar av importtillväxten av respektive varugrupp i de för svensk export viktigaste avnämarnländerna. Eftersom bedömningarna av importen inte täcker alla varor och än mindre alla avnämarnländers import kan emellertid en totalbild av världshandeln inte erhållas ur de varu- och ländervisa prognoserna.

En jämförelse av de i tabell 3:1 angivna importtillväxterna 1975–1980 mot den prognostiserade totala svenska exporten under samma period innebär således mot denna bakgrund endast en approximation av exportens relation till dess marknadsutrymme.

Sveriges varuexport har under den senaste 20-årsperioden utvecklats i ungefär samma takt som världshandeln som helhet. Statistiken är härvidlag för svag för att tillåta någon detaljerad analys. Slutsatserna angående Sveriges andelar i världshandeln blir t. o. m. olika beroende på vilken källa för världshandeln utveckling som används.

Den svenska exporten av varor beräknas 1975–1980 årligen öka med 7,6 % i volym.¹ Det skulle innebära att den svenska exporten under åren 1975–1980 kommer att tillväxa något långsammare än under 1960-talet, men något snabbare än under perioden 1970–1975.

Denna prognos för tillväxten av svensk varuexport 1975–1980 överstiger, som synes, något den "exogent" utarbetade prognosen över marknadstillväxten enligt tabell 3:1. Detta skulle alltså kalkylmässigt innebära något ökade andelar för svensk export i avnämarnländernas import under åren 1975–1980.

Utförliga analyser av avnämarnländernas import och Sveriges export av olika varugrupper presenteras i samband med de varugrupsvisa prognoserna i kapitel 4 och 5. Som tidigare berörts tillåter inte den ansats som använts vid utarbetandet av prognoserna en fullständig analys av den totala svenska exportens andelar i världshandeln under prognosperioden. Utvecklingen av de svenska andelarna i världens import kan allmänt sägas bli bestämd av Sveriges relativa konkurrenskraft. Denna bestäms av faktorer som utvecklingen i Sveriges exportpriser i relation till konkurrentländernas, den svenska

¹ Det bör betonas att exportvolymen i denna undersökning genomgående framräknats med s. k. enhetsvärdeindex. I långtidsutredningens huvudbetänkande har nationalräkenskapernas deflateringssystem använts, vilket resulterar i en årlig volymökning av den totala exporten som överstiger den här angivna med ca en halv procentenhet (se vidare fotnot 1 sidan 98). Vidare bör framhållas att denna tillväxt avser den trendmässiga utvecklingstakten. För att uppnå den kalkylerade exportnivån 1980 krävs en ökning av exportvolymen från den beräknade faktiska nivån 1975 som överstiger den ovan angivna med ca 2 procentenheter per år.

kronans förhållande till andra valutor och förändringar i de relativa tull-satserna. Enskilda företags exportsatsningar och övriga marknadsförings-åtgärder spelar sannolikt också en inte oväsentlig roll för marknadsandelarnas utveckling. Att kvantifiera alla dessa faktorer har inte varit möjligt. Världsexportpriserna kan väntas stiga i långsammare takt under perioden 1975–1980 än under 1970-talets första hälft bl. a. på grund av en sannolikt mer stabil utveckling av råvarupriserna och ett väntat lägre resursutnyttjande i industriländerna under prognosperioden. Dessutom torde satsningar inom industriländerna komma att göras för att reducera bytesbalansunderskotten genom att öka exportindustrins kapacitet. Härigenom torde konkurrensen öka på världsmarknaden, vilket i sin tur kan väntas komma att verka dämpande på exportpriserna. Utvecklingen av de svenska exportpriserna relativt omvärldens under perioden 1975–1980 är emellertid mycket svår att prognostisera. En från 1975 till 1980 ungefär oförändrad utveckling av relativpriset för den totala svenska exporten torde vara en rimlig förutsättning.

Till de s. k. konkurrensparametrar vars förändringar åtminstone delvis är kända hör tullsatserna. Sveriges frihandelsavtal med EG som trädde i kraft 1973 innebär att tullarna på de flesta industrivarorna i handelsutbytet mellan Sverige och medlemsländerna i EG successivt skall avtrappas fram till 1 juli 1977. För vissa varor – främst vissa järn- och stålprodukter samt papper och pappersprodukter – gäller en längre avtrappningsperiod.

Andelarna för den svenska exporten i de ursprungliga EEC-ländernas import uppvisade en sjunkande tendens under 1960-talet, medan andelarna steg i EFTA-länderna. Effekterna av samarbetet inom EG och EFTA torde i hög grad förklara dessa tendenser. Försök att uppskatta effekterna på handeln av EFTA- och EEC-samarbetet¹ har givit vid handen att den ekonomiska blockbildningen i Europa under 1960-talet sannolikt medförde en starkare ökning av handeln mellan EFTA-länderna än mellan EEC-länderna. Speciellt har det intranordiska handelsutbytet ökat starkt. En förklaring till de starkare effekterna på handeln av EFTA-avtalet än av EEC-samarbetet torde vara att handelsutbytet före avtalens ingående var större inom EEC-området än inom EFTA-blocket.

De inom ramen för GATT genomförda tullavtrappningarna under 1960-talet och i början av 1970-talet medförde också att de i början av 1970-talet avtalade tullavtrappningarna i allmänhet startade från en lägre nivå än den som rådde vid EFTA- och EEC-avtalens ingående i slutet av 1950-talet.

Med detta utgångsläge kan rimligen förväntas att de handelsavtal som i början av 1970-talet slöts mellan EFTA- och EEC-länderna sannolikt kommer att få mindre effekter på handelsutbytet totalt sett än de som kom till stånd till följd av EFTA- och EEC-överenskommelserna under 1960-talet.

För Sveriges del torde frihandelsavtalet med EG komma att medföra ökade andelar för den svenska exporten som helhet i de ursprungliga sex EG-ländernas import. I samband med de forna EFTA-ländernas avtrappning av industrivarutullarna gentemot de ursprungliga EG-länderna höjs de *relativa* tullarna på den inbördes handeln inom det ursprungliga EFTA-blocket eftersom tullarna redan avvecklats inom detta block. Det torde för Sveriges del bidra till ett upphörande under 1970-talet av den från 1960-talet kraftigt ökande andelsutvecklingen i dessa länder genom att de ursprungliga EFTA-medlemmarna torde komma att rikta en större andel av sin importefterfrågan

¹ Se "The trade effects of EFTA and the EEC 1959–67". EFTA, 1972.

mot de ursprungliga EG-medlemmarna. Denna effekt skulle möjligen kunna tänkas bli starkare för de forna EFTA-medlemmar som numera är medlemmar i EG än för de EFTA-länder som har en lösare anknytning till EG. Nettoeffekten av dessa väntade andelsförskjutningar för Sveriges andelar inom hela EG-EFTA-blocket är givetvis mycket svår att förutsäga.

Verkstadsprodukter, särskilt investeringsvaror, metaller samt papper synes ha varit de svenska produkter som i exorthänseende gynnats mest av EFTA-samarbetet.¹ Efterfrågan på dessa produkter torde under perioden 1975–1980 komma att uppvisa en hög utvecklingstakt. Den "traditionellt" starka inriktningen på dessa produkter i svensk export torde sålunda även framdeles verka i hög grad gynnsamt på utvecklingen av den svenska exporten.

Den ekonomiska integrationen mellan de fyra största nordiska länderna har, som berörts ovan, varit i hög grad markant under 1960-talet och i början av 1970-talet. En avsevärd – och sannolikt jämfört med övriga EFTA-länder större – del av det ökade handelsutbytet mellan dessa länder torde kunna förklaras av andra integrationseffekter än de rena tullförändringarna. Hit hör faktorer som samarrangemang av olika slag mellan företag i de olika länderna, etablering av dotterbolag utomlands etc. Man kan därför ha skäl att förmoda att handelsutbytet mellan dessa länder är mindre känsligt för förändringar i de relativa tullarna länderna emellan.

Mot denna bakgrund förefaller det inte uteslutet att anta att de väntade andelsvinsterna för den svenska exporten 1975–1980 i de ursprungliga EG-ländernas import inte helt skulle reduceras av en för Sveriges export mindre gynnsam utveckling av andelarna i de forna EFTA-ländernas import. Ett sådant resultat skulle kunna bidra till uppkomsten av den mindre andelsvinst för exporten totalt sett som kalkylerats i tabell 3:1.

Utvecklingen av de svenska andelarna av importen till länder utanför Europa har under den senaste 15–20-årsperioden uppvisat en i stort sett stabil utveckling. Trendmässiga förändringar i den svenska importandelen kan inte spåras annat än i några enskilda, från svensk exportsynpunkt mindre viktiga länder. Några särskilda skäl att för perioden 1975–1980 anta några större förändringar för de svenska andelarna i dessa "övriga länders" import synes inte föreligga, varför andelarna i dessa länder kan väntas utvecklas i enlighet med en historisk trend.

3.2 Sammanfattning av varugrupsprognoserna

Prognoserna för Sveriges export fördelad på varugrupper framgår av tabell 3:2. En detaljerad framställning av utvecklingen för de större exportvarugrupperna ges i kapitel 5. Färdigvaruexporten som helhet analyseras i kapitel 4. Någon undersökning av råvarorna på aggregerad nivå har inte gjorts.

För de flesta färdigvaruundergrupperna har bedömningen av exportutvecklingen 1975–1980 gjorts uteslutande med en "marknadsansats", dvs. utifrån prognoser över efterfrågan i omvärlden. Detta gäller även den aggregerade färdigvaruanalysen i kapitel 4. Bedömningen av färdigvaruundergruppen *järn och stål* utgör dock i viss mån ett undantag härvidlag. Här har speciella omständigheter – främst den planerade utbyggnaden vid NJA,

¹ "The trade effects of EFTA and the EEC 1959–1967", EFTA 1972, s. 31–32.

Tabell 3:2 Sveriges export fördelad på varugrupper 1960–1980

	Milj. kr. 1974 års priser		Trendmässiga volymförändringar, procent per år			
	Faktiska värden	Beräknade trendvärden	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
	1974	1980				
Jordbruks- och livs- medelsprodukter	2 105	2 079	4,6	6,1	2,9	0,0
Rundvirke	234	236	10,4	9,1	7,6	0,0
Trävaror	4 156	4 290	2,5	6,1	-0,9	2,4
Massa	5 829	5 759	6,1	0,1	3,6	1,4
Papper	6 947	10 695	8,4	7,0	6,1	10,0
Järnmalm	1 968	1 799	6,0	5,2	3,1	1,8
Icke-järnmetaller	1 448	1 759	3,5	10,7	2,5	3,9
Bränslen	943	998	16,8	23,9	4,6	1,0
Övriga råvaror	1 010	1 170	4,2	1,5	0,9	3,0
Råvaror, totalt	24 640	28 785	6,0	5,3	3,2	4,6
Järn och stål	5 888	9 887	11,3	7,7	5,4	13,7
Kemiska produkter	3 549	6 423	14,7	13,4	8,3	12,6
Textilvaror	2 121	3 046	15,1	11,8	5,7	7,5
Verkstadsprodukter	24 173	35 548	10,3	8,0	8,2	8,5
Personbilar	2 516	4 281	15,5	16,0	2,0	10,0
Övriga färdigvaror	3 742	5 999	9,1	11,2	11,3	9,9
Färdigvaror, totalt	41 989	65 184	11,1	9,3	7,6	9,7
Fartyg	3 525	3 261	8,3	5,8	4,2	-3,2
Flygplan och vapen	361	335	-10,1	19,6	-1,1	-2,2
Totalt export	70 515	97 565	8,5	7,7	5,9	7,6 ^a

^a Se fotnot 1 sid. 18.

Stålverk 80 – motiverat en huvudsakligen utbudsbetingad exportprognos.¹

Speciella omständigheter har även motiverat att utbudskalkyler, parallellt med efterfrågebedömningar, använts som hjälpmedel vid bedömningen av flertalet råvarugrupper. Sålunda påverkas även exporten av *järnmalm* av det planerade byggandet av Stålverk 80, vilket förutsätts använda huvudsakligen inhemsk järnmalm. Exportandelen av den svenska järnmalmproduktionen torde därmed komma att minska från 1975 till 1980.

Exporten av *jordbruksprodukter och livsmedel* bestäms främst av tillfälliga produktionsöverskott genom att produktionen i första hand avsätts på den inhemska marknaden. Den beräknade nolltillväxten i exportvolymen 1975–1980 är därmed en avspeglning av en förutsedd oförändrad balans mellan utbud och efterfrågan inom landet.

Efterfrågan på *papper* torde globalt sett komma att överstiga den möjliga produktionen i världen 1980. Enligt föreliggande produktionsplaner synes dessutom inte den planerade utbyggnaden av produktionskapaciteten för *massa* bli tillräcklig för att den planerade pappersproduktionsökningen skall kunna realiseras. Utbudskapaciteten kan härigenom väntas bli den begränsande faktorn för Sveriges export av såväl massa som papper 1980. Exportprognoserna för dessa produkter är därför baserade på planmaterial för

¹ Eftersom analysen av färdigvaruexporten som helhet i kapitel 4 gjorts uteslutande utifrån efterfrågan i omvärlden blir den prognos som där presenteras därför inte helt överensstämmande med summan av färdigvaruundergrupperna i tabell 3.2. I huvudsak kan diskrepansen – drygt en procentenhet tillväxt per år – ses som ett utslag av den höga tillväxt som förutses för just stålexporten.

den svenska massa- och pappersindustrin. Den svaga ökningen av massaexportvolymen kan ses som ett uttryck för den fortgående integreringen mellan massa- och pappersindustrierna.

Exporten av *trävaror* beräknas uppvisa en relativt måttlig trendmässig ökning från 1975 till 1980 och exportvolymen 1980 kan knappast väntas nå upp till 1973 års rekordhöga nivå. Ökningen av den svenska trävaruexportvolymen 1975–1980 torde dock komma att något överstiga förbrukningen och importen av trävaror i Västeuropa, där större delen av Sveriges trävaruexport avsätts. Detta innebär då en från 1960-talet fortsatt ökning av de svenska andelarna i avnämrländernas import 1975–1980.

Prognosen för exporten av *bränslen* 1975–1980 bygger huvudsakligen på bedömningar i de svenska raffinaderierna. Exportprognosen är uppgjord med utgångspunkt i vid slutet av 1975 befintlig raffinaderikapacitet i landet. Mer än hälften av den svenska förbrukningen av bränslen härstammar för närvarande från import. Ett fortsatt starkt, om än något minskat, importberoende har förutsatts för prognosperioden. Exporten utgör en relativt liten del av produktionen och bestäms huvudsakligen av överskott uppkomna genom i allmänhet tillfälliga avsättningssvårigheter på den inhemska marknaden. Stor osäkerhet vidlåder därför beräkningarna.

Exporten av *ickejärnmetaller*, vilken främst utgörs av koppar och aluminium, samt exporten av *övriga råvaror*, där koppar-, bly- och zinkmalmer utgör de större posterna, har framskrivits till 1980 i enlighet med den historiska trenden. På samma sätt har exporten av *rundvirke* – den minsta av råvarugrupperna – framskrivits till 1980.

Bland färdigvarorna utgör *verkstadsprodukterna* den största exportvaruundergruppen. Exporten har uppdelats i tre undergrupper i enlighet med produkternas huvudsakliga användningsområde. Investeringsvarorna utgör ca 60 % av hela verkstadsvarugruppen och ca 25 % av den totala svenska varuexporten. Dessa varor upptar därmed en betydligt större andel i den svenska exporten än i avnämrländernas import. Avnämrländernas importefterfrågan har vid skattningarna uppvisat låg priskänslighet, något som delvis torde kunna förklaras av varornas karaktär av "specialprodukter". För undergrupperna insatsvaror samt konsumtionsvaror förutses exportökningar över genomsnittet för den totala verkstadsvaruexporten. Speciellt starka ökningar har förutsetts för exporten till Norge, Nordamerika och vissa av de ursprungliga EG-länderna. Exporten av *personbilar* har bedömts separat med hänsyn till att speciella faktorer här kan väntas påverka efterfrågan.

De *kemiska produkterna* var under 1960-talet en av de mest expansiva exportvarugrupperna. Liksom för flertalet exportvaror föll exportens tillväxttakt tillbaka under första hälften av 1970-talet. Under perioden 1975–1980 är dock årliga exportökningar i närheten av 1960-talets höga tillväxttal att vänta.

Utsikterna för exporten av *textilvaror* 1975–1980 är tämligen ovissa. Importefterfrågan på textilvaror i de viktigare avnämrländerna har beräknats stiga med omkring 8 % per år 1975–1980. Det är dock inte säkert att Sveriges textilvaruexport kan växa i samma takt. Frågan är om de världsmarknadspriser, som den svenska textilvaruexporten har att anpassa sig till, kan ge en acceptabel lönsamhet inom den svenska textilindustrin.

Övriga färdigvaror består av produkter av bl. a. trä, glas och plast. Den svenska produktionen av ifrågavarande produkter avsåts huvudsakligen inom landet. Exporten av dessa varor har dock varit starkt växande under den senaste 15-årsperioden. Till skillnad från många andra varugrupper har exportvolymen uppvisat en trendmässigt sett oförminskad ökningstakt från andra hälften av 1960-talet till 1970-talets första hälft. Exportprognosen innebär ungefär samma volymökningstakt 1975–1980 som under 1960-talet som helhet.

På grund av den stora osäkerhet som råder beträffande råoljeprisernas utveckling och den därav betingade efterfrågan på tankfrakter och tankfartyg har prognosen över *fartygsexporten* gjorts i form av ett intervall. En minskning av tankfartygsexporten volymmässigt sett torde under alla omständigheter bli ofrånkomlig från 1975 till 1980; tecken på ett kommande globalt överskott på tankfartyg kunde skönjas redan före den s. k. oljekrisen 1973–1974. Tidsprofilen i tankfartygsexporten torde dessutom komma att bli ojämn. Successivt sjunkande tankfartygsleveranser kan förutses under prognosperioden. Exporten av andra fartyg än tankfartyg torde endast i liten utsträckning påverkas av den nya situationen på energiområdet. För exporten av dessa fartyg har kalkylerats med en årlig ökningstakt på 5 å 10 % i volym 1975–1980. Volymökningstakten för hela fartygsexporten har skattats ligga inom intervallet plus tre å minus tre procent i genomsnitt per år 1975–1980.

Exporten av *flygplan* och *vapen* har varierat kraftigt under den senaste femtonårsperioden. Exporten som 1975 utgjorde mindre än en procent av den totala exporten har framskrivits till 1980 i enlighet med en historisk trend.

Som framgår av tabell 3:2 har färdigvaruexporten som helhet beräknats öka i en avsevärt högre takt än den totala råvaruexporten 1975–1980. Detta skulle betyda en fortsättning på den utveckling från 1960-talet och första hälften av 1970-talet som har inneburit att råvarornas andel av den totala exporten successivt har sjunkit. Denna omstrukturering av utförseln varusammansättning har gått hand i hand med en tendens till ökad integrering inom näringslivet och en ökad vidareförädling av de svenska råvarorna inom landet. Markanta utslag av denna tendens i Sveriges råvaruexport 1975–1980 utgör den beräknat svaga tillväxten i järnmalms- och massaexporten.

Den svenska råvaruexportens svaga tillväxt i förhållande till färdigvaruexporten under 1960-talet och början av 1970-talet har för övrigt haft en motsvarighet i världshandeln där ungefär samma proportion har varit rådande och kan väntas bestå även under perioden 1975–1980. Denna jämförelse är å andra sidan inte särskilt meningsfull då varusammansättningen i världshandeln med råvaror är mycket olik den svenska råvaruexportens produktinnehåll.

4 Exporten av färdigvaror

4.1 Inledning

I detta kapitel görs en analys och bedömning av övergripande utvecklingstendenser för de två tredjedelar av den svenska varuexporten som består av färdigvaror exkl. fartyg. Framställningen utgör ett komplement till den redovisning av de enskilda varugruppernas särskilda förhållanden som återfinns i kapitel 5. Begreppet färdigvaror har låtits innefatta bl. a. verkstadsprodukter, stål, textilvaror och kemiska produkter.¹ Anledningen till att exporten av råvaror – skogsindustrins produkter (inkl. papper), malm samt livsmedel och jordbruksprodukter – undantagits från diskussionen på detta plan är att dess beteendestruktur och bestämningsfaktorer väsentligt avviker från den övriga exportens. I själva verket väntas i stort sett hela råvaruexporten år 1980 komma att begränsas av utbudskapaciteten. Den bedömning av färdigvaruexporten som nedan presenteras tar däremot helt sin utgångspunkt i utvecklingen av efterfrågan och konkurrensmöjligheterna.

Den aggregerade färdigvaruexporten har en synnerligen heterogen sammansättning med ett ofantligt stort antal varuslag och varutyper. Emellertid uppvisar den från prognosmetodologisk synpunkt vid en efterfrågestudie ett antal homogena drag vilka motiverat en framställning på aggregerad nivå och vilka utgör skiljelinjer mot råvaruexporten. Färdigvarorna karaktäriseras av en jämförelsevis hög lönekostnadsandel i saluvärdet. Produktionens geografiska lokalisering är i anslutning här till relativt oberoende av naturtillgångarnas fördelning mellan länder, vilket i sin tur möjliggör att de flesta huvudtyper av färdigvaror produceras i praktiskt taget alla industriländer. Däremot sker på detaljnivå en internationell specialisering och ett varuutbyte mellan länderna. Alla länder har sålunda betydelsefull såväl export som import av t. ex. verkstadsprodukter. Detta medför bl. a. att det

¹ Färdigvaruexportens definition enligt SITC-nomenklaturen är 5-8 exkl. 64, 68, 734 och 735. Termen färdigvaror är något inadvärd; en rätt betydande andel av exporten utgör insatsvaror i avnämrländernas egen industri. Något bättre och samtidigt enkelt uttryck torde dock inte finnas. Begreppet industriprodukter har sålunda i allmänhet en vidare betydelse än vad som här avses och omfattar även t. ex. trävaror, massa och livsmedel. Den engelska termen "manufactured products" är mer rättvisande, och antyder att det är fråga om varor med relativt hög manufakturingsinsats. En möjlig alternativ svensk term vore måhända bearbetade varor.

för bedömningen av avnämrländernas importefterfrågan är tämligen meningslöst att som prognosinstrument försöka utnyttja försörjningsbalanser såsom ofta är lämpligt för råvaror; export och import kan i en sådan balans varieras parallellt inom vida gränser. I stället används modeller där importen relaterats till mycket allmänna indikatorer på ekonomisk tillväxt, t. ex. BNP-utvecklingen. Vidare är produktionskapaciteten för färdigvaror – delvis till skillnad från för flera råvaruslag – i allmänhet ganska flexibel på medellång sikt, vilket också medverkar till att försörjningsbalansteknik vid efterfrågebedömningarna blir olämplig att använda. En rent praktisk synpunkt slutligen – som ger ett särskilt motiv för en aggregerad bedömning av färdigvaruexporten – är att det ofta är ytterst svårt att för specificerade delvarugrupper finna tillförlitliga historiska data för den internationella handelns volym- och prisutveckling.

4.2 Sammanfattande bedömning

Utvecklingen 1960–1975

Sveriges export av färdigvaror har under de senaste 15 åren stigit i en takt av i genomsnitt drygt 9 % per år. Uppdelas perioden 1960–1975 i femårsperioder finner man att trendtillväxten tenderat att avta: medan sålunda ökningstakten 1960–1965 uppgick till ca 11 % per år kan tillväxten 1970–1975 uppskattas till 7 à 8 % per år (se tabell 4:1).

Under 1960-talet expanderade främst färdigvaruexporten till EFTA-länderna kraftigt medan tillväxttakten i exporten till de dåvarande EG-länderna var lägre än för den totala färdigvaruexporten. Vad beträffar länderna utanför Västeuropa gällde att exporten till det utomeuropeiska OECD-området, dvs. Nordamerika och Japan, tillväxte relativt snabbt medan exporten till Östeuropa och till u-länderna steg i klart långsammare takt än färdigvaruexporten i genomsnitt.

1970-talets första hälft har burit med sig ganska påtagligt förändrade ut-

Tabell 4:1 Sveriges export av färdigvaror till olika länderområden 1960–1980

	Miljar- der kr. 1970	Volymförändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Ursprungliga EFTA (Danmark, Finland, Norge, Schweiz, Storbritannien och Österrike)	9,5	13,5	11,2	6,2	5,8
Ursprungliga EG (Belgien-Luxemburg, Frankrike, Väst- tyskland, Italien och Nederländerna)	4,4	10,0	7,1	6,4	12,7
Canada, Förenta staterna och Japan	2,7	12,4	10,9	4,2	7,2
Statshandelsländer i Östeuropa och Asien	1,1	6,8	8,8	17,5	11,7
Övriga länder, främst u-länder	3,5	8,1	6,5	10,8	10,0
Totalt	21,1	11,1	9,3	7,5	8,4

vecklingstendenser för färdigvaruexporten till de olika marknaderna. Öststatsmarknaden har blivit den avgjort mest expansiva och exporten dit har fördubblat sin tillväxttakt enligt preliminära uppskattningar. Även exporten till u-länderna har uppvisat en högre tillväxt än under 1960-talet. Denna är till viss men ingalunda dominerande del hänförlig till den kraftiga stegring i exporten till OPEC-länderna som ägt rum särskilt fr. o. m. 1973. Tillväxten i färdigvaruexporten till de industrialiserade marknadsekonomierna har däremot blivit lägre 1970–1975 jämfört med 1960-talet. I synnerhet gäller detta det förutvarande EFTA-området samt Nordamerika/Japan. Relativt sett har ökningen i exporten till de ursprungliga EG-länderna mattats i mindre grad; det kan noteras att ökningstakten 1970–1975 beräknas ha varit ungefär densamma som den för exporten till de förutvarande EFTA-länderna mot att på 1960-talet ha legat ca 4 procentenheter under denna.

Det ligger nära till hands att tänka sig att den nyss antydda utvecklingen av exporten till EFTA- och EG-områdena stått i samband med de båda handelsblockens tillkomst i slutet av 1950-talet och konsolidering under 1960-talet, respektive den integration mellan blocken som begynte 1973.¹ Som nödvändig rekvisita för ett mer ingående studium av sådana handelspolitiska effekter framstår dock en analys av det slag som presenteras i tabell 4:2. Den svenska exporttillväxten på olika marknader uppdelas där i två komponenter: importtillväxten för respektive länderområde (där importen av färdigvaror till varje land vägs samman med andelarna i Sveriges färdigvaruexport) och förändringen i marknadsandelar för Sveriges färdigvaruexport.²

Inte oväntat steg marknadsandelarna i det ursprungliga EFTA-området kraftigt under 1960-talet, i synnerhet under dess första hälft, då också huvuddelen av tullavvecklingen inom området ägde rum. För exporten till det dåvarande EG gjorde sig motsatt tendens gällande: marknadsandelarna minskade kraftigt i samband med tullavvecklingarna och den övriga integrationen mellan gemenskapens medlemsländer. Anmärkningsvärt är att andelsförlusterna tycks ha varit större under den andra hälften av 1960-talet än under den första, trots att tullavvecklingen inom EG – liksom inom EFTA – till större delen ägde rum under den första hälften.

Uppskattningarna för 1970–1975 tyder på att andelsökningen på den förutvarande EFTA-marknaden upphört. Åtminstone delvis kan detta ha samband med Storbritanniens och Danmarks medlemskap i EG och de övriga EFTA-ländernas frihandelsavtal med EG och de härav föranledda tullsänkningar som påbörjades 1973. Sveriges relativa konkurrensfördel av tullfriheten på de forna EFTA-marknaderna har i och med detta naggats i kanten.

¹ För en resumé av de handelspolitiska förändringarna i Västeuropa sedan 1960-talets början hänvisas till kapitel 2.

² Förändringen i marknadsandelar, p_a % per år, beräknas som

$$p_a = \left(\frac{1 + p_x/100}{1 + p_m/100} - 1 \right) \times 100 \approx p_x - p_m$$

där p_x är Sveriges exporttillväxt till länderområdet och p_m är den på angivet sätt vägda importtillväxten till länderområdet, båda i % per år. Den approximativa beräkningsformeln $p_x - p_m$ ger goda resultat vid låga procentförändringstal, sämre vid höga.

Tabell 4:2 Import av färdigvaror till olika länderområden och den svenska exportens marknadsandelar 1960–1980

Volymförändringar, procent per år

	Import (marknadstillväxt)				Sveriges andelar			
	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Ursprungliga EFTA	9,9	8,9	6,8	7,4	3,5	2,1	–0,5	–1,5
Ursprungliga EG	13,8	13,4	6,5	8,9	–3,1	–5,5	–0,2	3,5
Nordamerika/Japan	11,3	13,8	6,2	8,8	1,0	–2,7	–1,8	–1,5
Statshandelsländer ^a	12,7	6,9	14,3	9,0	–4,6	2,3	2,7	2,5
U-länder ^b	4,5	6,8	8,5	8,4	3,5	–0,3	2,1	1,5
Totalt ^{a, b}	9,7	9,9	7,4	8,2	1,4	–0,5	0,1	0,2

^a Importuppgifterna för statshandelsländerna ersatta av de utvecklade marknadsekonomiernas totala export till området; andelsuppgifterna avser den svenska färdigvaruexportens andel här.

^b Importuppgifterna för u-länderna avser total import; andelsuppgifterna avser den svenska färdigvaruexportens andel här.

Kennedyrondens tullsänkningar under perioden 1968–1973 kan ha utgjort en effekt i samma riktning. Vad tullförmånerna beträffar kulminerade Sveriges konkurrensstyrka i EFTA-länderna egentligen redan 1967. Tendenserna till andelsförluster i de ursprungliga EG-ländernas import synes å den sidan ha hejdats 1970–1975. Även här torde de nämnda handelspolitiska åtgärderna ha inverkat, fastän med effekter i motsatt riktning: Kennedyronden och Sveriges frihandelsavtal med EG har förbättrat Sveriges position i konkurrensen om andelarna i de ursprungliga EG-ländernas import.

För Sveriges totala export av färdigvaror, således inbegripet även exporten till områden utom Västeuropa, förefaller marknadsandelarna ha varit tämligen konstanta sett över den senaste tioårsperioden: andelsvinster och -förluster på olika marknader har i stort sett balanserat varandra. Detta till skillnad mot första hälften av 1960-talet då en nettoökning i marknadsandelarna ägde rum, främst därigenom att ökningen på EFTA-marknaden mer än väl uppvägs förlusterna på EG-marknaden.

Även om således marknadsandelarnas förändring haft sin givna betydelse för utvecklingen av färdigvaruexporten till olika länderområden står det ändå klart att det är den allmänna expansionen i utlandets importefterfrågan som förklarat större delen av den totala svenska färdigvaruexportens tillväxt. Av tabell 4:2 framgår att den totala marknadstillväxten¹ för färdigvaror under 1960-talet uppgick till närmare 10 % per år, men att den under perioden 1970–1975 beräknas ha minskat till 7 à 8 % per år. Särskilt påtaglig har dämpningen varit för det ursprungliga EG-området samt Nordamerika/Japan där marknadstillväxten under första hälften av 1970-talet gått ned till omkring hälften av vad som gällde under 1960-talet. Däremot har importen till statshandelsländerna och u-länderna vuxit i en i jämförelse med 1960-talet hög takt och i någon mån bidragit till att hålla den totala marknadstillväxten uppe.

Den jämförelsevis svaga ökningstakten i de västliga industriländernas färdigvaruimport 1970–1975 kan troligen åtminstone delvis återföras på en lägre allmän ekonomisk tillväxt än under 1960-talet. En viktig fråga är emel-

¹ Med begreppet marknadstillväxt för ett länderområde avses här och i det följande den med andelar i Sveriges export sammanvägda tillväxten i ländernas import.

lertid huruvida inte även andra faktorer kan ha bidragit till den lägre importtillväxten (och kanske indirekt i sin tur verkat återhållande på den allmänna ekonomiska tillväxten). Strävandena till liberalisering av handeln i Västeuropa under 1960-talet hade sannolikt starkare stimulerande effekter på handelsutbytet än de reformer på handelspolitikens område som genomförts under första hälften av 1970-talet. Perioden av friare växelkurser som kan sägas ha inletts 1971, med tidvis mycket starka och svårförutsebara kursfluktuationer, betingade delvis av spekulativa inslag utan sammanhang med de mera "normala" marknadskrafterna, har måhända burit med sig en osäkerhetsfaktor som kan ha hämmat handeln. Vidare steg utrikeshandelspriserna på färdigvaror under 1960-talet mycket långsamt – med knappt ett par procent per år i genomsnitt – vilket betydde att importpriserna relativt den allmänna prisnivån¹ sjönk och sannolikt stimulerade importtillväxten. Under 1970-talets första hälft har denna tendens till sjunkande relativa importpriser varit mindre utpräglad – förutom det att bilden varit betydligt mer splittrad med höjda relativa importpriser i somliga länder (t. ex. Förenta staterna och Storbritannien), fortsatt sjunkande i andra (t. ex. Japan och Västtyskland). Slutligen kan det ifrågasättas om inte i många länder den ekonomiska politiken, efter de kraftiga oljeprishöjningarna i slutet av 1973 och de bytesbalansproblem som bl. a. dessa medförde, kommit att i högre grad än tidigare ges en medvetet "importsål" inriktning.

Dessvärre är det mycket svårt att med empiriska studier påvisa (eller avvisa) effekterna av alla de ovannämnda företeelserna och att beräkna deras eventuella storlek. Minst lika svårt är det givetvis att, även med givna antaganden om de olika faktorernas framtida utveckling, inbegripa deras effekter i en kvantitativt preciserad prognos för importtillväxten. Försök har dock gjorts att för några av faktorerna göra uppskattningar och bedömningar, se avsnitt 4.3 nedan.

¹ Det bör observeras att jämförelsen dock inte avser priserna på importerade varor och hemmaproducerade varor av exakt jämförbara slag. Data för en sådan jämförelse har inte varit tillgängliga. Det relativpris som här kommit till användning skulle närmast vara relevant för efterfrågans fördelning mellan importerade färdigvaror och all övrig produktion. Detta kan sägas sammanfatta två steg i en valhandlingskedja: först valet mellan färdigvaror av de slag som eventuellt kan importeras å ena sidan och övrig produktion å den andra; därefter valet mellan importerade och inhemskt producerade färdigvaror (av jämförbara slag).

Tabell 4:3 Färdigvaruimportens andel av BNP och BNP i olika länderområden 1960–1980

Volymförändringar, procent per år. Sammanvägningar med enskilda länders andelar i Sveriges färdigvaruexport

	Färdigvaruimport/BNP				BNP			
	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Ursprungliga EFTA	5,1	4,5	3,3	3,0	4,7	4,2	3,3	4,2
Ursprungliga EG	8,4	7,9	3,1	4,6	5,3	5,1	3,3	4,1
Nordamerika/Japan	5,5	8,9	2,9	4,1	5,7	4,7	3,1	4,5
Summa ovanstående	6,1	6,1	3,2	3,6	5,0	4,5	3,3	4,2

Utvecklingen 1975–1980

För perioden 1975–1980 har här den totala svenska färdigvaruexporten beräknats komma att stiga med i genomsnitt ca 8,5 % per år. Detta skulle betyda att tillväxttakten ökar något jämfört med första hälften av 1970-talet men att den blir lägre än vad som kunde noteras under 1960-talet. Den beräknade exporttillväxten överstiger endast marginellt den totala marknadstillväxt för färdigvaror som förutses äga rum 1975–1980.

Marknadstillväxten i OECD-länderna bedöms under återstoden av 1970-talet bli något högre än under perioden 1970–1975. Detta kan främförallt återföras på två faktorer: dels att den ekonomiska tillväxten förutsatts bli högre, dels att den tendens till relativ fördyring av importerade färdigvaror som enligt ovan synes ha förelegat 1970–1975 väntas upphöra. Däremot har effekterna av tullavvecklingar och övrig ekonomisk integration inte antagits bli mer expansivt verkande 1975–1980 än 1970–1975.

Statshandelsländernas import från de industrialiserade marknadsekonomierna har bedömts komma att stiga i långsammare tempo 1975–1980 efter den mycket snabba tillväxten under 1970-talets första del. U-ländernas import beräknas komma att växa i ungefär samma takt under andra halvan av 1970-talet som under den första. OPEC-ländernas import väntas härvid fortsätta att växa i mycket hög takt, även om ökningen procentuellt sett blir lägre än vad som registrerades t. ex. under åren 1973–1975.

Marknadsandelarna för Sveriges färdigvaruexport har totalt sett beräknats bli ungefär oförändrade 1975–1980. Det svenska frihandelsavtalet med EG medför troligen en uppgång i marknadsandelarna för exporten till de ursprungliga EG-länderna, en uppgång som uttryckt i procentuell andelstillväxt kan bli tämligen betydande. Å andra sidan innebär de förutvarande EFTA-ländernas medlemskap i eller frihandelsavtal med EG att den svenska exportens konkurrenskraft på den ursprungliga EFTA-marknaden försämrats gentemot de ursprungliga EG-ländernas exportindustri. En viss andelsminskning på den forna EFTA-marknaden har därför bedömts vara sannolik. Nettoeffekten av andelsförskjutningarna i Västeuropa, så som dessa kalkylerats, blir en obetydlig uppgång i marknadsandelarna under återstoden av 1970-talet.

För avsättningsmarknaderna utanför Västeuropa har marknadsandelarna framskrivits i huvudsak i enlighet med historiska trender.

I de efterföljande avsnitten presenteras mer detaljerade genomgångar av först importutvecklingen för de industrialiserade marknadsekonomierna, därefter de svenska marknadsandelarna därstädes och slutligen utvecklingen av exporten till statshandelsländerna och u-länderna.

4.3 Importen till de industrialiserade marknadsekonomierna

Utvecklingstendenserna för olika länderområdens totala import av färdigvaror 1960–1980 har i grova drag kommenterats i avsnitten 4.1 och 4.2 ovan, delvis i anslutning till de data över marknadstillväxten som redovisas i tabell 4:2. I detta avsnitt redovisas en närmare analys av färdigvaruimporten till de industrialiserade marknadsekonomierna och dess bestämningsfaktorer.

Importens bestämningsfaktorer

Enligt vedertagen teori förutsätts att ett lands importefterfrågan står i samband med inkomsten (produktionen) i landet. Allt annat lika är sålunda en ökad ekonomisk tillväxt förenad med en ökad tillväxt i importen. Utöver inkomsten antas att importen kan påverkas av ett antal andra faktorer. Som den viktigaste brukar traditionellt anges importpriserna (eventuellt inkl. tullar) relativt priserna på inhemskt producerade varor. Andra kan vara kvaliteten i olika avseenden på importvarorna i förhållande till de inhemska varorna, icke-tariffära handelshinder, graden av ekonomisk integration mellan länder, det internationella betalningssystemets utformning (inbegripet växelkurssystem), m. m. Vid konjunkturanalys brukar dessutom antas att kapacitetsutnyttjandet i ekonomin påverkar importefterfrågan; detta är dock en aspekt av mindre vikt vid den medelsiktiga analys varom det här är fråga. För flera av de nämnda faktorerna gäller att deras partiella effekter på importen är ytterst svåra att empiriskt beräkna, inte minst eftersom faktorerna i sig själva ofta inte är kvantifierbara.

Om det således kan anses odiskutabelt att importen är en funktion av inkomsten och en mer eller mindre väl specificerad uppsättning andra faktorer, är det däremot långt ifrån klart vilken matematiska form som bäst approximerar sambandet utifrån teoretiska och empiriska synpunkter. Den fortsatta diskussionen nödvändiggör ett ställningstagande i denna fråga, även om avsikten inte är att ge en framställning av någon matematisk och ekonometrisk komplexitet. Utgångspunkt har tagits i den i ekonometrisk analys, och även i mer kvalitativ analys, ofta använda "konstantelastiska" funktionsformen.

$$M = \alpha_0 Y^{\alpha_1} F^{\alpha_2}$$

där M betecknar import, Y betecknar inkomst (BNP) och F symboliskt sammanfattar övriga importpåverkande faktorer. α_0 , α_1 och α_2 är ekvationens konstanter; α_1 och α_2 är närmare bestämt de konstanta elasticiteterna för M med avseende på Y och F. Med användande av procentuella förändringar i variablerna motsvaras ekvationen approximativt av

$$\dot{M} = \alpha_1 \dot{Y} + \alpha_2 \dot{F}$$

där pricken över respektive symbol anger procentuell förändring. Den valda modellen kan likvärdigt formuleras som en ekvation för importandelen av BNP:

$$\frac{M}{Y} = \alpha_0 Y^{\alpha_1 - 1} F^{\alpha_2}$$

Bland de faktorer som symbolen F omfattar kan man tänka sig en trendmässig tillväxt i importkvoten symboliserande en allmän tendens till "internationalisering" av världsekonomin. Denna står i sin tur i samband med en mängd faktorer bland vilka kan nämnas utvecklingen av transport- och kommunikationsmöjligheterna, uppväxandet av multinationella företag, den internationella marknadsföringens utveckling, t. ex. i form av handelssekreterarkontor och liknande, samt den ökande internationella kreditgivning-

en. Man kan formellt isolera denna trendfaktor på följande sätt, med nya beteckningar för konstanterna:

$$\frac{M}{Y} = \beta_0 Y^{\beta_1} F^{\beta_2} e^{\beta_3 t}$$

där dessutom e är basen i det naturliga logaritssystemet och t är tiden. Uttryckt i procentuella förändringar motsvaras detta approximativt av:

$$\left[\frac{\dot{M}}{Y} \right] = \beta_1 \dot{Y} + \beta_2 \dot{F} + \beta_3$$

vilket är en ekvation för importkvotens procentuella tillväxt; denna är lika med en konstant (β_3) samt effekter av förändringar i de olika import-påverkande faktorerna.

I tabell 4:3 redovisas beräkningar av procentuella tillväxttakter i kvoten mellan färdigvaruimport och BNP, således $[M/Y]$, över olika femårsperioder och för olika länderområden. Det framgår att den lägre tillväxttakt i importen som enligt tabell 4:2 präglad första hälften av 1970-talet i jämförelse med 1960-talet kan "förklaras" av dels en lägre BNP-tillväxt, men dels också en lägre tillväxt i importkvoten, M/Y . En väsentlig fråga är i vad mån denna lägre tillväxt i importkvoten kan återföras på den lägre tillväxten i BNP själv, således via termen $\beta_1 \dot{Y}$ i ekvationen ovan om $\beta_1 > 0$, och i vad mån det beror på andra faktorer, symboliserade av termen $\beta_2 \dot{F}$. En viktig sådan faktor torde vara de relativa importpriserna.

Världshandelspriserna på färdigvaror steg under 1960-talet mycket långsamt – genomsnittligt sett med mindre än 2 % per år. Detta innebar att relationen mellan priserna på importerade färdigvaror och den allmänna prisnivån (se tabell 4:4) sjönk ganska påtagligt i nästan alla västliga industriländer. Orsaken kan ha varit lägre kostnadsökningar per producerad enhet i exportinriktade näringsgrenar och företag – i så fall till följd av en snabbare produktivitetstillväxt – men dessutom är det tänkbart att prisdiskriminering förekommit så att kostnadsökningarna i första hand tagits ut på hemmamarknaderna. Det sistnämnda följer dock inte direkt av den gjorda jämförelsen mellan världsmarknadspriserna och den allmänna prisnivån eftersom dessa båda prisserier inte mäter priserna på samma sortiment

Tabell 4:4 Importpriser för färdigvaror relativt BNP-deflatoren i olika länderområden 1960–1980

Förändringar i procent per år. Sammanvägningar med enskilda länders andelar i Sveriges färdigexport. Korrigeringar gjorda för förändringar i indirekta skatter

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Ursprungliga EFTA	-2,7	-0,8	-0,3	-1,4
Ursprungliga EG	-3,3	-2,8	-0,7	-1,6
Nordamerika/Japan	-1,1	-0,9	4,1	0,4
Summa ovanstående	-2,6	-1,4	0,3	-1,1
d:o, men vägt med världsimporten	-2,1	-1,6	1,1	-1,0

av varor och tjänster – detta problem har redan tidigare påtalats. Under första hälften av 1970-talet har tendensen till sänkta relativa importpriser generellt sett upphört. Samtidigt har dock bilden blivit väsentligt mer splittad vid en jämförelse mellan olika länder, till stor del beroende på de starka förskjutningar i valutakurserna som ägt rum sedan 1971. Sålunda har de relativa importpriserna för bl. a. Förenta staterna och Storbritannien stigit kraftigt medan de för t. ex. Västtyskland och Japan har fortsatt att sjunka påtagligt. Man kan givetvis spekulera i olika hypoteser om varför importpriserna under senare år genomsnittligt sett slutat öka långsammare än den allmänna prisnivån. Till en del kan förklaringen kanske sökas i de kraftiga oljeprishöjningar som OPEC-länderna genomförde i slutet av 1973, i den mån exportinriktade näringsgrenar har ett genomsnittligt högre energiinnehåll än den övriga samhälleliga produktionen. Vidare har tanken framförts att de rörligare växelkurserna verkat uppdragande på inflationstakten i världsekonomin just via världshandelspriserna. Denna effekt skulle uppstå till följd av ett tänkt asymmetriskt exportprissättningsbeteende: för deprecierande länder skapas ett extra utrymme för exportprishöjningar, vilket utnyttjas, samtidigt som exportprishöjningarna i apprecierande länder – t. ex. Västtyskland och Japan vilka dessutom kan anses vara "prisledarnationer" – inte i motsvarande grad hålls tillbaka. Den ovanligt markerade samtidigheten i konjunkturförloppet i världsekonomin kan också – under en liknande hypotes om att priserna är trögrörliga nedåt – ha verkat uppdrivande på världsmarknadspriserna i relation till hemmamarknadspriserna.

Det framstår sålunda som tänkbart att tillväxten i färdigvaruimporten under 1970-talets första del bromsats på grund av utvecklingen av de relativa importpriserna. I den ovan förda diskussionen har dock en komponent i importpriset utelämnats, nämligen tullarna. Alltsedan 1960 har betydande tullreduktioner genomförts inom ramen för olika avtal och överenskomelser. Avvecklingen av tullarna inom EFTA och EG under perioden fram till 1967 respektive 1968 och den avvecklingsprocedur som inleddes 1973 mellan de ursprungliga EFTA- och EG-blocken medförde (och medför) inte minst en omfördelande effekt på handeln, men därtill torde den sänkta genomsnittliga tullnivån ha fått en positiv nettoeffekt även på den totala importens tillväxt. Även vid sidan av de ovannämnda tullavvecklingsprogrammen har sänkningar av de genomsnittliga tullarna skett, främst som resultat av förhandlingar inom GATT. De mest betydelsefulla tullsänkningarna kom till stånd under perioden 1968–1973, genom den s. k. Kennedyronden.

I tabell 4:5 redovisas gjorda uppskattningar av förändringarna av den genomsnittliga tullnivån, uttryckta som effekter på de genomsnittliga importpriserna. Tullnivån för färdigvaror var i utgångsläget för beräkningarna, 1959/60, ganska varierande mellan olika länder. Sålunda uppskattas tullarna för bl. a. Storbritannien, Finland, Frankrike och Italien ha legat kring i medeltal 20 %, medan tullnivån för t. ex. Danmark, Belgien, Nederländerna och Västtyskland torde ha varit omkring 10 % eller lägre. I en mellanställning återfanns bl. a. Norge och Förenta staterna. År 1972, innan tullavvecklingarna mellan EFTA- och EG-blocken påbörjades, var den genomsnittliga tullnivån väsentligt lägre. De lägsta tullarna för genomsnittsimporten av färdigvaror, några få procent, hade då antagligen de ursprungliga

Tabell 4:5 Genomsnittliga tullar för färdigvaror 1960–1980

Förändringar uttryckta i effekter på importpriserna, procent per år. Sammanvägningar med enskilda länders andelar i Sveriges färdigvaruexport

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Ursprungliga EFTA	–0,6	–0,9	–0,6	–0,2
Ursprungliga EG	–0,7	–0,7	–0,4	–0,1
Nordamerika/Japan	–0,3	–0,7	–0,5	0,0
Summa ovanstående	–0,6	–0,8	–0,5	–0,1

EG-länderna, mycket till följd av att största delen av importen består av tullfri intrahandel. De ursprungliga EFTA-ländernas import har lägre motsvarande andel intrahandel. Detta sistnämnda faktum medförde för övrigt också att effekten på de genomsnittliga importpriserna av Kennedyrondens tullsänkningar 1968–1973 blev större för EFTA-länderna än för EG-länderna.

Genom att addera tullförändringarnas priseffekter enligt tabell 4:5 till förändringarna i relativa importpriser enligt tabell 4:4 erhålles ett "totalt" relativt importpris, vars utveckling kan antas påverka importefterfrågan. Vad beträffar marknadsbildningarna i Västeuropa har dessutom sannolikt integrationseffekter alldeles vid sidan av tullavvecklingarna gjort sig gällande. I likhet med tullavvecklingarna har dessa "övriga integrationseffekter", förutom en omfördelande inverkan på handeln i riktning mot ökad andel för intrahandel inom respektive block, troligen haft en positiv effekt även på färdigvaruimportens tillväxt, totalt sett.

En modell

I syfte att försöka kvantitativt uppskatta effekterna på färdigvaruimportens tillväxt av BNP-tillväxten, förändringar i relativa importpriser och genomsnittstullar samt även de "övriga" effekterna av ekonomisk integration har en regressionskvation av följande form estimerats:

$$\left[\frac{\dot{M}}{\dot{Y}} \right]_{it} = b_1 \dot{Y}_{it} + b_2 (\dot{P}_{it} + \dot{T}_{it}) + c_i + d_{jt} + a$$

där

$[M/Y]_{it}$ = förändring, % per år, i importkvot för land i, tidsperiod t,

$\dot{Y}_{it}$ = förändring, % per år, i BNP för land i, tidsperiod t,

$\dot{P}_{it}$ = förändring, % per år, i relativa importpriser för land i, tidsperiod t,

$\dot{T}_{it}$ = förändring i genomsnittliga tullar uttryckt som effekt på importpriset, % per år, för land i, tidsperiod t,

b_1 och b_2 är koefficienter, gemensamma för alla länder och tidsperioder,

c_i är en uppsättning koefficienter, en för varje land (i),

d_{jt} är en uppsättning koefficienter, en för varje ekonomiskt

block (j) vid varje tidsperiod (t),
är en gemensam konstant, representerande trendfaktorn.

Ekvationen är således anpassad för estimation med data från flera tidsperioder och flera länder samtidigt (tidsserie- och tvärsnittsdata). Data-materialet har hämtats från 14 OECD-länder (vilka framgår av den efterföljande redovisningen) under tre tidsperioder (1960–1965, 1965–1970 och 1970–1975); således 42 observationer för varje variabel. De ekonomiska blocken är ursprungliga EFTA, ursprungliga EG samt ett "block" bestående av Förenta staterna, Kanada och Japan. Vart och ett av de 14 länderna är hänförligt till något block.

Principiellt motsvarar ekvationen den inledningsvis diskuterade, tämligen traditionella importmodellen. En kritisk punkt är naturligtvis den att koefficienterna b_1 och b_2 för inkomstens respektive prisernas procentuella förändring antas vara gemensamma för de olika länderna. Skillnader mellan länder i importbeteende förutsätts fångas upp av de länderindividuella c-koefficienterna.¹ Tullsatsförändringarnas prisseffekt ingår i prisvariabeln ($\dot{P}_{it} + \dot{T}_{it}$). De övriga integrationseffekterna antas visa sig i d-koefficienterna: varje land tilldelas i modellen en importtillväxtkomponent (d_{jt}) som är beroende av dels vilket ekonomiskt block landet tillhör, dels vilken av de tre femårsperioderna det gäller.²

En reservation kan kanske vara på sin plats här, vad beträffar prisvariabelns konstruktion. Det förutsätts i modellen att prisseffekten på importen av en tullförändring är lika stor som en motsvarande förändring i det övriga relativpriset. Det kan finnas vissa skäl att tro att utvecklingen sedan 1960 på det tullpolitiska området haft effekter på importtillväxten som är starkare än effekter av andra importprisförändringar. En sänkning av importtullarna upplevs rimligtvis som en mer konkret och beständig förändring av affärsvillkoren än en av andra orsaker inträffad förskjutning i prisrelationen mellan importerade och inhemska varor. Information om tullförändringen har troligen också större förutsättningar att nå fram till beslutsfattarna på ett snabbt och effektivt sätt.³ Dessa "extra" prisseffekter kan delvis vid estimation antas komma att ingå i ekvationens d-koefficienter. Huruvida det också är lämpligt att från teoretisk synpunkt rubricera dem som "övriga integrationseffekter" är måhända mer diskutabelt.

Modellen har 19 oberoende koefficienter att estimeras med hjälp av de 42 observationerna. c-koefficienterna och d-koefficienterna har normerats så att deras medeltal är noll. Resultatet blev (standardavvikelser inom parentes):

$$\left[\frac{\dot{M}}{\dot{Y}} \right]_{it} = \frac{-0.61}{(0.52)} \dot{Y}_{it} - \frac{0.81}{(0.22)} (\dot{P}_{it} + \dot{T}_{it}) + c_j + d_{jt} + 6,4$$

De länderindividuella c-koefficienterna är, för:

Danmark	-2,86	Belgien	0,45	Canada	-0,12
Finland	-1,58	Frankrike	3,65	Förenta	
Norge	-1,30	Västtyskland	0,37	staterna	3,12
Schweiz	-2,86	Italien	0,45	Japan	1,24
Storbritannien	2,06	Nederländerna	-1,75		
Österrike	-0,94				

¹ Det bör observeras att för det första importens *nivå* i förhållande till BNP är helt "fri" för varje land eftersom ekvationen endast innehåller förändringstal; för det andra att vid given BNP-tillväxt olika länder kan ha olika importtillväxt beroende på de länderindividuella koefficienterna.

² I den mån det finns importpåverkande faktorer som ej medtagits i ekvationen, och dessa har förändrats, finns en risk att även dessa effekter fångas upp i d-koefficienterna. Dock är denna risk påtaglig endast om ifrågavarande faktorer förändrats i *samma riktning* för alla länderna i ett givet block.

³ Till detta kommer en effekt av mer teknisk natur, nämligen den att tullförändringarna är relevanta för valet mellan importerade och inhemska varor av exakt motsvarande slag, medan detta inte är fallet för de övriga relativpriset, så som det mätts – jfr fotnot 1 på sid. 29.

d-koefficienterna är, för:

Ursprungliga EFTA		Ursprungliga EG		Nordamerika/Japan	
1960-1965	0,29	1960-1965	1,39	1960-1965	-1,27
1965-1970	0,66	1965-1970	0,74	1965-1970	1,23
1970-1975	-0,94	1970-1975	-2,13	1970-1975	0,04

Vad först beträffar länderkoefficienterna är det uppenbart att de ursprungliga EG-länderna i genomsnitt ligger högre än de förutvarande EFTA-länderna. Frågan kan ställas huruvida EG som institution betraktat stimulerat fram en allmänt högre importtillväxt än EFTA.¹ Detta synes vara tveksamt vid en närmare analys. I allmänhet är det nämligen så att länderna med höga c-koefficienter är de som har den lägsta andelen färdigvaruimport i sin BNP, och omvänt. Se diagram 4:1. En betydande del av skillnaderna i c-koefficienterna kan "förklaras" av storleken på importkvoten av BNP. Den senare synes i sin tur vara omvänt korrelerad med ländernas storlek, mätt med nivån på BNP. EFTA-länderna, med undantag av Storbritannien, har höga importkvoter och låga c-koefficienter, medan de tre största ursprungliga EG-länderna har små importkvoter och höga c-koefficienter. Frapperande är dock Belgiens och i viss mån Nederländernas situation, med höga importkvoter och också jämförelsevis höga c-koefficienter. Möjligt är att integrationseffekterna på importtillväxten varit speciellt stora för dessa båda länder.

¹ De skattade d-koefficienterna kan inte ge svar på detta; de anger endast integrationseffekternas *förändring* i tiden.

Koefficienterna som avser att mäta de övriga integrationseffekterna m. m., d-koefficienterna, uppvisar i stor utsträckning ett väntat mönster. Koefficienterna skall tolkas så att t. ex. de ursprungliga EFTA-ländernas importtillväxt 1960-1965 till följd av övriga effekter blev 0.29 procentenheter per

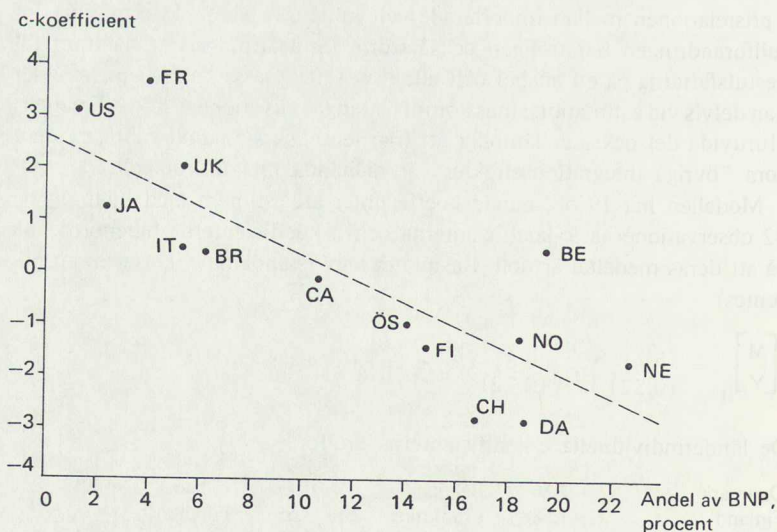

Diagram 4:1 Färdigvaruimportens andel av BNP år 1960 och estimerade c-koefficienter för olika länder.

Anm. DA = Danmark, FI = Finland, NO = Norge, CH = Schweiz, UK = Storbritannien, OS = Österrike, BE = Belgien, FR = Frankrike, BR = Västtyskland, IT = Italien, NE = Nederländerna, CA = Kanada, US = Förenta staterna och JA = Japan.

är snabbare än den årliga tillväxt som rått under *hela* perioden 1960–1975. För Västeuropa som helhet framgår att integrationseffekternas expansiva effekt på importtillväxten var större under 1960-talet än under första hälften av 1970-talet; skillnaden skulle motsvara ca 1.5 procentenheter per år för EFTA-länderna och ca 3 procentenheter per år för EG-länderna. Man kan vidare göra den iakttagelsen att den expansiva effekten på 1960-talet för EFTA-ländernas del var något större under årtiondets andra hälft, medan för EG-länderna den var större under första hälften.

För Nordamerika och Japan går det inte att på riktigt samma sätt som för Västeuropa tolka de skattade d-koefficienterna som indikatorer på förändringar i institutionella integrationseffekter. De kan delvis kanske ses som uttryck för vad som tidigare antytts: att de generella tullsänkningar som genomförts har haft en starkare expansiv effekt på importen än förskjutningarna i det övriga relativa importpriset. Eftersom de tre skattade d-koefficienterna korrelerar exakt med tullförändringarna för motsvarande tidsperioder (jfr tabell 4:5) motsägs inte hypotesen, men naturligtvis kan denna vackra samvariation av tre observationspar ha kommit till av en slump.

Koefficienten -0.61 för BNP-tillväxten inrymmer ett visst tolkningsproblem. Under förutsättningen att allt annat är oförändrat skulle en ökning av BNP-tillväxten med 1 procentenhet per år medföra en nedgång i tillväxttakten för importkvoten av BNP med 0.6 procentenheter, dvs. en ökning i importens tillväxttakt med 0.4 procentenheter. Detta kan dock inte tolkas så att 0.4 skulle vara importens inkomstelasticitet mätt på konventionellt sätt, dvs. att en BNP-tillväxt på 1 % skulle motsvaras av en importtillväxt på 0.4 %. Skälet härtill är förekomsten i ekvationen av konstant term samt c-koefficienterna. Dessa bildar "autonoma" komponenter i importtillväxten, utöver och oberoende av alla förändringar i inkomst- och prisvariablerna samt d-koefficienterna.

Trots detta kan man kanske anse att om BNP-tillväxten ökar med 1 procentenhet borde den direkta effekten härav bli en importtillväxt som ökar med åtminstone 1 procentenhet, inte endast 0.4.¹ Man har sålunda anledning anta, t. ex. i samband med förandet av konjunkturpolitik, att det marginella importinnehållet i BNP är större än det genomsnittliga importinnehållet och att sålunda en ökning av BNP-tillväxten med 1 procentenhet motsvaras av en ökning i importtillväxten som t. o. m. är större än 1 procentenhet.

Motsättningen mellan dessa resultat är dock i betydande mån skenbar. Det gäller att skilja mellan å ena sidan fluktuationer i BNP-tillväxten, dvs. avvikelser från den långsiktiga eller medelsiktiga trendtillväxten, och å andra sidan den lång- eller medelsiktiga trendtillväxten själv. Ekonomisk tillväxt kan generellt antas medföra en ökad diversifiering av efterfrågans struktur vilket i sig som regel torde verka i riktning mot en ökad importandel i nationalutgiften. Tillväxten har emellertid på längre sikt också effekter i motsatt riktning. En högre ekonomisk tillväxt medför sålunda en snabbare modernisering av näringslivets produktionsapparat och möjliggör en effektivare anpassning till strukturella förskjutningar i efterfrågans inriktning; vidare innebär den högre ekonomiska tillväxten att företagens inhemska marknad växer snabbare, något som via bättre utnyttjande av stordriftsfördelar kan leda till en mer diversifierad produktionsstruktur i landet. Den

¹ Det skall påpekas att koefficienten inte skattats med någon hög precision; se den uppställda ekvationen.

inhemska industrin får alltså genom den högre tillväxten större möjligheter att konkurrera med de krafter som verkar i riktning mot en snabbare importtillväxt. Dessa senare krafter är delvis oberoende av det egna landets ekonomiska tillväxt: att importtillväxten sett över en längre tidsperiod för nästan alla industriländer varit snabbare än BNP-tillväxten har i stor utsträckning att göra med ett *globalt sett* ökat utnyttjande av fördelar med internationell specialisering och arbetsfördelning, liberalisering av handeln, allt bättre transport- och kommunikationsväsende etc. Ifrågavarande faktors utveckling är inte på ett direkt sätt bunden till variationer i den långsiktiga ekonomiska tillväxttakten inom och emellan enskilda länder. När man således beräknar kvoten mellan importens och BNP:s tillväxttakter över ett längre tidsperspektiv och t. ex. får resultatet 1.5 å 2, är det viktigt att se detta som ett deskriptivt mått som inte nödvändigtvis beskriver det direkta orsakslogiska sambandet mellan variationer i BNP-tillväxt och importtillväxt på lång sikt.¹ På kort sikt är förhållandet annorlunda, när av konjunkturrella orsaker efterfrågans tillväxt ändras inför en relativt fast produktionsapparat och produktionsstruktur. Effekten på importen brukar då bli förhållandevis starkare än förändringen i den totala efterfrågan.

Koefficienten -0.80 för förändringen i det relativa importpriset inkl. tull kan, analogt med koefficienten för BNP-tillväxten, tolkas som en elasticitet i den speciella meningen att om prisvariabeln ökar 1 procentenhet snabbare så blir importtillväxten 0.8 procentenheter långsammare.

Utvecklingen 1975-1980

I de tidigare givna tabellerna har, parallellt med historiska data, projektioner och antaganden för utvecklingen 1975-1980 redovisats utan kommentarer. Förutsättningarna om BNP-tillväxten i de olika industrialiserade marknadsekonomierna överensstämmer med vad som presenterats och kommenterats i kapitel 2. De gjorda projektionerna innebär att tillväxten 1975-1980 nästan undantagslöst blir högre än vad som uppskattats för 1970-1975, däremot i allmänhet lägre än under 1960-talet. Ser man till de sammanvägningar med Sveriges färdigvaruexport av de olika ländernas BNP-tillväxt som återfinns i tabell 4:3 finner man att OECD-områdets tillväxt skulle uppgå till något mer än 4 % per år 1975-1980, mot en beräknad trendmässig tillväxt av 3,3 % per år 1970-1975. För de förutvarande EFTA-länderna betyder

¹ Låt det exempelvis för ett land gälla att

$$\left[\frac{\dot{M}}{\dot{Y}} \right] = -0.6 \dot{Y} + 6$$

vilket ungefär motsvarar den ovan skattade ekvationen för ett land där $c_i = 0$ och $d_{jt} = 0$ och där priser och tullar är oförändrade. Detta betyder approximativt att

$$\dot{M} = 0.4 \dot{Y} + 6$$

Om t. ex. BNP stiger i en takt av 5 % per år, stiger importen med 8 % per år. Om t. ex. BNP stiger med 3 % per år, stiger importen med ca 7 % per år. I exemplet är den långsiktiga importökningstakten endast till en del tänkt att kunna "förklaras" av ökningen i BNP; 6 procentenheter utgörs av de olika nämnda trendfaktorernas effekter.

de gjorda bedömningarna att BNP-tillväxten 1975–1980, sammanvägt på nämnda sätt, nära nog skulle komma upp i 1960-talets genomsnittliga tillväxttakt. För de ursprungliga EG-länderna beräknas däremot tillväxttakten 1975–1980 komma att bli någon procentenhet per år långsammare än under 1960-talet. Att den förutvarande EFTA-marknaden således, på detta sätt betraktat, bedöms mer positivt från tillväxtskyndpunkt kan nästan helt återföras på att den i kalkylen tungt vägande norska ekonomin under återstoden av 1970-talet väntas tillväxa i en klart högre takt än under 1960-talet.

Utvecklingen av de relativa importpriserna exkl. tullförändringar (se tabell 4:4) har framskrivits för 1975–1980 under visst hänsynstagande till historiska trender. För OECD-området totalt, med länderna sammanvägda i enlighet med deras importstorlek, har utvecklingen av importpriserna för färdigvaror antagits återgå till något av den tendens som präglade 1960-talet, att nämligen stiga något långsammare än den allmänna prisnivån. Med andra ord förutsätts att den mindre uppgång i relativa importpriser som beräknas ha ägt rum 1970–1975 delvis har varit av exceptionell art och bl. a. beroende på oljeprisnivåns radikala höjning i slutet av 1973, så som närmare diskuterats tidigare. Underlag saknas för en bedömning av eventuella effekter på prisrelationerna av faktorer som prisdiskriminering mellan hemma- och utlandsmarknader och övergången till mer rörliga växelkurser. Antagandet om de relativa importprisernas sänkning med 1 % per år 1975–1980 för de industrialiserade marknadsekonominerna totalt kan ses som en extrapolation av förändringstalens utveckling under loppet av 1960-talet, med bortseende från den antaget extrema förändringstakten under perioden 1970–1975. Den sålunda erhållna relativprissänkningen har "fördelats" på de enskilda länderna, i huvudsak med ledning av deras historiska benägenhet att ha relativa importpriser vars förändring avviker i ena eller andra riktningen från genomsnittet. Detta revosias i tabell 4:6.

Tabell 4:6 Förändring i relativa importpriser för färdigvaror för olika länder, räknat som avvikelser från förändringen i OECD-områdets genomsnittliga relativa importpriser^a 1960–1980

Differenser mellan förändringar i procent per år

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	–2,2	–0,7	–2,2	–1,5
Finland	–0,3	+3,4	–2,4	0
Norge	–1,0	–1,3	–2,1	–1,5
Schweiz	+0,6	–0,2	–3,6	0
Storbritannien	+1,1	+3,0	+2,2	+1,5
Österrike	+0,3	–0,2	–2,4	0
Belgien	0,0	–0,8	–0,2	0
Frankrike	–0,6	–0,5	–0,3	0
Västtyskland	–1,8	–1,7	–3,5	–1,5
Italien	–1,0	–1,0	+2,2	+0,5
Nederländerna	–1,1	–1,4	–3,1	–1,5
Canada	+2,6	–0,1	+0,6	0
Förenta staterna	+0,7	+0,9	+4,9	+2
Japan	+0,4	+0,5	–5,5	0

^a Sammanvägt med ländernas andelar i världshandeln.

Bland de effekter på importpriserna för färdigvaror som härutöver förändringar i genomsnittliga tullar väntas få (se tabell 4:5) har medräknats endast den tullavvecklingsprocedur som i princip skall vara slutförd för handeln mellan det ursprungliga EG och det ursprungliga EFTA år 1977. Effekterna härav blir som framgår tämligen obetydliga 1975–1980 i jämförelse med 1960-talets tullavvecklingseffekter och även i jämförelse med vad som uträttats under första hälften av 1970-talet. Detta beror för det första på att tullarna mellan de båda förutvarande blocken redan år 1975 är mycket små och för det andra på att en betydande del av ländernas handel, nämligen intrahandeln inom respektive förutvarande EG och EFTA, redan är tullfri. Någon ytterligare tullavvecklingsöverenskommelse inom GATT:s ram antas inte komma att hinna påbörjas före 1980; därav den förutsedda effekten 0.0 % för Nordamerika och Japan.

Av central betydelse slutligen för importberäkningarna och projektionen av marknadstillväxten 1975–1980 är också att bedöma i vad mån de s. k. övriga integrationseffekterna – eller upphörandet av sådana effekter – kommer att inverka på importtillväxten. Vad som avses här är alltså de tidsberoende d-koefficienterna, vilkas estimerade värden för olika femårsperioder 1960–1975 redovisats tidigare i framställningen. I tabell 4:7 upprepas dessa koefficienter i avrundat skick, tillsammans med en redovisning av gjorda antaganden om deras storlek 1975–1980. För såväl det ursprungliga EFTA som det ursprungliga EG har ifrågavarande effekter förutsatts bli ungefär lika stora 1975–1980 som 1970–1975. Avvecklingen av tullarna mellan de två ursprungliga handelsblocken förändrar den genomsnittliga tullnivån ungefär lika mycket under båda de nämnda femårsperioderna. Till följd av Kennedyrondens tullreduktioner blev emellertid den *totala* tullförändringen större 1970–1975 än vad som kan väntas 1975–1980. Givet den tidigare framförda hypotesen att förändringar i genomsnittliga tullar kan ha en starkare effekt på importen än den som tas hänsyn till genom elasticiteten för det totala importpriset, skulle detta kunna föranleda att koefficienten för de övriga integrationseffekterna på importtillväxten sattes ett lägre tal 1975–1980 än 1970–1975. Att koefficienterna ändå förutsatts bli lika stora under 1970-talets båda hälften motiveras av att integrationen mellan ursprungliga EFTA och EG antas få vissa effekter helt vid sidan av den formella tullavvecklingen och att dessa effekter i så fall sannolikt får något större betydelse under den senare hälften av årtiondet.

Några handelspolitiska förändringar av betydelse för importen till "blocket" Nordamerika och Japan väntas inte äga rum 1975–1980. Perioden

Tabell 4:7 Skattningar av "övriga integrationseffekter" m. m. 1960–1980

Bidrag till importtillväxten, procent per år. För 1960–1975 redovisas ekvationsestimater. Effekterna normerade så att medeltalet för 1960–1975 = 0

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Ursprungliga EFTA	0,3	0,6	–0,9	–1,0
Ursprungliga EG	1,4	0,7	–2,1	–2,0
Nordamerika/Japan	–1,3	1,2	0,1	–1,5

blir såtillvida lik 1960–1965, då endast smärre tullreduktioner skedde. Detta har fått motivera antagandet att bidraget till importtillväxten 1975–1980 från faktorn ”övriga integrationseffekter” blir 1,5 procentenheter lägre än 1970–1975 och av ungefär samma storlek som 1960–1965.

Med utgångspunkt i de förutsättningar som redovisats ovan, inbegripet estimationsresultaten för den teoretiska importmodellen, har projektioner gjorts för tillväxttakten i de olika ländernas färdigvaruimport 1975–1980. Beräkningarna sammanfattas i de föregående tabellerna 4:2 och 4:3, i den senare uttryckta som tillväxten i färdigvaruimportens andel av BNP. Tillväxttalen har sammanvägts till ländergrupper i enlighet med ländernas andelar i Sveriges export av färdigvaror. Resultaten utgör således vad som kan kallas marknadstillväxten för färdigvaror och anger därmed de tillväxttal som skulle erhållas för den svenska exporten till respektive område om marknadsandelarna bibehölls. För alla de tre i detta avsnitt behandlade länderområdena innebär kalkylen en importtillväxt som med en eller annan procentenhet per år överstiger tillväxten 1970–1975 men som tämligen påtagligt understiger 1960-talets. Det kan vara av intresse att se vilka tillväxtkvoter mellan färdigvaruimport och BNP som de gjorda projektionerna implicerar, eftersom sådana kvoter, eller ”tillväxtelasticiteter”, ofta används som deskriptiva mått på sambandet mellan import och BNP. Sådana beräkningar redovisas i diagram 4:2.

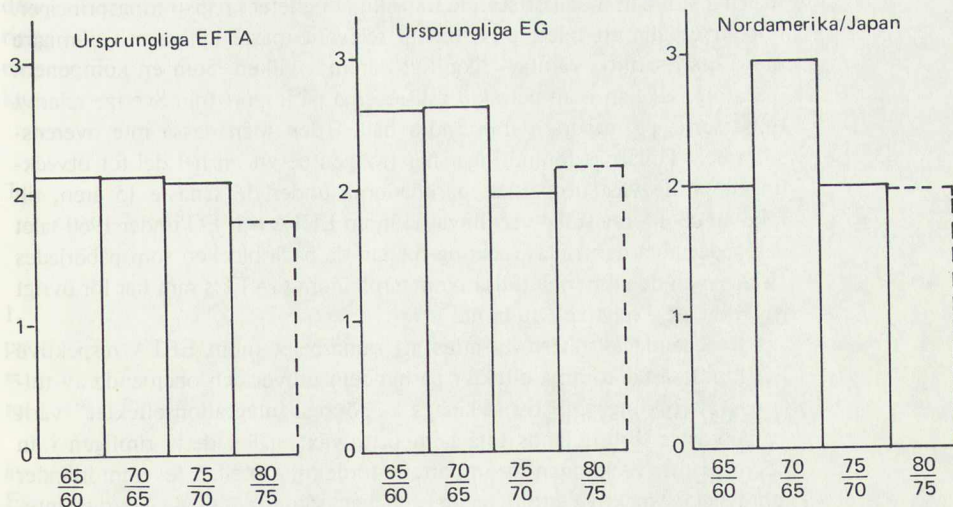

Diagram 4:2 Kvoter mellan tillväxttakt för färdigvaruimport och tillväxttakt för BNP 1960–1980. Kvoter mellan förändringar i procent per år enligt tabell 4:2 och 4:3.

4.4 Sveriges andelar av importen till de industrialiserade marknadsekonomierna

I ett historiskt perspektiv är det ingen tvekan om att vad som varit av avgörande betydelse för den totala svenska färdigvaruexportens tillväxttakt är marknadstillväxten i avsättningsländerna. Förändringar i marknadsandelar har däremot, totalt sett, lämnat jämförelsevis små bidrag till exporttillväxten. Detta framgår av tabell 4:2 och kommentarerna i anslutning till denna (se avsnitt 4:1). Förskjutningarna i marknadsandelar för exporten till enskilda länderområden har dock varit ganska stora, även om de på totalnivå i allmänhet således tenderat jämnat ut varandra. Syftet med detta avsnitt är att i någon detalj studera de inträffade andelsförskjutningarna och deras bestämningsfaktorer samt att försöka motivera de antaganden som gjorts beträffande deras utveckling under återstoden av 1970-talet. Framställningen begränsas här till marknadsandelarna i de industrialiserade marknadsekonomierna och främst då till Västeuropa.

Marknadsandelarnas bestämningsfaktorer

Rent allmänt kan sägas att de faktorer som i föregående avsnitt visades eller antogs ha betydelse för ett lands val mellan importerade och inhemska varor på ett likartat sätt kan förutsättas påverka importens fördelning på olika leverantörländer. Från teoretiska synpunkter är det sålunda rimligt att anta att förändringar i den svenska exportens andelar i utlandets import är beroende av utvecklingen av Sveriges relativa exportpriser. Den prisrelation som här åsyftas är prisindex för den svenska exporten till marknaden i fråga i förhållande till prisindex för övrig export till den marknaden. Det senare priset kan i allmänhet låta sig approximeras med marknadens importprisindex, under förutsättning att den svenska andelen av importen är måttligt stor och med bortseende från skiljaktigheter i registreringsprinciper. För att erhålla ett relativpris som är relevant måste täljare och nämnare uttryckas i samma valuta – likgiltigt däremot vilken. Som en komponent i relativpriset kan man betrakta tullsatserna på import från Sverige relativt tullsatserna på importen från andra håll, i den mån dessa inte överensstämmer. Tullarnas förändringar har troligen betytt en hel del för utvecklingen på de västeuropeiska marknaderna under de senaste 15 åren, till följd av de interna tullavvecklingarna inom EFTA och EG under 1960-talet och sedermera den tullavveckling mellan de båda blocken som påbörjades 1973. Även de allmänna tullsänkningarna inom GATT:s ram har för övrigt påverkat de "relativa" tullarna.

I föregående avsnitt förutsattes att samarbetet inom EFTA respektive EG kunde åstadkomma effekter på handeln utöver och oberoende av tullarnas avveckling. Om nu sådana s. k. "övriga integrationseffekter" varit av betydelse för ett lands totala importtillväxt, gäller detta rimligen i än högre grad utvecklingen av importens fördelning mellan leverantörländer inom och respektive utom handelsblocket; sålunda kan de "övriga integrationseffekterna" i stor utsträckning påverka Sveriges marknadsandelar. Möjligt är att dessa effekter varit väl så viktiga för andelsförskjutningarna som tullarnas och de relativa exportprisernas förändring.

Det finns skäl att här göra en utvikning och något kommentera det datamaterial som är tillgängligt för analys och bedömning av marknadsandelarna. Statistik över prisutvecklingen (och för den delen volymutvecklingen) existerar nämligen inte för Sveriges export fördelat på länder eller ländergrupper. Detta innebär att det egentligen inte är möjligt att på ett tillförlitligt sätt beräkna det relativa exportpris som inledningsvis nämndes vara en viktig bestämningsfaktor för marknadsandelarna, i den mån man vill studera dessa för ett enskilt land eller en särskild ländergrupp. En approximation (av tämligen okänd godhet) kan åstadkommas genom att ersätta det erforderliga exportpriset med det prisindex som finns för den *totala* färdigvaruexporten. Detta förfarande ger antagligen mer tillförlitliga resultat ju större aggregat av länder som man vill beräkna priset på exporten till för. Särskilt under första hälften av 1970-talet är dock risken stor att felet blir betydande, beroende på att de mycket kraftiga prisökningarna och valutakursernas starka fluktuationer sannolikt medverkat till att prisutvecklingen för exporten till olika länder blivit mindre enhetlig än tidigare. Bristen på prisinformation har också till konsekvens att det inte går att beräkna en helt tillförlitlig länderfördelad exportvolymutveckling, och i själva verket alltså inte heller utvecklingen av de volymmässiga marknadsandelarna. De data som presenteras i tabell 4:1 och 4:2 har framkommit genom det approximativa förfarandet att deflatera med prisindex för den totala färdigvaruexporten.¹ De måste därför tas med viss reservation.

Begreppet "relativa tullar", vars innebörd antytts ovan, kan behöva förtydligas och utvecklas något. Ett lands (eller länderområdes) relativa tull, Θ_{rs} , för import från Sverige kan beräknas som

$$\Theta_{rs} = \frac{\Theta_s}{\Theta}$$

där Θ_s är tullsatsen i % av värdet för import av svenska varor och Θ den genomsnittliga tullsatsen på den totala importen. För att göra förändringar i relativa tullar jämförbara med förändringar i det övriga relativa exportpriset är det lämpligt att göra beräkningarna i form av vad som skulle kunna kallas "relativt tullprisindex", T_{rs} , på följande sätt:

$$T_{rs} = \frac{1 + \frac{\Theta_s}{100}}{1 + \frac{\Theta}{100}} \times 100$$

En förändring i detta index på 1 % är ekvivalent med en förändring på 1 % i det övriga relativa exportpriset. Om tullarna är lika stora för svenska produkter som för alla andra länders produkter blir relativa tullprisindex = 100. Det totala relativa exportprisindex (inkl. tullar) kan beräknas som relativt exportprisindex exkl. tull, multiplicerat med relativt tullprisindex.

Under perioden 1960–1967 (1968), då tullarna inom EFTA respektive EG avvecklades, sjönk EFTA-ländernas relativa tullar för svenska varor medan EG-ländernas steg. Tullreduktionerna under Kennedyronden 1968–1973 medförde att EG:s relativa tullar mot Sverige sjönk och att EFTA:s relativa tullar mot Sverige steg. De nu pågående avvecklingsprocedurer för tullarna mellan de ursprungliga EFTA- och EG-blocken innebär en fortsatt nedgång

¹ Ett alternativt förfarande vore att beräkna marknadsandelarna på grundval av data i löpande priser. Detta skulle ge resultat som motsvarade volymmässiga marknadsandelar om Sveriges exportpriser utvecklades på samma sätt som avnärmarmarknadens totala importpriser, vilket dock knappast heller är en särskilt realistisk förutsättning.

Tabell 4:8 Marknadsandelar, relativa priser och relativa tullar för Sveriges export av färdigvaror till EFTA och EG 1960–1980

Förändringar, procent per år. Sammanvägningar med enskilda länders andelar i Sveriges färdigvaruexport

	Ursprungliga EFTA				Ursprungliga EG			
	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Marknadsandelar	3,5	2,1	–0,5	–1,5	–3,1	–5,5	–0,2	3,5
Relativa exportpriser exkl. tullar	1,1	1,8	0,4	1,1	1,5	2,2	0,5	1,4
Relativa tullar	–1,1	0,0	0,7	0,2	0,8	0,0	–1,0	–0,5
Totalt relativpris	0,0	1,8	1,1	1,3	2,3	2,2	–0,5	1,1
Antagen priseffekt på marknadsandelarna	1,6	–0,8	0,1	–0,1	–1,4	–1,3	2,2	0,1
Antagen övrig effekt på marknadsandelarna	1,9	2,9	–0,6	–1,4	–1,7	–4,2	–2,4	3,4

i det senare blockets relativa tullar mot Sverige och en fortsatt uppgång i det ursprungliga EFTA-blockets.

Någon formell modell har inte utnyttjats för bedömningen av marknadsandelarnas samband med relativa exportpriser, tullar och övriga effekter. Sannolikt är de svårkvantifierade "övriga integrationseffekterna" på andelsutvecklingen så pass dominerande att inflytandet av de på litet längre sikt jämförelsevis rätt små relativprisförskjutningarna inte kan estimeras med någon precision. Ett embryo till formaliserad analys ges dock i tabell 4:8 – de därstädes angivna antagandena beträffande utvecklingen 1975–1980 kommenteras senare. Storleken av de övriga integrationseffekterna har där uppskattats genom ett schematiskt förfarande. Det har antagits att marknadsandelarnas elasticitet med avseende på relativpriset inkl. tullar är 1,3, ett tal som innebär att marknadsandelarna även i löpande priser skulle sjunka något när den svenska exportens relativpris stiger. Nu har Sveriges relativa exportpriser exkl. tullar uppvisat en ganska stadig trendmässig tillväxt under hela perioden 1960–1975; detta i båda de europeiska blocken. Genomsnittligt uppgår ökningen till 1,2 % per år. Möjligt är att detta är ett utslag av något systematiskt mätfel. Det kan t. ex. tänkas att kvalitetsförbättringarna på färdigvarorna (vilka i prisindexarna i regel registreras som prishöjningar) varit större för den svenska exporten än för avnämarnaländernas genomsnittliga färdigvaruimport. Det vore då oriktigt att i kalkylen anta att en relativprisökning av den genomsnittliga trendökningens storlek inverkar negativt på marknadsandelarna. De övriga effekterna på marknadsandelens förändring kan då residuellt beräknas som

$$\text{marknadsandelsändring} - 1,3 \times (\text{relativprisändring} - 1,2)^1$$

Resultatet av denna grova kalkyl överensstämmer åtminstone delvis med vad man kan hypotetiskt anse vara troligt. På 1960-talet var de övriga effekterna på EFTA-marknaden stora och positiva, däremot negativa på EG-marknaden. Beräkningarna antyder också att effekterna, på båda marknaderna, var större under den senare delen av årtiondet än under den förra. Måhända kan detta tolkas som ett uttryck för att konsolideringsprocessen

¹ Det hela är ekvivalent med en ekvation med konstant term, där marknadsandelsförändringen ges av:
1.56 – 1.3 (relativprisändring) + övrig integrationseffekt.

inom blocken var mest intensiv under den andra hälften av 1960-talet, oavsett att merparten av tullavvecklingen ägde rum under den första hälften. Under perioden 1970–1975 skulle enligt kalkylen de övriga effekterna ge ett obetydligt negativt bidrag till marknadsandelsförändringen på den förutvarande EFTA-marknaden och ett fortsatt negativt bidrag från övriga integrationseffekter på den ursprungliga EG-marknaden.

Ovanstående resultat måste tas med allra största reservation för de stora osäkerhetsfaktorerna i kalkylerna. Detta gäller så som ovan påpekats både de beräknade förändringarna i marknadsandelar och i relativa exportpriser. Den relativt schablonmässigt valda priselasticiteten på 1,3 representerar givetvis också ett osäkerhetsmoment. Dock kan detta tal varieras inom ganska vida gränser utan att slutsatserna om de övriga effekternas utveckling påverkas nämnvärt.

Det är mycket svårt att uttrycka någon kvantitativt preciserad uppfattning om utvecklingen av marknadsandelarna under återstoden av 1970-talet. Rent allmänt framstår det som troligt att den svenska färdigvaruexporten skulle vinna marknadsandelar i de ursprungliga EG-länderna och förlora i de ursprungliga EFTA-länderna. Detta är en sannolik effekt av de tullavvecklingar och övrigt samarbete på det ekonomiska området som avtalen mellan EG och de förutvarande EFTA-länderna innebär fr. o. m. 1973. Sveriges och de övriga förutvarande EFTA-ländernas färdigvaruexport får förbättrad konkurrenskraft på den ursprungliga EG-marknaden, dels gentemot intrahandeln där, dels också gentemot exporten från de länder som 1973 inte blev medlemmar i eller slöt frihandelsavtal med EG. Till den sistnämnda gruppen hör sålunda t. ex. Förenta staterna och Japan. På den förutvarande EFTA-marknaden försämras intrahandeln (däribland således Sveriges exports) konkurrenskraft i förhållande till de ursprungliga EG-länderna. Gentemot övriga länder blir konkurrenskraften – vad avser handelspolitiska överenskommelser – oförändrad.

I nedanstående tablå visas olika länderområdens ungefärliga andelar i färdigvaruimporten till ursprungliga EFTA- respektive EG-området:

	Importen till	
	Ursprungliga EFTA	Ursprungliga EG
Marknadsandel för exporten från:		
Ursprungliga EFTA ¹	0,30	0,15
Ursprungliga EG	0,40	0,60
Övriga länder	0,30	0,25
¹ därav Sverige	0,07	0,02

Av världsexporten till den ursprungliga EFTA-marknaden får alltså 60 % (däribland Sveriges) försämrade konkurrenskraft gentemot 40 %; till den ursprungliga EG-marknaden får 85 % försämrade konkurrenskraft gentemot 15 % (däribland Sveriges). Detta betyder, på den ursprungliga EG-marknaden, att redan en ganska liten tillbakagång i marknadsandelar för de "säm-

re" lottade 85 % medför en rätt hög *relativ* tillväxt i marknadsandelar för de återstående 15 %. Detta borde då även komma Sveriges export till del. Storbritanniens och Danmarks fastare anknytning till EG kan dock medföra att dessa båda länder kan ta hand om något större del av andelstillväxten. På den ursprungliga EFTA-marknaden åter, skulle en tillväxt i EG-ländernas 40-procentiga andel medföra en relativt sett mindre tillbakagång för de övriga ländernas export, däribland Sveriges.

Ovanstående resonemang säger naturligtvis inte särskilt mycket om vad som faktiskt kan komma att hända, men de redovisade fakta om marknadsstrukturen utvisar ända att utgångsläget såtillvida är gott för att den relativa tillväxten i marknadsandelar på den ursprungliga EG-marknaden för Sveriges färdigvaruexport kan bli större än den relativa tillbakagången på den ursprungliga EFTA-marknaden. Tänkbart är dock att den fastare (och försättningsvis fördjupade?) ekonomiska integrationen på EG-marknaden än på EFTA-marknaden innebär bättre möjligheter för det ursprungliga EG:s intrahandel att bibehålla sin marknadsandel än för det ursprungliga EFTA:s intrahandel. Sannolikt blir det exempelvis svårt för Sverige att undvika ett fall i dess andelar av den nyblivna EG-medlemmen Storbritanniens färdigvaruimport.

Överväganden av ovannämnda slag har lett fram till i den efterföljande tablan redovisade antaganden om den procentuella årliga tillväxten i marknadsandelar för olika exportörgrupper och för Sverige på den ursprungliga EFTA- respektive EG-marknaden under perioden 1975–1980:

	Importen till	
	Ursprungliga EFTA	Ursprungliga EG
Förändring i marknadsandel, % per år, för exporten från:		
Ursprungliga EFTA ¹	-1,5	4,0
Ursprungliga EG	2,5	-0,5
Övriga länder	-2,0	-1,5
¹ därav Sverige	-1,5	3,5

Den sålunda antagna nedgången i marknadsandelar för Sveriges export till den förutvarande EFTA-marknaden (motsvarande 1,5 % per år) och uppgången för den ursprungliga EG-marknaden (3,5 % per år) skulle tillsammans, vägt med områdenas andelar i färdigvaruexporten, ge ungefär oförändrade genomsnittliga marknadsandelar i Västeuropa.

Utvecklingen av de svenska marknadsandelarna på de två ländergrupperna och deras relation till tullavvecklingsprocesserna illustreras i diagram 4:3. Där framgår vad som redan tidigare påtalats, att marknadsandelarna i de forna EFTA-länderna fortsatte att öka och i de ursprungliga EG-länderna fortsatte att minska även efter det att själva tullavvecklingsprocesserna avslutades inom respektive block 1967 och 1968. Först från 1972 har en bromsning och omriktning av de tidigare trenderna för marknadsandelarna kunnat skönjas. Det är en fortsättning och förstärkning av denna nya, ännu knappt

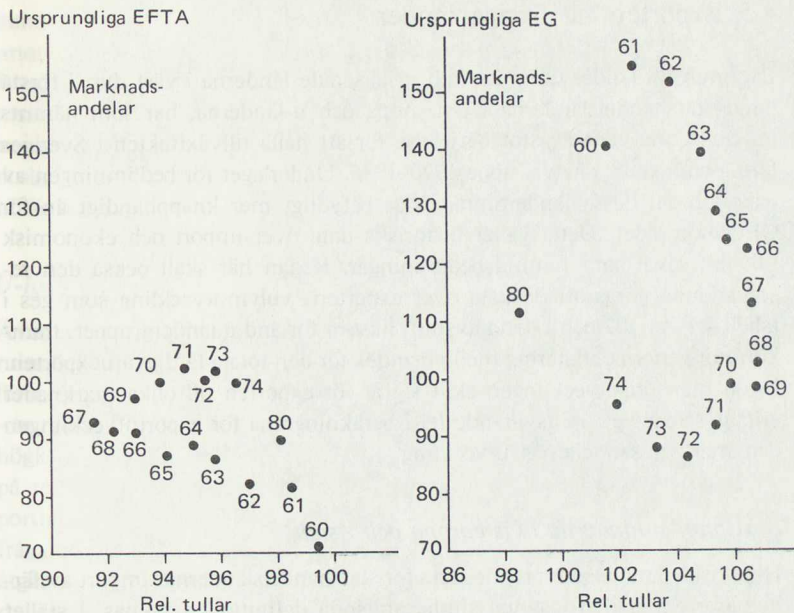

Diagram 4:3 Marknadsandelar för den svenska exporten av färdigvaror och relativa tullar på de ursprungliga EFTA- och EG-marknaderna 1960–1980. Index för marknadsandelar 1970 = 100. Relativt "tullprisindex" beräknat enligt texten.

urskiljbara, utvecklingsbild som de gjorda antagandena för 1975–1980 innebär.

För att komplettera framställningen av den svenska färdigvaruexportens marknadsandelar i de industrialiserade marknadsekonomierna återstår slutligen en diskussion av andelsutvecklingen i Nordamerika och Japan. För den jämförelsevis lilla exporten till denna grupp av länder är det antagligen i betydligt högre grad än för exporten till Västeuropa förenat med stora felrisker att deflatera med prisindex för den totala färdigvaruexporten, i avsaknad av länderfördelad prisindex. Den successiva nedgång som enligt tabell 4:2 har ägt rum i marknadsandelarna under de senaste tio åren kan därför helt eller delvis utgöra mätfel. Måhända har priserna för exporten till Förenta staterna – den helt dominerande avnämaren i ländergruppen – stigit långsammare än för exporten till övriga länder. En sådan diskriminatorisk exportprisutveckling görs trolig av att den allmänna inflations-takten i Förenta staterna varit lägre än i Västeuropa, av att dollarn sedan 1971 kraftigt deprecierats samt att den växande konkurrensen från den japanska industrin (t. ex. vad gäller små/medelstora personbilar) troligen varit mer påtaglig än i Västeuropa.

Mot bakgrund av den stora osäkerhet som således råder redan beträffande den historiska andelsutvecklingen har någon mer djupgående analys av de framtida utvecklingsmöjligheterna inte gjorts. I den mån deflateringsfelet är av den ovan antagna riktningen är det möjligt att, om dollarkursen inte förändras lika kraftigt 1975–1980 som 1970–1975, felet framgent blir mindre och därför den registrerade andelsminskningen kanske också mindre. Denna särdeles hypotetiska tankegång har dock inte ansetts kunna tas till utgångspunkt för en prognos. Det i tabell 4:2 insatta talet för andelsminskningen, 1,5 % årligen, överensstämmer relativt väl med genomsnittet för 1960–1975 och också med genomsnittet för 1970–1975.

4.5 Exporten till övriga länder

Exporten till länder utom de industrialiserade länderna i väst dvs. i första hand statshandelsländerna i Östeuropa och u-länderna, har som nämnts inledningsvis varit av stor betydelse för att hålla tillväxttakten i Sveriges färdigvaruexport rätt väl uppe 1970–1975. Underlaget för bedömningen av exporten till dessa länderområden är betydligt mer knapphändigt än för OECD-området. Detta gäller historiska data över import och ekonomisk tillväxt, såväl som framtidsbedömningar. Redan här skall också den reservationen göras att de data över exportens volymutveckling som ges i tabell 4:1 och 4:2 och i detta avsnitt, liksom för andra ländergrupper, framkommit genom deflatering med prisindex för den totala färdigvaruexporten. I den mån prisutvecklingen skilt sig åt för exporten till olika marknader erhålls således ett motsvarande fel i beräkningarna för exportutvecklingen och marknadsandelarnas utveckling.

Statshandelsländerna i Östeuropa och Asien

Historiska data liksom prognosdata för statshandelsländernas import av färdigvaror enligt den i denna studie använda definitionen saknas. I stället har beräkningar av den totala varuhandeln utnyttjats.

Merparten av statshandelsländernas import utgörs av intrahandel inom den östeuropeiska ekonomiska gemenskapen, SEV. Importen från de industrialiserade marknadsekonomierna har dock upptagit en växande andel, om man ser till beräkningar i löpande priser. 1960 var denna andel ca 18 %, växte till ca 22 % 1966 och låg kvar på denna nivå till och med 1971. Därefter har andelen ånyo vuxit, den beräknas ha varit närmare 27 % 1973. I vad utsträckning denna senare utveckling är resultat av en prisuppgång relativt sett på västvärldens exportvaror är svårt att bedöma. Klart står dock att de västliga industriländernas export till statshandelsländerna i volym räknat har stigit högst remarkabelt under början av 1970-talet, enligt tabell 4:2 med uppskattningsvis 14 à 15 % per år. Till stor del kan detta förklaras av den i jämförelse med 1960-talet ovanligt höga och jämna ekonomiska tillväxten i Östeuropa. År 1975 synes dock den snabba utvecklingen av importen från västländerna åtminstone tillfälligtvis ha brutits, sannolikt delvis beroende på att även i Östeuropa många länder fått vidkännas betydande importkostnadsökningar för olja med åtföljande brist på lämpliga betalningsmedel.

För perioden 1975–1980 har räknats med en visserligen tämligen hög, men i jämförelse med 1970–1975 klart försvagad tillväxt i statshandelsländernas import från marknadsekonomierna, 9 % per år. Denna projektion har helt utgått från externt västerländskt källmaterial. Planerna för SEV-ländernas ekonomi under perioden 1975–1980 har inte varit tillgängliga vid bedömningstillfället.

Den svenska färdigvaruexporten till statshandelsländerna synes under den senaste tioårsperioden i volym ha vuxit i genomsnitt 2 à 3 procentenheter per år snabbare än de industrialiserade marknadsekonomiernas totala export till området, dock med mycket stora variationer under enskilda år. Något avgörande skäl att tro att det trendmässiga mönstret skall brytas under

återstoden av 1970-talet har inte ansetts föreligga. Konkurrenskraften gentemot övriga industrialiserade länder i väst står sannolikt i samband med förmågan att lämna goda kreditvillkor; det förutsätts att Sveriges relativa position i detta avseende inte kommer att utvecklas i en jämförelse med perioden 1965–1975 avvikande riktning. Den svenska exporten 1975–1980 skulle med dessa antaganden stiga i en takt motsvarande i genomsnitt nära 12 % per år.

U-länderna

Även för u-länderna har statistisk belysning av utvecklingen av färdigvaruimporten saknats. Den totala importefterfrågan från u-länderna har under första hälften av 1970-talet vuxit i en takt klart överstigande 1960-talets – se tabell 4:2. Detta sammanhänge framför allt med att den internationella högkonjunkturen 1972–1973 medförde en osedvanligt kraftig prisuppgång på råvaror, något som kom u-länderna till godo i form av stigande exportinkomster och därmed förbättrade möjligheter att öka sin importefterfrågan. I säreget hög grad, och delvis till följd av de välkända extraordinära åtgärder som vidtogs kring årsskiftet 1973/1974, gällde detta de oljeproducerande u-länderna, OPEC-länderna. De senares importtillväxt 1970–1975 kan uppskattas till nästan 25 % per år.

OPEC-ländernas import torde vid ingången till 1970-talets senare hälft ha nått en kulmen i fråga om tillväxttakt efter att under ett par år ha noterats för 40-procentiga årsökningar. Från finansiell synpunkt finns sannolikt möjligheter till en fortsatt importökning i samma takt under återstoden av 1970-talet, men det faktum att oljeinkomsternas tillväxt bromsats och att OPEC-länderna valt att placera sina tillgångar alltmer långfristigt, talar emot en sådan utveckling. Dessutom saknar många OPEC-länder ännu den tekniska och ekonomiska infrastruktur och den inkomstfördelning som vore förutsättningar för att tillgodogöra sig en importtillväxt i denna takt. Här har inkalkylerats en uppgång av storleksordningen 15 % per år 1975–1980.

För de icke-oljeproducerande u-ländernas del synes den kraftiga importexpansionen mycket tvärt ha hejdots 1975 i samband med att dessa länders inkomster dels upphört att växa till följd av den allmänna internationella depressionen, dels alltmer kommit att absorberas av höjda kostnader för oljeimporten. Under resten av 1970-talet väntas deras importtillväxt bli ganska begränsad och uppgå till 5 à 6 % per år.

För u-länderna totalt skulle detta betyda en importtillväxt på 8 à 9 % per år 1975–1980. Sveriges färdigvaruexport till u-länderna har uppvisat en trendmässig tendens att växa en eller annan procentenhet snabbare än deras totala importtillväxt. Detta har förutsatts kunna gälla även perioden 1975–1980, varigenom exporttillväxten skulle uppgå till ca 10 % per år.

5 Exporten av olika varugrupper

5.1 Jordbruksprodukter och livsmedel

Till jordbruksprodukter och livsmedel räknas här såväl egentliga jordbruksvaror – där de största exportvarorna är spannmål och pälskinn – som livsmedelsvaror, med kött, mejeriprodukter och mjöl som viktigare exportvaror. Sveriges exportvolym av denna varugrupp som helhet ökade trendmässigt med drygt 5 % per år under 1960-talet. Första hälften av 1970-talet innebar en uppbromsning i exportökningstakten (se tabell 5:1). Nedgången i ökningstakten kan tolkas som en effekt av en jämnare balans mellan utbud och efterfrågan i Sverige åtminstone vad beträffar de jordbruks- och livsmedelsprodukter som är reglerade för vilka exporten är att betrakta som residual. Dessa produkter svarar för närvarande för ca 3/4 av exporten i denna varugrupp.

Bedömningen av exporten från jordbruket och den skyddade livsmedelsindustrin har baserats på prognoser utförda inom lantbruksekonomiska samarbetsnämnden. Exporten har därvid för de viktigare produkterna härletts ur försörjningsbalanser för sex varuundergrupper. För övriga produkter har utvecklingen 1968–1972 främst lagts till grund för framtidsbedömningen. Prognoserna över skördeutfall avser ett s. k. normalår.

Prognoserna innebär volymmässigt sett vissa minskningar i exporten av bl. a. spannmål, kött samt mejeriprodukter från 1975 till 1980, medan exporten av bl. a. fisk och spannmålsprodukter förutses öka något.

Exporten för en del av de icke-reglerade livsmedelsprodukterna har framskrivits trendmässigt till 1980. För vissa av dessa varor har exportprognoserna gjorts i samråd med företrädare för branscherna. Detta gäller bl. a. tobaksvaror och maltdrycker för vilka varor exporten under 1970-talets första år uppvisade kraftiga ökningstakter. Expansionen var i huvudsak ett resultat

Tabell 5:1 Sveriges export av jordbruks- och livsmedelsprodukter 1960–1980

Milj. kr. 1974	Volymförändring, procent per år			
	1960–1965	1965–1970	1970–1975	1975–1980
2 104	4,6	6,1	2,9	0,0

av speciella marknadskampanjer, för tobaksvarorna framför allt på den nord-amerikanska marknaden.

För varugruppen som helhet innebär bedömningarna en oförändrad exportvolym från 1975 till 1980.

5.2 Järnmalm

Den svenska järnmalmsexporten har under de senaste 10–15 åren vuxit i en avgjort lägre takt än den totala varuexporten. Detta gäller såväl i volym som i löpande priser – trots att mycket kraftiga prisökningar kunnat tas ut 1974 och 1975. Sålunda utgjorde järnmalmsexporten 1974 i löpande priser knappt 3 % av exportvärdet mot närmare 6 % tio år tidigare. Till stor del kan järnmalmsexportens volymutveckling ses som en återspeglning av en allmän tendens för den internationella handeln med råvaror att växa långsammare än handeln med färdigvaror. Dessutom har emellertid den svenska malmexporten – som till ca 70 % (1974) avsätts i Västtyskland, Belgien-Luxemburg och Storbritannien – i viss mån förlorat marknadsandelar till förmån för s. k. transoceana producentländer, t. ex. Liberia, Australien, Venezuela och Brasilien. Dessa producerar malm av ofta mycket hög kvalitet och till jämförelsevis låga produktionskostnader. Konkurrensen har mötts från de svenska järnmalmsexportörernas sida, troligen rätt framgångsrikt, med ett ökat inslag av högförädlad malm (s. k. kulsinter) i exportutbudet. Icke desto mindre har den mer långsiktiga trendtillväxten i järnmalmsexporten synbarligen (i diagram 5:1) varit långsammare under 1970-talets första hälft än under 1960-talet.

Det är dock sannolikt förhastat att betrakta den avtagande trendtillväxten 1970–1975 enbart som ett utslag av förlorade marknadsandelar. För det första har tillväxten i Västeuropas stålproduktion varit långsammare än un-

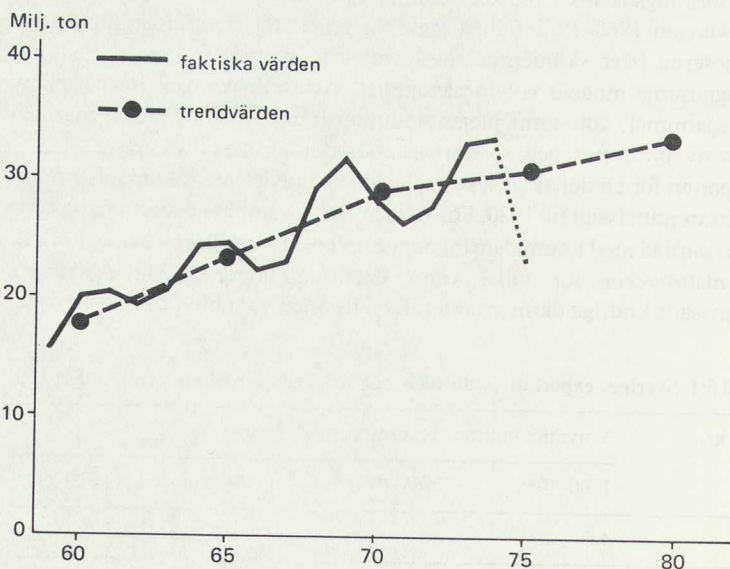

Diagram 5:1 Sveriges export av järnmalm 1959–1980. Milj. ton.

der 1960-talet – se tabell 5:2. För det andra har den ökade förädlingen av malmen medfört att utbytet i form av stål per ton järnmalm stigit. En annan sida av samma sak är att exporten räknat i fasta priser, dvs. med kvantiteterna av olika malmsorter sammanvägda i enlighet med deras pris, stigit snabbare än exporten räknat i ton (det senare är vad som visas i diagrammet; jfr tabell 5:2). För det tredje slutligen begränsades malmexporten under 1974 av hamnkapaciteten i Narvik; möjligt är att därigenom någon del av den från avsättningssynpunkt möjliga exporten under perioden 1970–1975 gått förlorad.

Bedömningen av järnmalmsexporten år 1980 har gjorts med bistånd från företrädare för branschen. Både beträffande exportutbudets storlek och möjligheterna att avyttra detsamma representerar det planerade byggandet av Stålverk 80 vid Norrbottens Järnverk ett osäkerhetsmoment. Exportutbudet har beräknats till 33 å 34 milj. ton 1980, dvs. ungefär lika mycket som exporten under toppåret 1974. Denna kalkyl bygger på antagandet att den första av Stålverk 80:s planerade två masugnar tas i bruk år 1980 och att malm dit kommer att levereras från LKAB i planerad omfattning. Att avsätta detta sålunda begränsade exportutbud torde under normala marknadsförhållanden inte utgöra något problem; stålproduktionen i Västeuropa väntas komma att växa under återstoden av 1970-talet och i en takt något överstigande den under 1970–1975. Ett par mementon för bedömningen av försäljningsmöjligheterna skall dock nämnas. För det första skall enligt i slutet av 1975 redovisade planer den andra masugnen vid Stålverk 80 tas i bruk 1982, med åtföljande höjning av malmleveranserna från LKAB. Eftersom den internationella malmmarknaden karaktäriseras av mycket långsiktiga avtal mellan säljare och köpare kan det komma att visa sig besvärligt att finna kunder till 1980 års hela exportutbud i den mån dessa känner osäkerhet om möjligheterna att köpa svensk malm efter år 1980. För det andra är det inte helt klart vilka malmsorter som kommer att erfordras vid Stålverk 80 och därmed också oklart vilket sortiment av malmkvaliteter som kommer att erbjudas de utländska köparna. Om utvecklingen mot en ökad andel högförädlade produkter måste brytas, eller enbart om osäkerhet råder inför detta, kan möjligen konkurrensförhållandet gentemot den ”transoceana” malmen försämrats. Den senare malmens transportkostnadsnackdel i Västeuropa blir dessutom måhända mindre betydelsefull under resten av 1970-talet eftersom sjöfraktmarknaden väntas bli genomgående svag och följaktligen fraktsatserna låga.

Tabell 5:2 Sveriges export av järnmalm och götstårsproduktionen i Västeuropa 1960–1980

Förändringar, procent per år

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Stålproduktion i Västeuropa, ton götstålsekivalenter	4,3	4,1	3,0	3,6
Sveriges järnmalmsexport, ton	5,5	4,4	1,1	1,8
fasta priser	6,0	5,2	2,7	1,8

Med beaktande av ovannämnda riskfaktorer har det ändå ansetts troligt att det i en tänkt "normalkonjunktur" går att avsätta de nämnda 33 å 34 milj. ton, vilket skulle innebära en trendmässig exporttillväxt 1975–1980 på inte fullt 2 % per år. För exporten i fasta priser har utvecklingstakten antagits bli densamma; detta kan anses betyda att andelarna för olika malmkvaliteter förutsatts bli oförändrade.

5.3 Trävaror

Den svenska exporten av sågade och hyvlade trävaror¹ avsätts nästan uteslutande i Västeuropa. Fem länder – Storbritannien, Nederländerna, Västtyskland, Danmark och Frankrike – köper ca 80 % av trävaruexporten, ett mönster som har varit tämligen oförändrat alltsedan slutet av 1950-talet. Efter att ha uppvisat en låg genomsnittlig ökningstakt under senare delen av 1950-talet och första hälften av 1960-talet – ca 1,5 % per år under tioårsperioden 1955–1965 – inträdde en period av mycket god tillväxt i trävaruexporten som relativt obrutet fortgick fram till 1973, då en rekordhög utförselvolym kunde inregistreras (närmare 9,5 milj. m³). Det därpå följande fallet blev emellertid också av sällan skådad storleksordning: exporten 1975 beräknas ha varit endast drygt hälften så stor som 1973; se diagram 5:2. Anledningen till det dramatiska fallet står att söka i den ovanligt påtagliga internationella konjunkturförsvagningen 1974 och 1975, framför allt på det sätt denna tagit sig uttryck i aktiviteten inom byggnadsverksamheten. Bo-

¹ I hela avsnittet avses trävaror av barrträ.

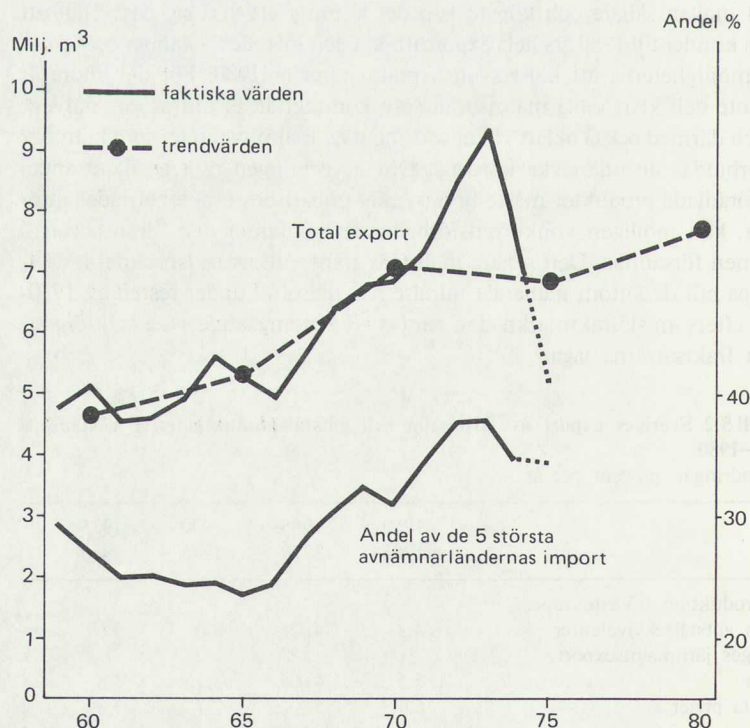

Diagram 5:2 Sveriges export av sågade och hyvlade trävaror samt andelar i viktigare avnämnländers import 1959–1980.

Tabell 5:3 Sveriges export av trävaror samt de större avnämrländernas import 1960–1980

	Milj. m ³ 1970	Förändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Sveriges export till Storbritannien, Nederländerna, Västtyskland, Danmark, Frankrike	5,5	2,5	5,9	–1,3	
Total import till ovanstående	17,6	4,5	–0,4	–2,3	1,2
Sveriges marknadsandel	31 %	–1,9	6,3	1,0	
Sveriges export till övriga länder	1,4	2,7	6,9	1,1	
Sveriges totala export	6,9	2,5	6,1	–0,8	2,4

stadsbyggandet sjönk extremt kraftigt från den mycket höga nivån 1972 och 1973 och detta har påverkat trävaruefterfrågan markant. Nedgången i trävaruexporten accentueras dessutom av kraftiga lagerminskningar i avnämrländerna.

Ser man ånyo till det längre tidsperspektivet, framstår det som klart att större delen av den kraftiga exporttillväxt som kom till stånd under den senare hälften av 1960-talet och de första åren på 1970-talet kan återföras på ökade andelar i de fem största köparländernas import (se åter diagram 5:2 samt tabell 5:3). Den samlade trävaruimporten till dessa avnämrländer har däremot, med bortseende av de konjunkturella svängningarna, haft en tendens att sjunka sedan 1965. Andelsuppgången bröts 1972 och därefter har marknadsandelarna i viss utsträckning minskat.

Vad som i grund och botten orsakat dessa långsiktiga förskjutningar i marknadsandelarna är inte så lätt att säga. Några iakttagelser kan dock göras. Exporten från Nordamerika, dvs. främst Canada, till Europa steg kraftigt i början av 1960-talet för att kulminera 1964 och 1965 och därefter sjunka till mindre än hälften omkring 1970. Huruvida den senare utvecklingen främst var en konsekvens av den svenska exportens frammarsch eller det tvärtom var så att den svenska andelsökningen hade som förutsättning att det kanadensiska utbudet i Västeuropa minskade, är delvis osäkert. För den sistnämnda teorin, att det kanadensiska utbudet hölls tillbaka, kan dock tala att behovet av importerade trävaror i både Förenta staterna och Japan växte kraftigare under den senare delen av 1960-talet och början av 1970-talet än under den första hälften av 1960-talet. Resonemanget bygger på dels den troligen rätt realistiska förutsättningen att Canada helst säljer sina trävaror till de för konkurrens mindre utsatta nordamerikanska och japanska marknaderna, dels den måhända mindre väl underbyggda hypotesen att den kanadensiska sågverksindustrin inte ville eller kunde öka produktionen mer än den gjorde. Vidare kan man konstatera att exporten från de flesta europeiska exportländer från mitten av 1960-talet till början av 1970-talet låg stilla, sjönk eller på sin höjd steg ganska obetydligt, detta i kontrast till den svenska trävaruexporten. Detta kan tolkas på två sätt, vilka inte utesluter varandra. För det första kan de svenska trävarorna, från produktionskostnadssynpunkt och i andra avseenden, ha haft fördelar framför de

övriga ländernas. För det andra kan produktionen i konkurrentländerna ha begränsats av tillgången på skogsråvara. Det senare har sannolikt gällt Finland och Rumänien, kanske Österrike.

I prognosmetodologiskt avseende representerar trävaruexporten en av de mest problematiska bland de större exportvarugrupperna. Det gäller för det första att få en bild av trävaruförbrukningens och importens utveckling i avnämländerna. För det andra är det viktigt att utreda förutsättningarna för exportutbudets tillväxt i konkurrentländerna och i Sverige, detta för att få någon uppfattning om marknadsandelarnas sannolika utveckling. Båda dessa bedömningsmoment kräver förutsättningar om trävaruproduktionens tillväxt i såväl import- som exportländerna. Till skillnad från den övriga skogsindustrin (massa- och pappersindustrin) finns emellertid inget planmaterial tillgängligt om produktionskapacitetens framtida utveckling i Sverige och i omvärlden. Kapaciteten för trävaruproduktion är också betydligt mer flexibel än vad som gäller massa- och pappersindustrin på den sikt det här är fråga om. Inte minst är bedömningen av virkesuttagens storlek i olika länder, vilket till stor del är politiska frågor, mycket svår.

Bedömningen av trävarukonsumtionens utveckling är relativt sett kanske det minst vanskliga prognosmomentet. Konsumtionen av trävaror i de viktigaste fem avnämländerna växte endast långsamt under den senare hälften av 1960-talet för att under perioden 1970–1975 antagligen ha sjunkit trendmässigt betraktat, se tabell 5:4. Det senare kan, såsom inledningsvis påpekats, sättas i samband med att bostadsinvesteringarna 1970–1975 stagnerat eller sjunkit i alla de fem länderna med undantag av Frankrike. I de antaganden om trävaruförbrukningens tillväxt som gjorts för 1975–1980 har förutsatts att byggandet återupptas i mera "normal" omfattning och att bostadsinvesteringarna sålunda uppvisar en trendmässig tillväxt sett över perioden 1975–1980. Sedan länge har antagligen "trävaruintensiteten" i byggandet och i annan verksamhet varit stadd i sjunkande: trävaruförbrukningen har stigit långsammare än såväl bostadsinvesteringar som andra makroekonomiska aggregat. Trävaror har ersatts med andra material t. ex. plast, lättmetall och stål, dels i själva husbyggandet och dels också i den kompletterande produktionen av heminredningsdetaljer, möbler, leksaker etc. Även inom t. ex. emballageindustrin har användandet av trä minskat. Utvecklingen har dels betingats av kostnadshänsyn, dels kanske också av för-

Tabell 5:4 Förbrukning och produktion av trävaror i de fem viktigaste importländerna^a 1960–1980

	Milj. m ³ 1970	Förändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Synlig förbrukning	31,1	3,5	0,5	–1,0	1,2
Produktion	14,0	2,0	1,5	0,4	1,2 ^b
Importöverskott	17,1	4,8	–0,3	–2,2	1,2

^a Storbritannien, Nederländerna, Västtyskland, Danmark, Frankrike.

^b Potentiell.

ändringar i konsumenternas smak. Vad kostnadssidan beträffar har det nog inte varit materialens relativa priser i sig som varit mest betydelsefulla utan snarare det att användandet av t. ex. plastmaterial möjliggjort enklare och billigare produktionsteknik. Det sistnämnda förhållandet lär inte komma att avsevärt ändras under den aktuella prognosperioden, varför eventuella förskjutningar i relativpriserna mellan de konkurrerande materialen kan antas spela en tämligen underordnad roll från produktionsekonomisk synpunkt. Konsumentsmaken kan i högre grad tänkas vara benägen att förändras; möjligt är att det för närvarande föreligger en tendens för trä och andra "naturmaterial" att öka i popularitet på bekostnad av plast m. m. Den projektion av trävaruförbrukningen som gjorts, en årlig genomsnittlig ökning med drygt 1 % per år 1975–1980 för de viktigaste avnämjarländerna, torde dock generellt implicera någon fortsatt nedgång i "trävaruintensiteten" inom trävarornas viktigaste användningsområde, bostadsproduktionen. Det gjorda antagandet innebär att förbrukningen år 1980 skulle komma upp i ungefär 1970 års trendmässiga nivå.

Bland de fem stora avnämjarländerna har två länder, Västtyskland och Frankrike, en betydande egen trävaruproduktion. I Västtyskland beräknas denna produktion ha vuxit något 1970–1975 samtidigt som förbrukningen av trävaror sjunkit. I Frankrike har såväl produktionen som förbrukningen av trävaror uppvisat en trendmässig tillväxt 1970–1975, och i någorlunda likartad takt. För 1975–1980 har antagits att produktionen i de fem länderna totalt kommer att växa i takt med förbrukningen. Detta skulle betyda att importbehovet likaledes växer i takt med förbrukningen.

Vad denna bedömning kan ha för implikation för efterfrågan på svenska trävaror beror i hög grad på vad man tror om konkurrensländernas exportutbud på den västeuropeiska marknaden.

Världens efter Sovjetunionen största trävaruproducent är Förenta staterna, som dessutom är världens utan jämförelse största importör. Importen kommer uteslutande från Canada. Japan, förvånansvärt nog på tredje plats bland världens trävaruproducenter, har också en betydande import som till ungefär lika delar kommer från Förenta staterna och Canada. Denna marknadsstruktur innebär att de båda nordamerikanska staterna tillsammans kan anses ha ett exportutbud till Europa som bestäms av produktion minus förbrukning i Nordamerika, efter avdrag också av Japans importefterfrågan.¹ Det antas, som ovan nämnts, att Japans efterfrågan tillfredsställs innan man börjar exportera till Europa. De trävarukvantiteter från Nordamerika som kommer till Europa är mycket små i relation till den nordamerikanska och japanska marknads storlek, men ofta betydelsefulla mätt med västeuropeiska mått. Om det sålunda är viktigt för den västeuropeiska marknadsbilden att göra en bedömning av utvecklingen av det nordamerikanska exportutbudet till Västeuropa 1975–1980, är denna bedömning nästan omöjlig att åstadkomma, eftersom redan mycket små variationer i antagandena om tillväxten i förbrukning och produktion ger stora utslag i det resulterande exportutbudets storlek. Vad som i tabell 5:5 redovisas som projektioner av det nordamerikanska exportutbudet till Västeuropa 1975–1980 kan därför endast betraktas som ett räkneexempel.

Övriga konkurrenter till Sverige på den västeuropeiska trävarumarknaden är Sovjetunionen, Finland och Österrike, samt i någon mån Rumänien, Polen och Tjeckoslovakien. Sovjetunionens export kan i storlek mäta sig

¹ Nordamerikas export till länder utom Europa och Japan är normalt obetydlig.

Tabell 5:5 Förbrukning, produktion samt exportöverskott av trävaror för Nordamerika 1960–1980

	Milj. m ³ 1970	Förändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Synlig förbrukning	83,8	1,0	1,6	0,0	1,2
Produktion	90,0	1,6	1,3	–0,1	2,0 ^a
Exportöverskott	6,2	14,4	–3,8	–2,0	16,3
därav: Japans import	2,7	23,1	11,4	6,7	19,1
Export till Västeuropa	3,5	12,8	–9,5	–10,6	10,7 ^b

^a Potentiell.^b Residualt exportutbud.

med Sveriges. Uppemot hälften av exporten brukar gå till Västeuropa. De övriga ländernas export hamnar till klart övervägande del i Västeuropa. Sovjetunionens export, som är en bråkdel av dess totala trävaruproduktion, har alltsedan mitten av 1960-talet legat på en rätt konstant nivå, vid 8 milj. m³, och antas ligga kvar där under återstoden av 1970-talet. För de övriga konkurrentländerna har en schematisk kalkyl över exportutbudets utveckling gjorts såsom visas i tabell 5:6. Produktionen i dessa länder har under de senaste tio åren stigit mycket långsamt, delvis antagligen beroende på vissa svårigheter med råvaruförsörjningen. Även för perioden 1975–1980 räknas med en svag produktionstillväxt, vilken med det gjorda antagandet om den inhemska förbrukningens ökning skulle betyda ett fortsatt trendmässigt fall i exporten.

I tabell 5:7 redovisas en hypotetisk försörjningsbalans för den internationella trävaruhandeln år 1980. Den har konstruerats med ledning av de i det föregående redovisade uppskattningarna av förbrukning och produktion av trävaror. Resultatet blir att det för Sveriges del i ett tänkt konjunktornormalt år 1980 skulle finnas avsättning för ett exportöverskott av storleken 7,6 milj. m³, vilket vid ett antagande om en import av ca 0,1 milj. m³ betyder export av 7,7 milj. m³. Detta skulle i sin tur innebära en trendmässig exporttillväxt på 2,4 % per år 1975–1980. Exporten 7,7 milj. m³ kan också jämföras med 1973 års faktiska rekordexport på 9,4 milj. m³ eller den beräknade faktiska

Tabell 5:6 Förbrukning, produktion samt exportöverskott av trävaror för Finland, Österrike, Rumänien, Polen och Tjeckoslovakien 1960–1980

	Milj. m ³ 1970	Förändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Synlig förbrukning	13,5	–2,3	1,2	1,3	1,5
Produktion	23,9	–1,2	0,5	0,5	0,7 ^a
Exportöverskott	10,4	0,6	–0,4	–1,0	–0,8 ^b

^a Potentiell.^b Residualt exportutbud.

Tabell 5:7 Partiell försörjningsbalans för den internationella handeln med trävaror 1975 och 1980

Milj. m³. Trendmässiga tal

	1975	1980
<i>Efterfrågan</i>		
Importöverskott från Storbritannien, Nederländerna, Västtyskland, Danmark och Frankrike	14,9	15,8
Övriga importöverskott exkl. Förenta staternas och Japans	10,5	11,1
Summa	25,4	26,9
<i>Utbud</i>		
Exportöverskott från Nordamerika och Japan	1,5	2,5
Exportöverskott från Sovjetunionen	8,0	8,0
Exportöverskott från Finland, Österrike, Rumänien, Polen och Tjeckoslovakien	9,2	8,8
Exportöverskott från Sverige	6,7	7,6 ^a
Summa	25,4	26,9

^a Efterfrågeutrymme.

exporten 1975 på endast 5,1 milj. m³. Den beräknade exportkvantiteten förutsätts falla inom ramen för det planerade virkesuttaget i Sverige fram till 1980. Avslutningsvis bör återigen påpekas att man med redan rätt små variationer i förutsättningarna om förbrukning och produktion av trävaror i olika delar av världen kan erhålla stora förändringar i det beräknade exportutrymmet för svenska trävaror år 1980.

5.4 Papper och pappersmassa

Sveriges export av papper och massa svarar tillsammans för ca 15 % av den totala svenska varuexporten. Sedan länge har det funnits en tendens för exporten av papper att växa snabbare än exporten av massa, något som till stor del torde förklaras av en strävan från producenternas sida att åstadkomma en högre förädlingsgrad på exporten. En allt större del av pappersproduktionen sker i integrerade massa- och pappersanläggningar, dvs. massan vidareförädlas direkt till papper utan mellanliggande torkning och uppblötning.

Större delen av pappers- och massaexporten avsätts i Västeuropa med Storbritannien, Västtyskland, Frankrike och Danmark som dominerande avnämländer. Pappersexporten har en något vidare länderfördelning än massaexporten. Sålunda säljs ganska mycket papper till u-länderna medan massaexporten dit är obetydlig.

Sveriges år 1973 ingångna frihandelsavtal med EG innehåller specialbestämmelser för pappersexporten som kan sägas innebära att EG-länderna velat skydda sin egen pappersindustri mot en alltför snabb marknadsinbrytning för det svenska papperet. Tullavvecklingsperioden har sålunda ut-

sträckts ända till 1984, mot 1977 för huvuddelen av industriprodukterna. Vidare innehåller avtalet bestämmelser som under avvecklingsperioden möjliggör återgång till de tullsatser som gäller papper från tredje länder för sådana svenska exportkvantiteter som överstiger vissa s. k. indikativa tak (plafonder). Dessutom har de nyblivna EG-medlemmarna, i första hand Storbritannien och Danmark, dit Sveriges pappersexport tidigare var tullfri, fått möjlighet att återinföra tullar under perioden fram till 1984. Under den tid som avtalet hittills varit i kraft har dessa speciella möjligheter dock inte kommit till användning förrän vid slutet av 1975 – då pappersmarknaden konjunkturellt var mycket svag.

Frihandelsavtalet ger sålunda uttryck för en strävan från EG:s sida att söka begränsa pappersimporten till förmån för en expansion av den egna papperstillverkningen, vilket i sin tur torde förutsätta att tillväxten i massainporten hålls uppe. Detta synes kunna stå i viss motsättning till föreliggande planer för pappers- och massaindustrins kapacitetsutbyggnad i de viktiga producentländerna inklusive Sverige. I den industrialiserade västvärlden och särskilt i Europa väntas nämligen kapaciteten för papperstillverkning stiga snabbare än kapaciteten för massatillverkning vilket bör betyda att kapaciteten för produktion av avsalumassa blir otillräcklig för den planerade pappersproduktionen.

I det följande demonstreras med hjälp av bl. a. enkätmaterial från FAO¹ hur ett betydande globalt efterfrågeöverskott på papper kan komma att uppstå framemot den senare delen av 1970-talet; kapacitetstillväxten hos pappersproducenterna väntas understiga efterfrågans tillväxt. Kapaciteten för massatillverkning beräknas som nämnts i sin tur sannolikt vara otillräcklig för att ens åstadkomma den sålunda otillräckliga pappersproduktionen. Det är inte klart i vad mån eventuella restriktioner i form av begränsad virkestillgång i producentländerna tillåtit påverka enkätuppgifterna om massakapaciteten. Möjligt är därför att massabristen 1980 blir större än vad kapacitetsberäkningarna ger anledning att tro. En ökad användning av returpapper kan å andra sidan få motsatt inverkan; i FAO:s beräkningar har antagits att en oförändrad andel av fiberbehovet täcks av returpapper.

Slutsatsen skulle bli att det marknadsmässiga utrymmet för ökad svensk såväl pappers- som massaexport blir mycket stort fram till 1980. Exportprognosen för 1980 utgörs därför av det exportutbud som kunnat beräknas med hjälp av tillgängliga planer på kapacitetsutbyggnad i den svenska industrin och antaganden om hemmamarknadstillförseln. Utvecklingen av pappers- och massaexporten redovisas i tabell 5:8 och diagram 5:3. Produktionskapaciteten för avsalumassa beräknas växa mycket svagt och den

Tabell 5:8 Sveriges export av papper och massa 1960–1980

	Milj. ton 1970	Förändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Papper	2,9	9,7	7,7	6,0	10,0
Massa	3,8	5,6	–0,3	4,0	1,4

¹ Food and agriculture organization, Förenta nationernas organ för livsmedels- och jordbruksfrågor.

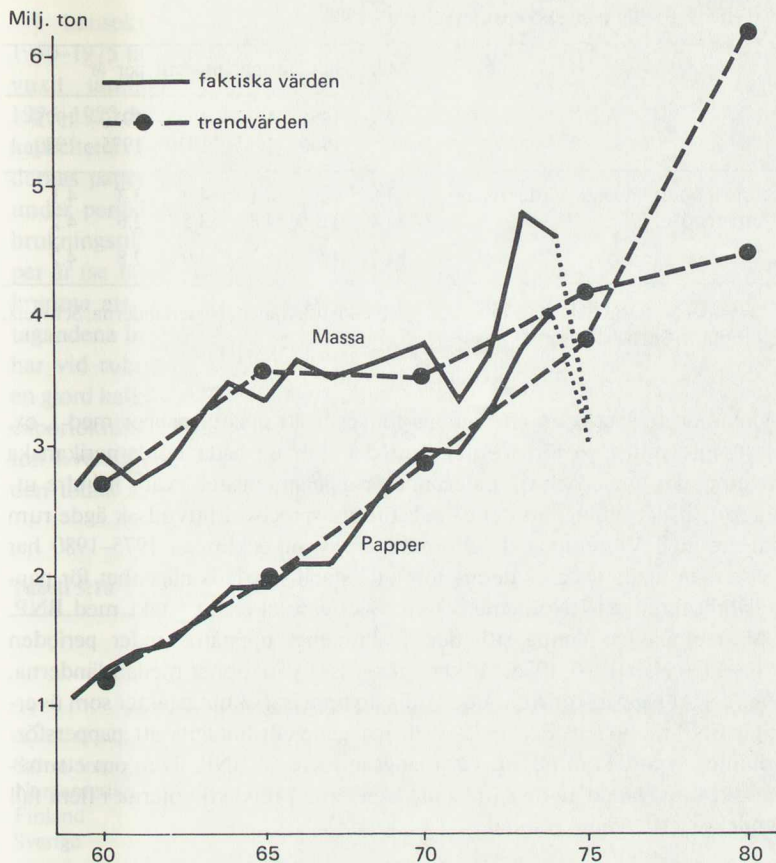

Diagram 5:3 Sveriges export av papper och massa 1959-1980. Milj. ton.

gjorda bedömningen innebär en massaexport som ligger ett gott stycke under t. ex. den rekordhöga nivån 1973 och 1974 som till en betydande del möjliggjordes genom leveranser från lager. Däremot blir tillväxten i pappersexporten enligt kalkylen avsevärd. De gjorda bedömningarna ges med reservation för att beslut om begränsningar av skogsuttaget i Sverige kan komma att framtvinga en lägre exporttillväxt.

Nedan presenteras i detalj de marknadsbedömningar och övriga antaganden som bildat underlag för exportberäkningarna.

Papper

Förbrukningen av papper i OECD-länderna har under de senaste 15-20 åren vuxit i en successivt avtagande takt – se tabell 5:9. Till någon del kan detta förklaras av variationer i den allmänna ekonomiska tillväxten, men vid sidan härav synes en viss nedgång i "pappersintensiteten" ha ägt rum. Detta åskådliggörs i diagram 5:4 där kvoten mellan tillväxttakterna i papperskonsumtionen och BNP upprättats. I synnerhet för länderna i Väst-europa finns en klar tendens till nedgång i dessa tillväxtkvoter. Till någon del kan detta kanske återföras på förskjutningar i BNP:s sammansättning av olika efterfrågekomponenter. Sannolikt har dock dessutom under den

Tabell 5:9 Synlig papperskonsumtion 1955–1980

	Milj. ton 1970	Förändring, procent per år				
		1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Större importländer i Västeuropa ^a	27,8	7.5	6.1	4.9	3.3	4.1
Nordamerika	53,4	3.3	4.8	3.5	2.6	4.2
Summa	81,2	4.5	5.2	4.0	2.8	4.2

^a Området omfattar Belgien, Frankrike, Västtyskland, Italien, Nederländerna, Schweiz, Storbritannien och Danmark.

redovisade tidsperioden en tendens förelegat att ersätta papper med t. ex. plast, inte minst på förpackningsområdet. För de båda nordamerikanska staterna, där tendensen till avtagande "pappersintensitet" varit mindre utpräglad, är det möjligt att denna substitutionsprocess i huvudsak ägde rum tidigare än i Västeuropa. I bedömningen av utvecklingen 1975–1980 har i viss mån tagits fasta på denna inträdda stabiliserade benägenhet för pappersförbrukningen i Nordamerika att växa ganska exakt i takt med BNP. I Västeuropa har denna situation i allmänhet uppnåtts under perioden 1965–1970 eller 1970–1975, låt vara med vissa variationer mellan länderna, efter det att papperskonsumtionen tidigare uppvisat ökningstakter som överstigit BNP-tillväxten. För 1975–1980 har generellt antagits att pappersförbrukningen inte kommer att växa långsammare än BNP, även om ett mekaniskt utdragande av de sjunkande trenderna i tillväxtkvoterna i flera fall skulle ge ett sådant resultat.

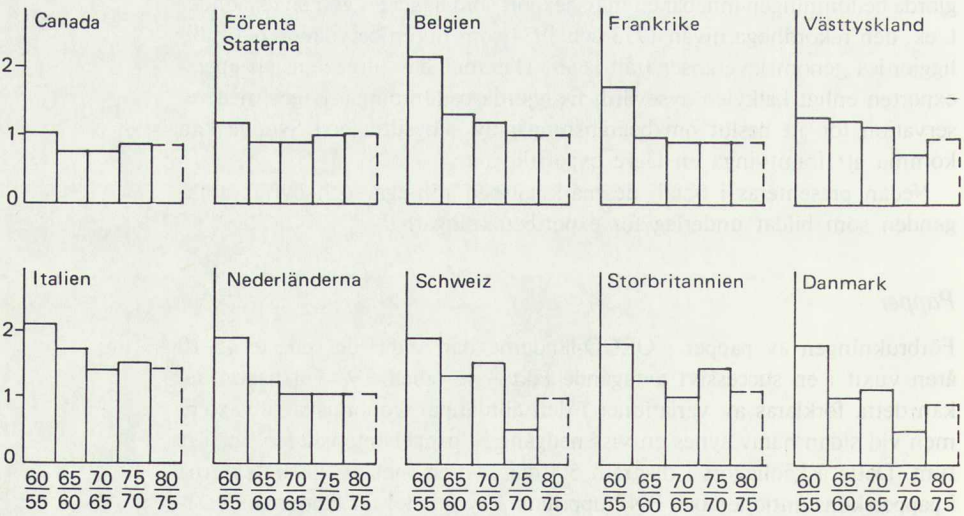

Diagram 5:4 Den synliga papperskonsumtionens tillväxtelasticitet med avseende på BNP 1955–1980.

I konsekvens med den svaga trendmässiga förbrukningstillväxten 1970–1975 har även pappersproduktionen i de viktigaste producentländerna vuxit tämligen långsamt (tabell 5:10). Produktionsutvecklingen för 1975–1980 har bedömts med ledning av FAO:s enkäter om produktionskapaciteten för papper.¹ Materialet tyder för de i tabellen redovisade ländernas pappersproduktion på en tillväxt i storleksordningen 3,5 % per år under perioden 1975–1980. Detta kan jämföras med den förutsedda förbrukningstillväxten i de viktigaste konsumentländerna på något över 4 % per år (se tabell 5:9). Det är således möjligt att ett efterfrågeöverskott kan komma att utbildas fram till 1980. I tabell 5:11 visas vad de gjorda antagandena innebär, uttryckt i miljoner ton papper på världsmarknaden. Där har vid rubriken "nettoexport från Sverige" år 1980 insatts resultatet av en gjord kalkyl av exportutbudet.² Även med denna mycket kraftiga svenska exportökning skulle ett efterfrågeöverskott av storleksordningen drygt 5 milj. ton kvarstå år 1980. Det kan nämnas att detta ganska precis motsvarar den totala svenska pappersproduktionen år 1973 och närmare 5 % av de

¹ FAO-stencil, 1975. Enkäten ger information endast fram t. o. m. 1979. En trendframskrivning har gjorts till 1980.

² Med hjälp av tillgängliga enkätdata för den svenska pappersproduktionens tillväxt, jämte ett antagande om en trendmässig tillväxt i den svenska pappersförbrukningen på 4 % per år.

Tabell 5:10 Produktion av papper 1955–1980

	Milj. ton 1970	Förändring, procent per år				
		1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Större importländer i Västeuropa ^a	21,5	5,9	5,1	4,3	2,9	3,9
Nordamerika	57,4	3,5	5,0	3,9	2,7	2,6
Finland	4,3	10,7	9,4	5,7	4,5	4,1
Sverige	4,4	6,6	7,8	6,7	4,5	8,4
Summa	87,6	4,3	5,3	4,2	2,9	3,4

^a Se not a till tabell 5:9.

Tabell 5:11 Den internationella marknaden för papper 1970, 1975 och 1980
Milj. ton. Trendmässiga tal

	1970	1975	1980
Nettoexport (+) eller nettoimport (–) för			
Större importländer i Västeuropa ^a	–6,5	–8,1	–10,1
Nordamerika	3,8	4,5	–0,4
Finland	3,5	4,3	5,2
Sverige	2,7	3,6	5,9
Summa ovanstående	3,5	4,3	0,6
Efterfrågan på nettoexport från ovanstående	3,5	4,3	5,8 ^b
Efterfrågeöverskott			5,2

^a Se not a till tabell 5:9.

^b Innebärande en tillväxt 1975–1980 på 6,2 % per år.

i tabell 5:10 redovisade ländernas beräknade totala produktion år 1980. Det finns dock anledning framhålla att denna "gapkalkyl" är osäker, eftersom resultatet framkommer som skillnaden mellan två vida större bruttostorheter, produktion och förbrukning i världsekonomin. Skulle exempelvis förbrukningen av papper i industriländerna stiga bara någon procentenhet långsammare än vad som antagits, elimineras underskottet 1980. Å andra sidan har FAO:s kapacitetsenkäter erfarenhetsmässigt visat en tendens att överskatta produktionskapaciteten i slutet av prognosperioden. Härtill kommer att pappersproduktionens tillväxt kan komma att ytterligare begränsas till följd av att produktionskapaciteten för massa enligt FAO:s enkäter väntas öka långsammare än produktionskapaciteten för papper. Det senare gäller hela den industrialiserade västvärlden och Västeuropa i synnerhet.

Massa

I den tidigare omnämnda FAO-enkäten beräknas för de utvecklade marknadsekonomierna totalt att produktionskapaciteten för massa under den senare delen av 1970-talet växer 1/2 procentenhet långsammare än produktionskapaciteten för papper.¹ För Västeuropa är skillnaden mellan tillväxttakterna ännu större, närmare 1 procentenhet. Endast för utvecklingsländerna anges att massakapacitetens ökning överstiger papperskapaciteten, främst hänförligt till Latinamerika. Räknar man enbart i teoretisk kapacitet skulle överskottet av massakapacitet i u-länderna år 1980 räcka för att på global nivå uppväga underskottet i de utvecklade länderna. Emellertid är det i praktiken så att "fullt" kapacitetsutnyttjande erfarenhetsmässigt innebär en lägre utnyttjandegrad i u-länderna än i de industrialiserade länderna. Därför räknar FAO i sin bedömning av de faktiska produktionsmöjligheterna år 1980 med att massaproduktionen inte blir tillräckligt stor för att åstadkomma den produktion av papper som eljest vore möjlig inom ramen för den enligt enkäten tillgängliga papperskapaciteten. Denna kalkyl återges i tabell 5:12. Det kan observeras att FAO i sitt huvudalternativ antar en oförändrad andel returpapper i pappersproduktionen; en ökad sådan andel skulle medföra att massaunderskottet helt eller delvis eliminerades.

Eftersom dessutom den beräknade pappersproduktionen år 1980 såsom tidigare nämnts i sin tur understiger den projicerade efterfrågan på papper, har det förutsatts att det rätt begränsade svenska exportutbudet 1980 av

Tabell 5:12 Utbud och efterfrågan på massa 1979
Milj. ton

	Utvecklade länder	Utvecklingsländer	Marknadsekonomier totalt
Fiberbehov för papperproduktionen	155,8	13,9	169,7
avgår: returpapper	39,0	3,4	42,4
Massabehov	116,8	10,5	127,3
Produktionspotential för massa	114,1	11,1	125,2
Massaunderskott (-)	-2,7	0,6	-2,1

¹ Uppgifterna avser 1974-1979.

Källa: FAO, 1975.

avsalumassa utan svårighet skall kunna avsättas. Gränsen mellan vad som är massa för avsalu och massa för integrerad produktion är inte knivskarp. I speciella konjunkturlägen med bättre avsättningsmöjligheter för massa än för papper kan en del kvantiteter massa från integrerade bruk utbjudas som avsalumassa. En sådan situation antas dock inte komma att föreligga 1980: som framgår av det föregående väntas hela det tillgängliga pappersutbudet kunna avsättas på världsmarknaden.

5.5 Järn och stål

Prognosen för Sveriges export av järn och stål 1980 har i huvudsak utgått från en beräkning av det tillgängliga exportutbudet. Det förutsätts att Norrbottens Järnverk byggs ut i enlighet med de under hösten 1975 reviderade planerna för Stålverk 80 och att det härigenom kraftigt ökade exportutbudet också kan avsättas på världsmarknaden. För exportprognosen har en viss nedjustering av utbudsberäkningens grundresultat visserligen gjorts, men denna är snarast betingad av redovisade planer på utvidgad inhemsk valsverkskapacitet från 1981. En del av Stålverk 80:s teoretiska utbud av stålämnen på den internationella marknaden år 1980 blir till följd av detta av tillfällig natur och det kan ifrågasättas om det är möjligt att finna köpare för hela detta engångsutbud just år 1980.

Som kompletterande bakgrund till bedömningen av stålexporten har utförts en översiktlig studie av den internationella stålmarknadens utveckling fram till 1980, innefattande bl. a. projektioner av omvärldens stålefterfrågan och produktionsmöjligheter. Beräkningarna antyder möjligheten av att balansen mellan utbud och efterfrågan kan komma att föreligga 1980 efter det svaga avsättningsläge som rått kring mitten av 1970-talet. Det måste dock påpekas att resultat av kalkylen, på samma sätt som gäller motsvarande beräkningar för t. ex. papper och massa, är ytterst känsligt för variationer i förutsättningarna om efterfrågetillväxt och produktionstillväxt. Det synes under alla omständigheter stå klart att den från utbudssidan utgående exportprognosen nödvändiggör en ökning av Sveriges andel i den internationella stålhandeln.

I nämnda beräkningar av svenskt utbud och internationell efterfrågan har begreppet "stål" givits en snäv definition och innefattar inte tråd, rör m. m. För den senare kategorin stål, som i kvantitet räknat är tämligen liten men värdemässigt ändå betydelsefull, har en separat projektion gjorts. Även tackjärn och ferrolegeringar faller utanför huvudgruppen, exporten härav är dock av mindre betydelse.

Sammanfattningsvis beräknas exporten av järn och stål i fasta priser under perioden 1975–1980 uppvisa en trendtillväxt motsvarande 13 à 14 % per år. Räknar man i ton handelsfärdigt stål blir ökningen avsevärt större, vilket beror på att exportens sammansättning förskjuts i riktning mot en högre andel produktslag med lågt förädlingsvärde i och med att Stålverk 80 påbörjar sin export av stålämnen.

Den internationella stålmarknaden

Förbrukningen av stål i de industrialiserade marknadsekonomierna¹ (tabell 5:13) beräknas 1970–1975 ha uppvisat en trendtillväxt på ca 3 % per år, vilket är klart lägre än under 1960-talet. Stålkonsumtionen brukar vid mer långsiktiga studier vanligtvis på ett eller annat sätt relateras till BNP. Dels kan man återföra en del av variationerna mellan olika länder i stålkonsumtion per capita på storleken av BNP per capita, dels kan man vänta sig finna ett någorlunda stabilt samband (för ett givet land) mellan tillväxttakterna i stålkonsumtionen och BNP.

I diagram 5:5 visas kvoter mellan sådana tillväxttakter (tillväxtelasticiteter) i olika femårsperioder för olika länder. För några länder, exempelvis Förenta staterna och Storbritannien är elasticiteterna påtagligt instabila över tiden. Flertalet länder uppvisar dock elasticiteter som är tämligen stabila, eller har en mer eller mindre stabil (och i så fall nedåtgående) trend under den redovisade perioden 1955–1970. Uppgifter om stålförbrukningen under första hälften av 1970-talet föreligger ännu mycket ofullständigt. För de flesta länder synes dock gälla att elasticiteterna sänkts ytterligare något 1970–1975 jämfört med 1965–1970.

Man har framfört hypotesen att ju högre inkomst per capita ett land har, desto lägre är stålförbrukningens inkomstelasticitet. Denna hypotes bestyrks endast i begränsad utsträckning av diagram 5:5, såväl vid jämförelser mellan länder som över tiden. Stålförbrukningen kan utan tvivel också påverkas av en rad andra faktorer, såsom näringslivsstruktur och förändringar i denna, vidare prisutvecklingen på stål relativt till tänkbara ersättningsmaterial (t. ex. plast).

I diagram 5:5 har också inritats projektioner för elasticiteterna 1975–1980, vilka sedan använts för att skriva fram konsumtionsutvecklingen. Viss hänsyn har tagits till eventuella historiska trender i elasticiteterna, dock utan att dessa framskrivits på ett helt onyanserat sätt. Den sänkning av prisrelationen mellan stål och plast som synes ha inträffat vid 1970-talets mitt kan komma att hejda eller bromsa den för vissa länder lågsiktiga tendensen till sänkta inkomstelasticiteter för stålkonsumtionen.

¹ Omfattningen av detta begrepp har här dikterats uteslutande av praktiska hänsyn och framgår av tabell 5:13.

Tabell 5:13 Synlig stålkonsumtion 1955–1980
Götstålsvikt

	Milj. ton 1970	Förändring, procent per år				
		1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Västeuropa exkl. Sverige ^a	142,2	4,5	5,7	4,1	2,1	3,8
Nordamerika	138,5	0,0	7,3	1,5	2,4	3,4
Japan	69,9	20,1	10,1	12,5	6,3	7,7
Summa	350,6	3,2	6,9	4,1	3,0	4,5

^a Området omfattar Österrike, Belgien-Luxemburg, Frankrike, Västtyskland, Italien, Nederländerna, Spanien, Schweiz, Storbritannien, Danmark, Finland och Norge.

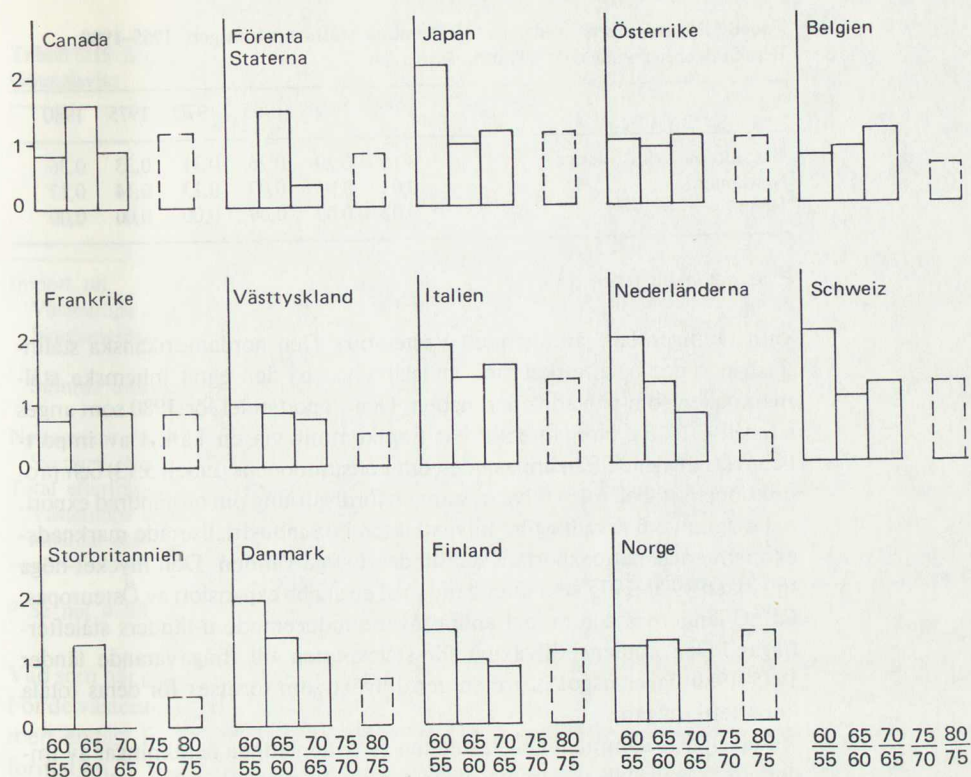

Diagram 5:5 Den synliga stålkonsumtionens tillväxtelasticitet med avseende på BNP 1955-1980.

Ett genomgående drag hos de västeuropeiska länderna är att de både importerar och exporterar stål¹ i betydande utsträckning, dvs. det förekommer specialisering och utbyte av stålprodukter länderna emellan. Denna intensitet i det ömsesida handelsutbytet i Västeuropa, motiverad bl. a. av de inhemska marknadernas relativa litenhet i förhållande till den ekonomiska storleken på produktionsanläggningarna samt underlättad av de små transportavstånden, saknar motsvarighet för Förenta staterna och Japan. Förenta staterna har sålunda en obetydlig export i förhållande till produktionen, men ett betydande importbehov; Japan har ingen import men en avsevärd export.

Intensiteten i den västeuropeiska handeln har också ökat successivt under de senaste två decennierna. Detta kan delvis vara en konsekvens av att den optimala storleken på anläggningarna stigit. Även om det kan finnas en övre gräns för importens andel av stålkonsumtionen synes det inte föreligga skäl att under perioden fram till 1980 förutse något brott i importandelens stigande trend (jfr tabell 5:14). Det förutsätts således att möjligheter till ytterligare vinster genom specialisering och handelsutbyte föreligger för stålindustrin.

Även för Nordamerikas del gäller att importens andel av stålkonsumtionen stigit kraftigt under de senaste 20 åren. Däremot har exportens ökningstakt

¹ Med export och import av stål avses här "egentligt" stål i enlighet med den definition som tillämpas av OECD. Tråd, rör m. m. ingår inte, ej heller tackjärn, ferrolegeringar o. d. Antaganden om den svenska exporten av de sistnämnda produktslagen införs i den avslutande tabellen 5:19.

Tabell 5:14 Importens andel av den synliga stålförbrukningen 1955–1980
Beräkningar i götstålsvikt. Trendmässiga tal

	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Västeuropa exkl. Sverige ^a	0,16	0,20	0,26	0,31	0,33	0,36
Nordamerika	0,03	0,05	0,07	0,13	0,14	0,17
Japan	0,02	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00

^a Se not *a* till tabell 5:13.

varit tämligen låg, jämfört med Västeuropa. Den nordamerikanska stålindustrin synes ha minskat sina andelar såväl på den egna inhemska stålmarknaden som på världsmarknaden. Den importandel för 1980 som anges i tabell 5:14 för Nordamerika har framkommit via en kalkyl av importbehovet, utgående från antaganden om konsumtionens (tabell 5:13) och produktionens (tabell 5:16) tillväxt, samt en förutsättning om oförändrad export.

I diagram 5:6 åskådliggörs tillväxttakten i de industrialiserade marknadsekonomiernas nettoexport av stål till den övriga världen. Den mycket höga tillväxten 1970–1975 stod i samband med en snabb expansion av Östeuropas, OPEC-ländernas och en del andra råvaruproducerande u-länders stålefterfrågan. Den antagna tillväxten för stålexporten till ifrågavarande länder 1975–1980 ligger något högre än den tillväxt som förutses för deras totala importefterfrågan.

I tabell 5:15 sammanfattas resultaten av ovannämnda beräkningar av importefterfrågan, vilkas summa utgör den totala efterfrågan som riktas mot de industrialiserade marknadsekonomiernas stålexport.

Totalt sett pekar kalkylen på att tillväxten i importefterfrågan 1975–1980 blir något högre än 1970–1975 och obetydligt lägre än under 1960-talet.

Underlag i form av kapacitetsprognoser för en någorlunda tillförlitlig bedömning av stålproduktionen i världen fram till 1980 saknas i stort sett.

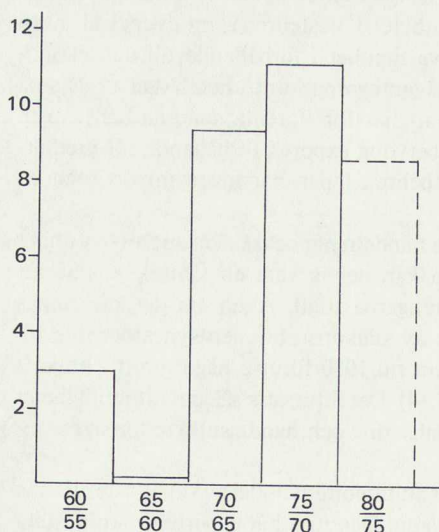

Diagram 5:6 Samlad nettoexport från Västeuropa exkl. Sverige¹, Nordamerika och Japan 1955–1980. Götstålsvikt. Förändringar, procent per år.

¹ Se not *a* till tabell 5:13.

Tabell 5:15 Importefterfrågan på stål 1955–1980
Götsstålsvikt

	Milj. ton 1970	Förändring, procent per år				
		1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Import till						
Västeuropa exkl. Sverige ^a	43,1	9,4	11,1	7,3	3,6	5,6
Nordamerika och Japan	14,4	9,1	14,2	13,3	3,8	8,0
Summa ovanstående	57,5	9,4	11,5	9,1	3,7	6,4
Nettoexport från Västeuropa exkl.						
Sverige ^a , Nordamerika och Japan	18,5	3,0	0,2	9,3	11,0	8,5
Total efterfrågan på import från						
Västeuropa exkl. Sverige ^a , Nord- amerika och Japan	76,0	6,8	7,9	9,2	5,7	7,1

^a Se not a till tabell 5:13.

Vad som här presenteras måste närmast anses som illustrativa räkneexempel. För de västeuropeiska OECD-länderna finns visserligen kapacitetsprognoser, men endast fram till 1977, beräknade inom OECD på basis av enkätin-formation. I diagram 5:7 visas dels årliga förändringar i produktionska-paciteten i Västeuropa (utom Sverige), dels kapacitetsutnyttjandet under en

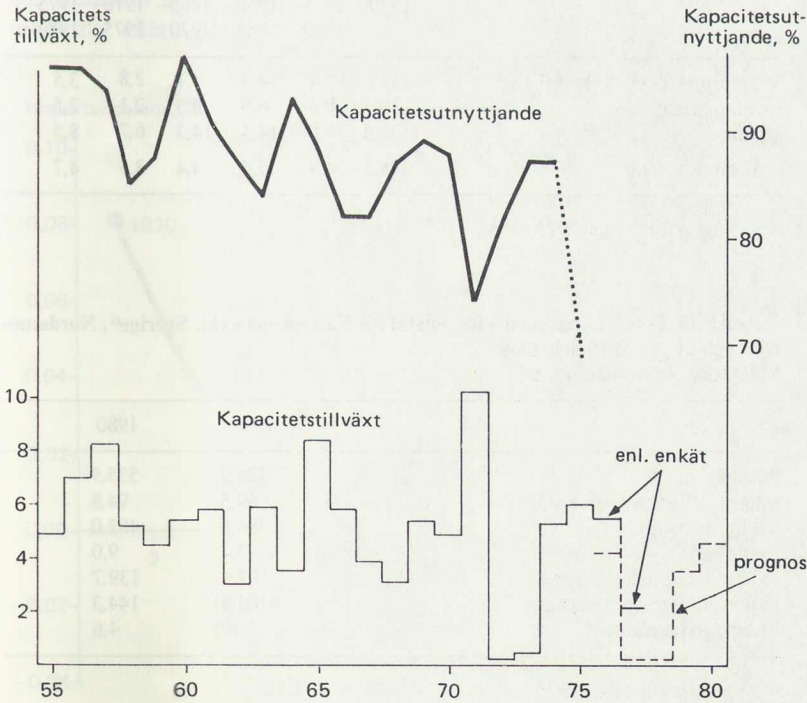

Diagram 5:7 Effektiv råstålkapacitet i Västeuropa exkl. Sverige¹ jämte kapacitetsutnyttjandet 1955–1980.

¹ Se not a till tabell 5:13.

längre tidsperiod. Kapacitetstillväxten sker som synes inte särskilt jämnt och man har också ett intryck av att efter år av lågt kapacitetsutnyttjande följer i allmänhet ett eller ett par år av låg kapacitetstillväxt, och omvänt att höga utnyttjandetal följs av höga tillväxttal för kapaciteten. Exempelvis följdes det svaga stååret 1971 av nästan obefintliga ökningar i produktionskapaciteten 1972 och 1973. Den goda stålkonjunktur som präglade 1972, 1973 och i viss mån 1974 har resulterat i stora kapacitetstillskott under 1974, 1975 och sannolikt 1976. Med utgångspunkt i den sålunda belysta tidsförskjutna effekten har en tänkbar utveckling av stålkapaciteten fram till 1980 mycket grovt skisserats, såsom framgår av diagrammet. Det förutsätts att det mycket låga kapacitetsutnyttjande som rått 1975 och sannolikt råder även 1976 medför en mycket svag kapacitetsökning 1977 och 1978. Under 1977 och 1978 kan en klar förbättring av stålkonjunkturen bedömas som sannolik, vilket kan väntas medföra en större kapacitetstillväxt 1979 och 1980.

Med detta som utgångspunkt har den produktionsprognos för Västeuropa som redovisas i tabell 5:16 kalkylerats. Därjämte har gjorts antaganden för stålproduktionen i Nordamerika och Japan.

En hypotetisk internationell försörjningsbalans för stål kan nu upprättas (tabell 5:17). Enligt denna föreligger 1980 ett obetydligt efterfrågeöverskott

Tabell 5:16 Produktion av götstål 1955–1980

	Milj. ton 1970	Förändring, procent per år				
		1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Västeuropa exkl. Sverige ^a	152,0	5,4	4,3	4,1	2,8	3,5
Nordamerika	130,5	–0,8	6,6	0,3	2,1	2,5
Japan	93,3	19,0	14,4	14,3	6,7	8,5
Summa	375,8	4,4	5,4	4,4	3,5	4,7

^a Se not *a* till tabell 5:13.

Tabell 5:17 Försörjningsbalans för götstål för Västeuropa exkl. Sverige^a, Nordamerika och Japan 1975 och 1980

Milj. ton. Trendmässiga tal

	1975	1980
Produktion	426,9	535,9
Import, efterfrågeberäkning	69,5	94,8
Synlig konsumtion	386,6	482,0
Saldopost	7,4	9,0
Export, residualberäkning	102,4	139,7
Export, efterfrågeberäkning	(102,4)	144,3
Efterfrågeöverskott	(0)	4,6

^a Se not *a* till tabell 5:13.

av storleksordningen 4 å 5 milj. ton götstål eller knappt 1 % av den beräknade produktionen samma år. En kalkyl av detta slag är emellertid extremt osäker. En tämligen obetydligt större tillväxt i exempelvis produktionen än den här antagna medför att efterfrågeöverskottet förbyts i ett rätt stort utbudsöverskott.

Den svenska exporten

Med hjälp av tillgängliga uppgifter om den svenska stålindustrins kapacitetsutbyggnad fram till 1980 beräknas, vid ett historiskt sett genomsnittligt kapacitetsutnyttjande, götstålsproduktionen 1980 uppgå till ca 10 milj. ton varav 1,7 milj. ton vid Stålverk 80. Sveriges synliga stålkonsumtion antas växa med i genomsnitt 3,5 % per år 1975–1980. Detta kan jämföras med drygt 4 % per år under 1960-talet och uppskattningsvis 2 % per år 1970–1975.

Importens andel av den svenska stålkonsumtionen sjönk 1955–1960 och 1960–1965, men steg därefter 1965–1970 och 1970–1975. Tänkbart är att förändringar i importandelen står i samband med produktionstillväxtens storlek, sett över en femårsperiod: en snabb inhemsk produktionstillväxt innebär goda möjligheter att konkurrera med importen, medan en långsam produktionstillväxt verkar höjande på importens andel av konsumtionen. Hypotesen motsägs inte av de svenska erfarenheterna (diagram 5:8), men observationsantalet är givetvis alltför litet för att några säkra empiriska slutsatser skall kunna dras.¹ Håller man ändå fast vid tankegången skall den emotsedda mycket höga svenska produktionstillväxten 1975–1980 motivera en sänkning av stålkonsumtionens importandel i prognosen för 1980. Det är å andra sidan inte troligt att produktionen av stålämnen vid Stålverk 80 får särskilt stor bromsande inverkan på importen eftersom den svenska inhemska efterfrågan i mycket begränsad utsträckning torde komma att

¹ Ett större internationellt material, omfattande tre femårsperioder för vardera 12 västeuropeiska länder (36 observationer) har dock studerats. Bland 11 fall med en produktions-tillväxt överstigande 8 % per år sjönk importens andel av stålkonsumtionen i 9 fall. Bland 17 fall med produktionstillväxt understigande 6 % per år steg importandelen i 16 fall.

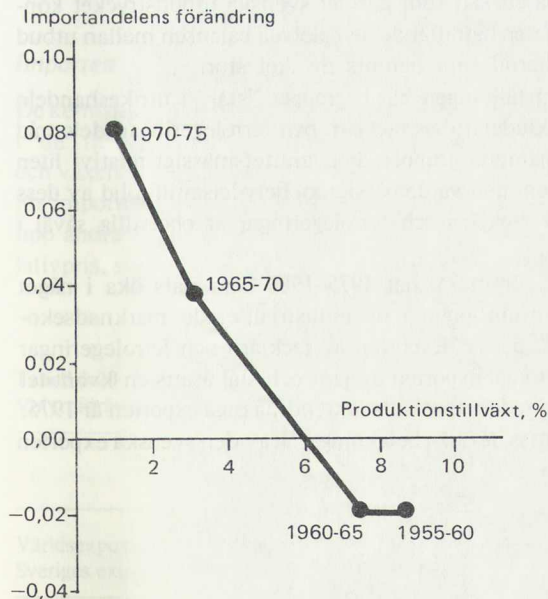

Diagram 5:8 Förändring i importandelen av stålkonsumtionen och tillväxten i stålproduktionen 1955–1975.

Tabell 5:18 Sveriges försörjningsbalans för götstål 1975 och 1980
1 000 ton. Trendmässiga tal

	1975	1980
Produktion	5 637	10 080
Import	2 521	2 998
Synlig konsumtion	6 156	7 311
Saldopost	60	60
Export	1 942	5 707 (utbud)

vara inriktad på ifrågavarande typ av produkter. Ett antagande om oförändrad importandel i stålkonsumtionen har därför gjorts.

Det teoretiska exportutbudet 1980 uppgår enligt försörjningsbalansen i tabell 5:18 till 5,7 milj. ton. Efter 1980 är avsikten emellertid att större delen av Stålverk 80:s produktion av stålämnen skall vidareförädlas med hjälp av utökad inhemsk valsverkskapacitet. Detta innebär att en del av exportutbudet av ämnen 1980 blir en tillfällighet för just detta år. Det kan komma att visa sig svårt att tillfälligt under 1980 finna avsättning för en så pass stor kvantitet av ämnen, även om efterfrågeklimatet i övrigt skulle vara gynnsamt. I prognosen för 1980 har därför exporten – i och för sig godtyckligt – reducerats med ca hälften av denna tillfälliga utbudskvantitet. Exporten 1980 beräknas därmed till 5,2 milj. ton, uttryckt i götstålsvikt.

Den svenska stålexportens andel av de industrialiserade marknadsekonomiernas stålexport har alltsedan 1965 legat vid eller strax under 2 %. Den exportprognos som gjorts för 1980 beräknas komma att förutsätta en kraftig höjning av andelen, till stor del hänförlig till den ökade exporten av stålämnen. I den mån ett efterfrågeöverskott eller åtminstone balans föreligger på världsmarknaden 1980 borde denna andelsökning inte vara omöjlig att åstadkomma. Världsmarknadspriserna torde härigenom ha möjlighet att utveckla sig på ett sätt som gör det svenska utbudstrycket konkurrenskraftigt. Osäkerheten beträffande den globala balansen mellan utbud och efterfrågan är emellertid som nämnts mycket stor.

I den föregående framställningen har begreppet "stål" i utrikeshandeln definierats snävt och exkluderar dels tackjärn och ferrolegeringar, dels tråd och rör m. m. Den sistnämnda gruppen är kvantitetsmässigt relativt liten i den svenska stålexporten men värdemässigt av betydelse till följd av dess högre pris. Exporten av tackjärn och ferrolegeringar är obetydlig såväl i kvantitet som i värde.

Exporten av tråd och rör m. m. har 1975–1980 beräknats öka i något snabbare takt än stålkonsumtionen i de industrialiserade marknadsekonomierna, eller med 5 % per år. Exporten av tackjärn och ferrolegeringar har i prognosen för den totala exporten av järn och stål åsatts en kvantitet 1980 av samma storlek som den uppskattade trendmässiga exporten år 1975.

I tabell 5:19 sammanfattas de olika beräkningarna av den svenska exporten av järn och stål.

Tabell 5:19 Sveriges export av järn och stål 1960–1980

	1 000 ton 1970	Förändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Egentligt stål					
gödstålsvikt	1 471	11,5	8,1	5,0	21,6
handelsfärdig vikt	1 106	11,1	7,9	5,0	22,3
Tråd, rör m. m.	268	14,1	4,6	2,4	5,0
Tackjärn och ferrolegeringar	144	1,9	5,8	13,5	0,0
Total export, milj. kr., 1968 års priser	2 447	11,3	7,7	5,3	13,7

5.6 Kemiska produkter

Exporten av kemiska produkter utgjorde 1974 ca 5 % av Sveriges totala varuexport. Under 1960-talet har utförseln av denna varugrupp expanderat mycket starkt – den volymmässiga ökningstakten var ca 14 % per år. Motsvarande ökning för världshandeln med kemiska produkter var ca 12,5 % (tabell 5:20).

För att prognosera Sveriges export 1975–1980 har i princip samma ansats använts som i det följande för bl. a. textilvaruprodukter och verkstadsprodukter, dvs. utifrån bedömningar av den utländska importefterfrågan och de svenska marknadsandelarna. Sådana marknadsstudier har företagits för de fem största avnämarnländerna, dvs. Norge, Västtyskland, Finland, Danmark och Storbritannien, vilka tillsammans emottar ca 60 % av Sveriges export av kemiska produkter. Här skall först importen och utvecklingen av Sveriges andelar med avseende på dessa fem länder behandlas.

Importen till avnämarnländerna

De kemiska produkterna utgörs dels av konsumtionsvaror, dels av insatsvaror i de flesta sektorer i ekonomin. Jämte ett relativpris – inkl. tull- och växelkursförändringar – har därför BNP använts som förklaringsvariabel för importen vid ekvationsestimeringar. En tidstrend, som kan antas fånga upp andra importgenererande faktorer, medtogs vid sidan av BNP och relativpris, som förklaringsvariabel. Denna blev signifikant skild från noll en-

Tabell 5:20 Export av kemiska produkter 1960–1973

Volymförändringar, procent per år

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1973
Världsexporten	13,0	12,3	15,0
Sveriges export	14,7	13,4	11,8

dast för Danmark och Norge. De estimerade elasticiteterna med avseende på BNP och pris framgår av nedanstående tablå (standardavvikelser anges inom parentes):

	Importelasticitet med avseende på	
	BNP	Pris ^a
Norge	1,39 (0,42)	-1,33 (0,58)
Danmark	1,80 (0,10)	-0,46 (0,20)
Finland	1,34 (0,43)	-1,06 (0,75)
Storbritannien	4,16 (0,21)	
Västtyskland	3,01 (0,44)	-0,76 (0,44)

^a Relativpris = världsmarknadspris på kemiska produkter inkl. genomsnittstull i förhållande till inhemskt partipris för kemiska produkter, mätt i samma valuta.

För att prognosera importen har de relativa priserna framskrivits i stort sett i enlighet med den långsiktiga trenden. Härutöver har gjorda prognoser för BNP (se kapitel 2) använts för att prognosera importen. Resultaten framgår av tabell 5:21.

Genom att relatera förändringen i importen till förändringen i BNP erhålls importens "enkla" tillväxtelasticitet¹ med avseende på BNP. Utvecklingen av detta mått under femårsperioder sedan 1955 framgår av tabell 5:22, där också de av ovannämnda importprognoser implicita elasticiteterna anges.

Tabell 5:21 Import av kemiska produkter 1955–1980

Volymförändringar, procent per år

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	12,3	11,7	9,4	6,4	8,0
Finland	11,2	13,1	9,9	10,2	8,6
Norge	10,2	16,2	12,2	11,9	18,6
Storbritannien	9,4	14,5	10,2	10,4	11,3
Västtyskland	20,5	16,8	19,1	12,2	14,8

¹ Dvs. $\frac{\Delta M/M}{\Delta BNP/BNP}$

där M är importen och symbolen Δ anger förändring. Det bör påpekas att eftersom uppenbarligen andra variabler än BNP påverkar importen (se ovan) är detta inte en elasticitet i strikt mening utan ett "allmänt" mått på relationen mellan importen och BNP.

Tabell 5:22 "Enkel importelasticitet" för importen av kemiska produkter med avseende på BNP 1955–1980

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	2,80	2,35	1,93	2,0	2,0
Finland	2,43	2,56	1,98	2,0	2,1
Norge	3,79	3,25	2,54	2,7	3,0
Storbritannien	3,50	4,25	4,63	4,5	4,5
Västtyskland	3,15	3,29	4,07	3,8	4,0

Sveriges marknadsandelar

Under de senaste två decennierna har det beräknade svenska relativa exportpriset¹ stigit gentemot alla fem undersökta länder. Ändå har Sveriges andelar under samma tid stigit trendmässigt i Danmark, Norge och Finland. Andelen i Storbritannien har varit i stort sett oförändrad, medan den har tenderat att sjunka något i Västtyskland. För de nordiska länderna synes alltså andra integrationseffekter – konkurrensmedel – än de som har direkt samband med relativpriset ha gjort sig starkare gällande.

Vid regressionsestimering uppvisade andelarna i Danmark och Västtyskland ett klart samband med relativpriset. För Danmark fick även koefficienten framför tidsvariabeln ett klart signifikant värde. För prognosen av de svenska andelarna i dessa länder har förutsatts en – bortsett från tullförändringar – oförändrad relativprisutveckling. I Västtyskland avses den sista tullsänkningen äga rum i mitten av 1977. I Danmark har tullarna på kemiska produkter traditionellt varit mycket låga.

Andelarna i Norge, Finland och Storbritannien har framskrivits mer resonemangsmässigt. I och med att effekterna av EFTA-integrationen numera torde ha ebbat ut torde andelarna i Norge och Finland inte komma att uppvisa samma höga ökningstakt under 1970-talet som under 1960-talet. Smärre andelsökningar har dock förutsatts för perioden 1975–1980. Andelen i Storbritannien har förutsatts förbli i stort oförändrad från 1960-talet. Andelarnas historiska utveckling samt prognoserna framgår av tabell 5:23.

Sveriges export

Utvecklingen av Sveriges export till olika länder framgår av tabell 5:24. Tillväxttalen för perioden 1975–1980 för de fem största länderna anger den utifrån ovanstående bedömningar resulterande utvecklingen för Sveriges export till dessa länder. Exporten av kemiska produkter till andra länder än de ovan nämnda har framskrivits mer schematiskt utan användande av ovan relaterade modell. Med utgångspunkt i beräkningar utförda av externa institutioner² antas importefterfrågan från och Sveriges export till de icke-oljeproducerande u-länderna stiga med ca 6 % per år 1975–1980. För OPEC-staterna beräknas motsvarande ökningstakt uppgå till ca 15 %. Exporten till öststaterna och övriga OECD har framskrivits trendmässigt.

Tabell 5:23 Sveriges andelar av olika länders import av kemiska produkter 1960–1980

	1960	1965	1970	1975	1980
Danmark	5,75	7,63	9,42	10,5	11,0
Norge	6,26	8,60	10,21	11,8	12,4
Finland	6,87	11,69	12,57	14,5	15,0
Storbritannien	2,15	1,55	2,34	2,4	2,5
Västtyskland	1,95	1,55	1,31	1,5	1,7

¹ Dvs. Sveriges exportpris i förhållande till respektive lands genomsnittliga importpris på kemiska produkter, mätt i gemensam valuta samt justerat med hänsyn till tullförändringar.

² Världsbanken och Morgan Guarantee Trust. Prognoserna är korrigerade med hänsyn till LU:s antaganden om den internationella utvecklingen (se kap. 2).

Tabell 5:24 Sveriges export av kemiska produkter 1960–1980
Volymförändringar, procent per år

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	16,4	17,3	8,8	9,9
Finland	26,3	13,5	13,4	9,3
Norge	20,8	18,1	15,0	19,8
Storbritannien	13,1	13,5	10,4	12,2
Västtyskland	7,9	11,4	15,5	17,7
Övriga ursprungliga EFTA	19,6	14,2	12,4	12,3
Övriga ursprungliga EG	8,6	7,4	6,9	6,9
Nordamerika och Japan	21,8	10,2	17,1	14,2
Övriga OECD	14,9	11,2	9,8	9,9
Öststaterna	13,5	14,1	14,3	14,3
U-länderna (inkl. OPEC)	7,7	15,0	12,1	8,7
Totalt	14,7	13,4	11,3	12,6

5.7 Textilvaror

Sveriges export av textilvaror är koncentrerad till ett relativt litet antal avnämrländer. Sålunda mottog de övriga nordiska länderna och Storbritannien år 1963 drygt 60 % av exporten och tio år senare drygt 70 %; koncentrationen i länderfördelningen har alltså ökat. Anmärkningsvärt är vidare att Finlands andel av exporten mer än fördubblades under de tio åren medan Västtysklands andel halverades.

Över hälften av exporten består av varor för insats i köparländernas egen textilindustri: garn, vävnader, läder m. m. Återstoden, de färdiga beklädnadsvarorna, går direkt till privat konsumtion. Andelen insatsvaror har uppvisat en sjunkande tendens, medan särskilt skoexportens andel, som i början av 1960-talet var obetydlig, stigit påfallande.

Insatsvarornas andelar av avnämrländernas totala textilvaruimport har sjunkit tämligen kraftigt under de senaste tio åren, kraftigare än vad som gäller för den svenska exporten. Utlandets import har således i ökad utsträckning bestått av färdiga beklädnadsvaror medan den svenska exportens tendens i samma riktning är betydligt mindre markerad. Detta återspeglas i tabellen över Sveriges marknadsandelar (tabell 5:25). I fyra av sex redovisade länders import av kläder sjönk Sveriges andelar eller var oförändrade mellan 1963 och 1973, medan för garn och vävnader marknadsandelarna steg i alla länder utom Västtyskland. Extremt stora andelsökningar har ägt rum i Finlands import. Finland är också det enda land där mellan 1963 och 1973 den svenska exporten av kläder uppvisade en mer gynnsam andelsutveckling än exporten av insatsvaror.

Den del av avnämrländernas textilvaruimport som är konsumtionsvaror kan i första hand antas vara bestämd av de enskilda konsumenternas efterfrågan, medan importen av insatsvaror är direkt relaterad till produktionen inom beklädnadsindustrin. Önskvärt kunde därför vara att studera de två användningsgrupperna åtskilda. Data för en sådan analys har dock inte fram-

Tabell 5:25 Sveriges andelar i avnämrländernas import av textilvaror 1963 och 1973

Löpande priser, procent

	Textilvaror, totalt			Garn och vävnader			Kläder		
	1963	1973	förändr.	1963	1973	förändr.	1963	1973	förändr.
Danmark	7,2	8,6	1,4	5,1	6,7	1,6	12,5	10,6	-1,9
Finland	7,1	16,0	8,9	6,6	14,6	8,0	9,5	24,1	14,6
Norge	13,0	16,1	3,1	10,3	13,9	3,6	19,0	18,0	-1,0
Storbritannien	1,0	2,1	1,1	0,6	1,4	0,8	1,7	3,2	1,5
Västtyskland	0,8	0,3	-0,5	0,5	0,2	-0,3	1,7	0,2	-1,5
Föreuta staterna	0,2	0,3	0,1	0,1	0,3	0,2	0,2	0,2	0,0

tagits. Den totala textilvaruimportens slutliga efterfrågan härrör förutom från den inhemska konsumtionen från exporten av vidare bearbetade varor. Den inhemska konsumtionen torde dock i allmänhet vara den helt dominerande slutliga efterfrågefaktorn.

Textilvaruimportens tillväxttakt under olika femårsperioder framgår av tabell 5:26 för de viktigaste avnämrländerna. Fastprisberäkningen av importen har representerat ett problem då den prisinformation som kunnat inhämtas är dålig och fragmentarisk. De volymtillväxttal för textilvaruimporten som redovisas har framkommit genom att ländernas import i löpande priser deflaterats med prisindex för Sveriges textilvaruimport, uttryckt i respektive lands valuta. Detta förfarande bygger på antagandet att utvecklingen av Sveriges importpriser kan anses representativ även för andra länders importpriser på textilvaror. Tillväxttaktarna i textilvaruimporten, sedda i relation till tillväxten i respektive länders privata konsumtion, är genomgående att betrakta som höga, i synnerhet under 1960-talet. Variationerna är dock betydande, både mellan länderna och mellan de olika tidsperioderna. En del av variationerna kan antas sammanhänga med variationer i andra variabler, främst kanske importprisernas utveckling. Dessa beräknas ha sjunkit 1955–1960 och därefter ha varit praktiskt taget oförändrade under 1960-talet. Bakom denna utveckling låg säkert delvis en ökad rationalisering av produktionsprocesserna, men också det faktum att importen av billigare varor

Tabell 5:26 Importen av textilvaror till olika länder 1955–1980

Volymförändringar, procent per år

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	10,1	11,4	7,6	3,5	5,4
Finland	3,9	10,7	10,4	8,4	6,1
Norge	7,0	8,2	10,6	4,7	8,5
Storbritannien	16,0	7,3	8,4	9,3	6,7
Västtyskland	22,2	14,9	14,3	8,0	10,9
Summa ^a	7,5	10,0	9,9	6,1	7,3

^a Sammanvägt med andelar i Sveriges textilvaruexport.

från u-länderna upptagit allt större andelar i såväl Sveriges som andra länders import. Under första delen av 1970-talet har visserligen importpriserna stigit kraftigt men i regel ändå inte fullt nått upp till de allmänna konsumtionsprisernas ökningstakt. Textilvaruimportens relativpris, räknat med avseende på konsumtionsprisindex, skulle därmed ha sjunkit även 1970–1975, om än i mindre grad än under 1960-talet.

De relativa importpriserna har i ytterligare mån reducerats därigenom att tullarna mellan länderna i stor utsträckning avskaffats sedan slutet av 1950-talet, i samband med tullavvecklingsprogrammen inom EG och EFTA, Kennedyronden och de olika uppgörelserna mellan EFTA-länderna och EG på 1970-talet. Tullsatserna och deras utveckling har endast grovt kunnat uppskattas men effekterna på de genomsnittliga importpriserna har antagligen varit rätt betydande med tanke på att tullnivån på textilvaror i slutet av 1960-talet var väsentligt högre än på industriprodukter i allmänhet.

Det framstår sålunda som troligt att de höga tillväxttal som noterats för textilvaruimporten åtminstone till en del kan förklaras av dess relativt sett sjunkande priser, och kanske inte minst av de effekter som sänkningen av den genomsnittliga tullnivån har haft.

I fråga om den finska textilvaruimporten är att märka att den till betydligt större del än för de övriga länderna utgörs av varor för insats i den egna beklädnadsindustrin. Finland har också en betydande export av beklädnadsvaror. Därför är det antagligen så att den finska textilvaruimportens utveckling i väl så hög grad beror av beklädnadsvaruexportens som den privata konsumtionens utveckling.

I de bedömningar av importtillväxten 1975–1980 som anges i tabell 5:25 har tagits fasta på att den privata konsumtionen väntas tillväxa i en något högre takt än vad som gällt genomsnittligt under den första hälften av 1970-talet (se tabell 2:2 i kapitel 2); det mer väsentliga undantaget härifrån utgörs av Storbritannien.

Den uppbromsning i nedgångstakten i importprisernas relation till konsumentpriserna som allmänt karaktäriserade perioden 1970–1975 kan återföras på en kraftig höjning 1973–1974, som delvis kan vara av speciell karaktär, med hänsyn till de genomgripande förändringarna av energipriser m. m. Antagandena för 1975–1980 innebär en återgång till en något högre nedgångstakt. Tullavvecklingen mellan de ursprungliga EFTA- och EG-blocken får dock en jämförelsevis liten effekt på ländernas genomsnittliga importpriser under perioden 1975–1980. Tullnivån är redan i utgångsläget 1975 tämligen låg och dessutom är en stor del av textilvaruhandeln, nämligen intrahandeln inom respektive block, redan tullfri.

Sammanfattningsvis skulle de gjorda importbedömningarna innebära en importtillväxt 1975–1980 som något överstiger den under 1970–1975, om man väger samman de fem ländernas import med deras andelar i Sveriges export; nedre raden i tabell 5:26.

Frågan är nu huruvida den svenska exporten av textilvaror kan antas växa i takt med den sålunda beräknade "marknadstillväxten". I tabell 5:27 anges utvecklingen av Sveriges textilvaruexport med fördelning på viktigare avnämrländer. Exporten till varje land har på ett grovt sätt fastprisberäknats genom deflatering med prisindex för den totala textilvaruexporten. Skillnaden mellan total importtillväxt till respektive land (enligt tabell 5:26) och

Tabell 5:27 Sveriges export av textilvaror och dess marknadsandelar 1960–1980

Volymförändringar, procent per år

	1960–1965		1965–1970		1970–1975		1975–1980	
	Export	Andel ^a	Export	Andel ^a	Export	Andel ^a	Export	Andel ^a
Danmark	17,8	5,7	10,9	3,1	1,5	-1,9	4,3	-1,0
Finland	22,7	10,8	22,1	10,6	10,8	2,2	6,1	0,0
Norge	15,1	6,4	10,3	-0,3	5,8	1,0	8,5	0,0
Storbritannien	22,5	14,2	19,7	10,4	6,9	-2,2	5,1	-1,5
Västtyskland	2,8	-10,5	1,8	-10,9	5,0	-2,8	10,9	0,0
Förenta staterna	3,5	..	23,7	..	0,0	..	5,0	..
Övriga länder	16,6	..	7,5	..	6,0	..	10,0	..
Total marknad ^b	15,1	3,4	11,8	1,8	5,7	-0,2	7,5	-0,4

^a Skillnad mellan exporttillväxten och den i tabell 5:26 beräknade importtillväxten.^b De totala andelarna har beräknats som om andelarna i Förenta staterna och gruppen "Övriga länder" vore oförändrade.

tillväxten i Sveriges export till landet utgör ett mått på den fastprisberäknade marknadsandelens utveckling. Den totala marknadsandelens förändring har framkommit genom jämförelse mellan den totala exportens tillväxt och den totala "marknadstillväxten". Den sistnämnda har härvid beräknats som ett med ländernas andelar i Sveriges export vägt medeltal av ländernas importtillväxt.

Betydande marknadsandelsvinster ägde totalt sett rum under 1960-talet, särskilt under dess första hälft. Vinsterna framkom som ett netto av mycket stora andelsökningar i EFTA-länderna och avsevärda förluster i EG-landet Västtyskland. Utvecklingen har synbarligen ett starkt samband med tull-avvecklingen och integrationssträvandena inom de två ekonomiska blocken under 1960-talet. Under den första hälften av 1970-talet har andelsvinsterna enligt preliminära uppskattningar upphört. Särskilt markant är omsvängningen i andelsutvecklingen för exporten till Finland och Storbritannien. Utvecklingen på det tullpolitiska området kan delvis ha haft betydelse för de något nya tendenserna för marknadsandelarna. Vad gäller de förutvarande EFTA-länderna har Sveriges konkurrensfördel minskat i och med att Kennedyronden 1968–1973 medförde att dessa länder sänkte tullarna mot tredje länder och i och med att deras tullar gentemot EG-länderna 1973 började avvecklas, i samband med de frihandelsavtal som ingåtts. Betecknande kan möjligen också vara att bland de ursprungliga EFTA-länderna marknadsandelarna hävdats sämst i de nyblivna EG-länderna, Danmark och Storbritannien.

En jämförelse mellan utvecklingen av Sveriges export- och importprisindex för textilvaror ger inget intryck av att den svenska konkurrenskraften rent prismässigt skulle ha försämrats i början av 1970-talet. Tvärtom synes relationen export/importprisindex ha tenderat att växa långsammare än under 1960-talet även om man också tar hänsyn till priseffekterna av de olika tullsatsförändringarna. Detta kan kanske ses som ett uttryck för den teori som bl. a. framförts i kapitel 4, att tullförändringar har en starkare effekt

än andra relativprisändringar. Vad som emellertid, vid sidan av det tull-politiska, kan ha bidragit till den svagare utvecklingen av marknadsandelarna är prisernas effekt på det svenska exportutbudet: vid de priser som har kunnat tas ut har det blivit allt mindre lönsamt för företagen att sälja på exportmarknaden.

Det sistnämnda problemet kan visa sig komma att bli avgörande för möjligheterna att utnyttja det avsättningsutrymme som beräknats stå till buds för textilvaruexporten 1975–1980. En analys av kostnadsutvecklingen och lönsamheten för svensk textilindustri faller dock utanför ramen för denna studie. Den utveckling av marknadsandelarna 1975–1980 som anges i tabell 5:27 är att betrakta som en uttolkning av sannolika tendenser för andelarna, under den förutsättningen att det finns ett tillräckligt utbud vid en relativ prisutveckling som inte avviker från den under 1970-talets första hälft. Andelarna i Norge och Finland bedöms bli oförändrade 1975–1980. Dessa länders frihandelsavtal med EG skulle visserligen kunna motivera ett antagande om en viss sänkning i marknadsandelarna men den allmänt starka integrationen mellan de nordiska länderna, den i hög grad gemensamma konsumentsmaken samt, vad beträffar Finland, den speciellt starka integrationen av textilvaruproduktionen, har ansetts kunna motverka detta. För exporten till Danmark och Storbritannien, med deras fastare anknytning till EG, har en viss nedgång i marknadsandelarna antagits komma att äga rum. Det svenska frihandelsavtalet med EG har slutligen fått motivera att andelsminskningarna i den västtyska importen förutsetts upphöra.

Tillsammans med extrapolerade tal för exporten till övriga länder skulle den totala svenska textilvaruexporten kunna växa med ca 7,5 % 1975–1980, vilket kalkylmässigt innebär en mindre förlust av marknadsandelar, totalt sett. Huruvida detta resultat kan åstadkommas inom ramen för tillfredsställande lönsamhet i textilindustrin är som nämnts osäkert, och det går inte att för närvarande utesluta möjligheten av att exporttillväxten blir väsentligt lägre. Det förtjänar dock i sammanhanget framhållas att textiltillföretagen i långtidsutredningens industrienkät räknat med en högre exporttillväxt än den här angivna.

5.8 Verkstadsprodukter

5.8.1 *Allmän bakgrund*

Från 1956 till 1970 ökade den totala världshandelsvolymen med i genomsnitt ca 7,5 % per år. Världshandeln med färdigvaror steg under motsvarande period med något mindre än 9 % årligen. För verkstadsprodukterna var motsvarande ökning 9,5 %, dvs. den totala export- och importvolymen var ca 3,5 gånger så stor 1970 som 1956 (tabell 5:28). Ett flertal faktorer har medverkat till denna kraftiga ökning av handeln med verkstadsprodukter. Tabell 5:29 belyser en viktig förklaringsfaktor nämligen specialiseringen inom verkstadsindustrin. Denna har inneburit att de ledande exportörerna av verkstadsprodukter även har svarat för kraftiga importökningar. Ett undantag i detta avseende utgör dock Japan där produktdiversifieringen har lett till importsubstitution (se tabell 5:30).

Tabell 5:28 Världshandeln: totalt, med färdigvaror samt med verkstadsprodukter 1956-1970

År	Värde, milj. US \$			Volymindex, 1963=100			Prisindex (enhetsvärde) 1963=100		
	Alla varor	Färdigvaror		Alla varor	Färdigvaror		Alla varor	Färdigvaror	
		Totalt	Verkstads- produkter		Totalt	Verkstads- produkter		Totalt	Verkstads- produkter
1956	102 700	51 780	19 900	69	65	64	101	96	85
1960	127 400	69 710	27 740	84	84	81	100	98	95
1965	186 390	109 730	45 690	117	124	125	103	103	104
1970	311 390	210 710	89 570	184	203	224	112	117	117

Källa: ECE.

Tabell 5:29 Världshandeln med verkstadsprodukter 1955, 1963 och 1970
Milj. US \$

Export till		Industriländer, marknadsekonomier		Central- planerade ekonomier	Utvecklings- länder	Världen
Export från		Totalt	Västeuropa			
Industriländer, marknadsekonomier						
Totalt ^a	1955	7 960	4 770	250	6 330	14 540
	1963	20 420	14 050	1 000	9 700	31 120
	1970	58 060	35 220	2 380	18 180	78 620
Västeuropa	1955	5 380	3 980	250	2 900	8 530
	1963	15 070	11 960	910	4 600	20 580
	1970	38 836	28 944	1 950	6 400	47 185
Centralplanerade ekonomier ^b	1955	110	110	1 560	700	2 440
	1963	245	225	3 640	1 045	8 690
	1970	630	590	7 040	1 890	9 560
Utvecklingsländer ^c	1955	30	20	10	100	140
	1963	65	35	—	245	310
	1970	740	180	20	630	1 390
Världen	1955	8 100	4 900	1 870	7 200	17 120
	1963	20 730	14 310	4 640	18 980	36 360
	1970	59 430	35 990	9 440	20 700	89 570

^a Förenta staterna, Canada, Japan, Västeuropa, Australien, Nya Zeeland och Sydafrika.^b Östeuropa inkl. Sovjetunionen.^c Världen minus ovanstående länder.

Källa: ECE.

Tabell 5:30 Exportandelar av produktionen samt importandelar av den synliga konsumtionen av verkstadsprodukter 1958–1960 och 1967–1969
Procent

	Exportandelar i produktionen av verkstadsprodukter		Importandelar i synlig konsumtion av verkstadsprodukter	
	1958–1960	1967–1969	1958–1960	1967–1969
Förenta staterna	5,9	7,6	1,7	4,4
Japan	11,0	15,0	4,5	3,4
Frankrike	14,9	19,1	10,8	18,9
Storbritannien	25,9	27,6	9,0	15,6
Italien	25,7	42,1	19,3	31,8
Norge	15,6	42,7	52,0	68,2
Västtyskland	30,7	46,2	7,8	19,0
Belgien	35,5	49,8	42,9	54,6
Nederländerna	41,0	52,7	44,6	57,7
Schweiz	62,6	63,5	48,4	56,5
Sverige	28,1	34,6	29,1	30,9

Källa: ECE.

Specialiseringen i verkstadsproduktionen under de senaste två decennierna har utvecklats bl. a. genom den kraftiga efterfrågan i industriländerna på arbetskraftsbesparande maskiner, vilka i många länder utgör en mycket stor andel av utrikeshandeln med verkstadsprodukter.

Världshandeln med verkstadsprodukter har sannolikt i betydande grad stimulerats av reduktioner i tullar och andra handelshinder under de senaste årtiondena. Tullreduktionerna har varit i hög grad signifikanta för varugruppen verkstadsprodukter jämfört med andra stora varugrupper. Bland de icke-tariffära handelshindren torde speciellt de s. k. tekniska handelshindren ha stor relevans i samband med handeln med verkstadsprodukter. Effekterna av dessa är dock mycket svåra att bedöma och avvecklingen av de icke-tariffära handelshindren har i allmänhet gått långsammare än tullavvecklingen.

Teknologiska innovationer är vidare i hög grad kännetecknande för verkstadsindustrin. Kontinuerligt ökade insatser på forskning och utveckling resulterar ständigt i en rad nya produkter och produktionsprocesser, vilket medför att produkter snabbt föråldras och ersätts med nya. Andra faktorer bakom den snabba världshandelsexpansionen är den ökade omfattningen av multinationella företag, etablering av dotterbolag utomlands och samarrangemang av olika slag mellan företag i olika länder avseende produktion, marknadsföring etc.

Sveriges export av verkstadsprodukter ökade från 1960 till 1975 volymmässigt med drygt 8 % per år (se tabell 5:46). De viktigaste avnämarna av Sveriges export av verkstadsprodukter framgår också av tabell 5:46. 1974 utgjorde denna varugrupp ca 34 % av den totala svenska exporten.

Personbilar och fartyg räknas här inte in bland verkstadsprodukterna. För dessa produktgrupper har gjorts separata exportbedömningar vilka redovisas i avsnitt 5.9 resp. 5.10.

5.8.2 Prognosansatsen

Utgångspunkt för utformningen av föreliggande långsiktiga exportprognos för svenska verkstadsprodukter är – liksom för de flesta övriga varugrupper – bedömningar över efterfrågeutvecklingen utomlands. Verkstadsprodukterna är till sin sammansättning en mycket heterogen varugrupp¹ och omfattar varor för mycket vitt skilda ändamål. Från efterfrågesynpunkt kan tre större användningsgrupper urskiljas:

- (i) Investeringsvaror
- (ii) Insatsvaror
- (iii) Konsumtionsvaror

(För definition av dessa grupper i SITC-termer, se appendix 4.) Dessa varugrupper behandlas var för sig beträffande de 14 från Sveriges synpunkt viktigaste OECD-länderna. Analysgången har delats upp i två steg. Det första steget har bestått i en bestämning av avnämjarländernas totala import av resp. varugrupp. I det andra steget har Sveriges andel av denna import skattats.

Vid bestämningen av importefterfrågan har sådana marknadsstudier företagits beträffande de 14 OECD-länderna. För övriga exportmarknader har bedömningar företagits enbart av den totala verkstadsexporten (se avsnitt 5.8.6).

Alla de inledningsvis berörda faktorerna bakom världshandelstillväxten av verkstadsprodukter har inte varit möjliga att kvantifiera. Förutom en relevant efterfrågevariabel – investering, konsumtion, industriproduktion eller i vissa fall hela BNP – har vid de ekvationsestimationer som utförts relativa priser, tullar och tidstrender använts som förklaringsvariabler för importen till olika länder. För bestämning av Sveriges marknadsandelar har också relativa priser, tullar, tidstrender och i vissa fall även övrig "speciell" information använts. Trendvariablerna används för att söka fånga upp åtminstone vissa av de inledningsvis nämnda "övriga" på längre sikt importpåverkande faktorerna. På lång sikt (eller som i denna undersökning medellång sikt) torde, på grund av produktionsfaktorernas rörlighet, utbudskapaciteten för verkstadsindustrin i olika länder vara av förhållandevis underordnad betydelse för bestämningen av import- och exportströmmarna.

Importdata i fastprisberäknad form har erhållits genom att deflatera de olika ländernas import med världsexportprisindex för verkstadsprodukter. Som deflator för Sveriges export av verkstadsprodukter har använts Sveriges exportprisindex för verkstadsprodukter.

5.8.3 Investeringsvaror

Importen till avnämjarländerna

Den del av verkstadsprodukterna som kan klassificeras som investeringsvaror utgör ca 60 % av Sveriges export av verkstadsprodukter.

En ansats för bestämning av de olika ländernas import av verkstadsprodukter, investeringsvaror har bestått i estimering av den tämligen traditionella importmodellen:

¹ Inom SITC-sektion 7 återfinns i de större industriländerna ca 1 miljon olika produkter.

$$M_j = \beta_0 I_j^{\beta_1} \left[\frac{P_v}{P_j} \right]^{\beta_2}$$

där: M_j = Import av verkstadsprodukter, investeringsvaror i resp. land j.

I_j = investeringar i maskiner och apparater i resp. land j.

$\frac{P_v}{P_j}$ = relativpris, där

P_v = världsexportpris för verkstadsprodukter korrigerat för genomsnittliga tullar i resp. land.

P_j = hemmamarknadspris i resp. land på verkstadsprodukter, investeringsvaror.

För de flesta länder erhöles – inte oväntat – ett resultat som tyder på ett starkt samband mellan import av verkstadsindustrins investeringsvaror, M_j , och investeringar i maskiner och apparater i resp. land, I_j . Koefficienten β_2 , dvs. priselasticiteten, var signifikant skild från noll endast beträffande USA. (För vissa länder erhöles t. o. m. positiva priskoefficienter.)

Importelasticiteten, β_1 (se tabell 5:31), i ovan relaterade modell kan tolkas som ett genomsnittligt mått på förhållandet mellan de årliga förändringarna i importen av investeringsvaror och maskininvesteringarna under estimationsperioden 1955–1973, givet konstanta relativpriser. Koefficienten β_1 kan sägas innehålla flera importpåverkande faktorer vilkas inflytande på importen torde ha förändrats mer eller mindre starkt under de senaste två decennierna. Därmed reduceras givetvis denna modells lämplighet som prognosinstrument. Idealt borde dessa ”övriga” faktorer ingå som förklaringsvariabler i modellen. Som tidigare påpekats utgör dock kvantifieringen härvidlag ett mycket stort problem.

För att prognosera importen av verkstadsindustrins investeringsvaror 1975–1980 har en modell tillämpats där importkvoten (den genomsnittliga importbenägenheten) för investeringar i maskiner och apparater, M_{vj} , an-

Tabell 5:31 Estimerade importelasticiteter för importen av verkstadsprodukter, investeringsvaror med avseende på maskininvesteringarna

Danmark	1,19
Finland	1,81
Norge	0,73
Belgien	0,99
Frankrike	1,65
Västtyskland	1,04
Italien	1,53
Nederländerna	1,08
Schweiz	0,61
Storbritannien	2,77
Österrike	1,39
Canada	0,74
Förenta staterna	2,24
Japan	0,79

vänts som beroende variabel. För de flesta länder uppvisade denna modell en något bättre anpassning till data än den ovan diskuterade. Utvecklingen av importkvoten i olika länder framgår av tabell 5:32, där också prognoser för denna variabel 1975 och 1980 anges. Som förklaringsvariabler har dels de relativa priserna, $\frac{P_v}{P_j}$, dels en tidstrend, t , prövats, varvid t antas fånga upp åtminstone vissa "övriga", icke konjunkturella, importpåverkande faktorer. De relativa priserna erhöill signifikanta koefficienter endast för data avseende USA och Belgien. För dessa länder har alltså den genomsnittliga importbenägenheten prognoserats med hjälp av ekvationen:

$$\frac{M_j}{I_j} = \beta_1 + \beta_2 \frac{P_v}{P_j} + \beta_3 t.$$

Relativpriserna – utom tullarna – har beräknats uppvisa en oförändrad trendmässig utveckling fram till 1980.

Den svaga priskänsligheten, dvs. de svaga samband mellan import- och relativprisförändringar som framkommit vid estimeringarna torde delvis kunna förklaras av att åtskilliga produkter inom denna varugrupp är tekniskt avancerade i hög grad och avsedda för mycket speciella ändamål. Prisöversväganden torde därför spela en underordnad roll vid valet av produkterna. Den svaga statistiken över importpriserna måste vidare starkt betonas i detta sammanhang.

För de övriga viktigare OECD-länderna har $\frac{M_j}{I_j}$ prognoserats med utgångspunkt från en trendmässig utveckling. Prognoser för importen av varugruppen (tabell 5:33) har därefter erhållits genom att multiplicera de prognoserade genomsnittliga importbenägenheterna med prognosdata för utvecklingen av maskininvesteringarna i de olika länderna. Dessa prognoser redovisas i kapitel 2, där också den prognoserade utvecklingen av maskininvesteringarna 1975–1980 anges, (tabell 2:2). En osäkerhetsfaktor i samband med efterfrågan på investeringsvaror utgör det i utgångsläget historiskt sett mycket kraftiga underutnyttjandet av tillgängliga resurser inom OECD-

Tabell 5:32 Importens andel av maskininvesteringarna 1955–1980
1963 års priser, procent

	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Danmark	28,6	36,0	35,7	36,7	39,0	41,5
Finland	26,8	43,0	41,5	59,8	62,0	65,0
Norge	55,4	62,7	55,2	67,2	68,0	70,0
Belgien	· ·	57,3	45,8	50,4	52,0	52,0
Frankrike	8,0	9,9	12,2	14,3	17,0	19,0
Västtyskland	4,5	8,2	8,5	9,9	11,3	12,7
Italien	13,0	13,5	17,4	18,2	19,0	20,0
Nederländerna	38,4	42,9	38,9	40,1	41,0	42,0
Schweiz	· ·	· ·	37,4	43,5	44,0	46,0
Storbritannien	6,8	9,1	12,1	15,9	18,0	20,0
Österrike	21,9	30,2	27,7	32,6	35,3	37,0
Canada	44,6	53,8	37,5	44,1	42,5	41,5
Förenta staterna	1,0	2,0	2,5	4,1	4,7	5,8
Japan	2,2	3,3	2,0	2,0	1,8	1,7

Tabell 5:33 Import av verkstadsprodukter, investeringsvaror 1955–1980
Volymförändringar, procent per år

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	15,2	7,9	6,5	4,9	5,6
Finland	13,3	2,8	6,3	6,6	5,0
Norge	4,9	5,2	9,1	12,5	6,0
Belgien	10,2	2,8	6,9	4,3	3,2
Frankrike	7,8	13,6	10,6	11,3	8,4
Västtyskland	21,5	7,9	12,2	4,3	6,0
Italien	9,0	7,9	10,5	5,1	8,6
Nederländerna	8,4	5,6	7,9	3,5	3,7
Schweiz	· ·	· ·	6,8	2,8	4,4
Storbritannien	12,4	11,1	9,2	5,7	9,2
Österrike	17,0	3,6	8,8	6,1	5,8
Canada	3,5	0,3	7,8	8,3	7,5
Förenta staterna	15,6	14,0	17,0	6,6	9,5
Japan	· ·	3,7	14,4	2,4	4,6

området. Detta torde åtminstone under de första åren av prognosperioden få en hämmande inverkan på investeringsvaruefterfrågan. Å andra sidan kan de i vissa OECD-länder stora bytesbalansunderskotten komma att kräva stora satsningar på investeringar, i synnerhet inom exportindustrin.

Sveriges marknadsandelar

Sveriges andel i olika länders import av verkstadsprodukter, investeringsvaror framgår av tabell 5:34. De största importandelarna finns som synes i Finland och Norge och det är också i dessa två länder som de största andelsvinsterna har gjorts under de två senaste decennierna.

Tabell 5:34 Sveriges andelar av olika länders import av verkstadsprodukter, investeringsvaror 1955–1980
1963 års priser, procent

	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Danmark	15,1	13,2	15,5	16,1	16,0	16,0
Finland	11,3	15,3	20,7	22,2	23,7	24,2
Norge	19,6	17,8	21,5	22,6	23,0	24,0
Belgien	· ·	· ·	2,0	2,1	2,0	2,0
Frankrike	4,1	3,0	3,2	3,0	2,8	3,0
Västtyskland	5,9	5,1	5,2	3,9	3,8	3,8
Italien	3,0	2,9	2,5	3,0	3,2	3,3
Nederländerna	3,7	3,0	2,9	2,7	2,5	2,5
Schweiz	· ·	· ·	3,6	4,8	4,6	4,3
Storbritannien	5,1	5,4	5,2	4,5	4,4	4,2
Österrike	2,7	2,0	2,6	3,1	3,5	3,6
Canada	0,7	0,8	1,2	1,1	1,2	1,4
Förenta staterna	5,0	4,7	4,2	2,4	2,0	1,9
Japan	· ·	2,0	3,7	2,6	3,1	3,2

Effekten av integrationen inom EFTA och EG torde ha varit betydande för utvecklingen av Sveriges andelar på något längre sikt. Sålunda har Sveriges andelar uppvisat en trendmässig ökning i EFTA-länderna sedan början av 1960-talet. Undantag härvidlag utgör dock Storbritannien, där andelen trendmässigt har sjunkit något. De svenska andelarna i EG-ländernas import av denna varugrupp har, som synes, varit ungefär oförändrade eller – i vissa fall – sjunkit något under 1960-talet, dvs. då tullavvecklingsöverenskommelserna inom EFTA och EG genomfördes.

De relativa priserna, dvs. förhållandet mellan Sveriges export- och resp. lands importpris (världsmarknadspriiset) på verkstadsprodukter har, korregerade för tull- och växelkursförändringar, prövats som förklaringsvariabler för importandelarna i 14 OECD-länder. Något klart samband mellan den svenska importandelens förändring och förändringar i relativa priser, tullar och växelkurser har inte kunnat påvisas. Prognoserna för andelarna har därför gjorts resonemangsmässigt utan användning av någon modell. I de flesta länder synes dock ett – negativt – samband råda mellan förändringar i resp. lands relativa tullar på verkstadsvaror mot Sverige (dvs. förhållandet mellan tullen mot Sverige och genomsnittlig tull mot övriga länder) och de svenska andelarnas utvecklingsmönster. Detta samband synes vara starkast för andelsutvecklingen i EFTA-länderna Norge, Danmark och Finland samt EG-staterna Västtyskland och Italien. Förutom tullarna torde orsakerna till andelsförändringarna i EFTA- och EG-länderna i viss mån även stå att finna i de "övriga integrationseffekterna". Såsom tidigare påpekats torde en stor del av förklaringen till den vid skattningarna påvisade låga priskänsligheten för varugruppen stå att finna i varornas karaktär av specialprodukter.

Genom EFTA-ländernas olika avtal med EG samt genom Kennedy-rondens tullavvecklingar har de relativa tullarna på svenska verkstadsprodukter stigit i de forna EFTA-länderna och sjunkit i de ursprungliga EG-länderna under första hälften av 1970-talet. Denna tendens kommer att fortsätta fram till 1978 då tullarna på verkstadsprodukter enligt planerna kommer att vara avskaffade mellan de ursprungliga EFTA- och EG-staterna.

En uppbromsning av den sjunkande trenden för det ursprungliga EG-blockets svenska importandel av investeringsvarorna torde mot denna bakgrund vara att vänta under andra hälften av 1970-talet. Samtidigt torde en avmattning av den trendmässigt stigande andelsutvecklingen i de flesta av de ursprungliga EFTA-länderna äga rum. För Sveriges andel av Norges och Finlands import av denna varugrupp förutses dock en viss ökning. En sådan utveckling torde kunna motiveras med hänsyn till den starka integrationen mellan dessa länder – ett inarbetat kontaktnät mellan ländernas industrier, kulturella och klimatiska likheter etc. Det kan vidare vara rimligt att anta att de svenska importandelarna får en för Sverige mer gynnsam utveckling i de ursprungliga EFTA-länder som icke har medlemskap i EG än i de f. d. EFTA-stater (Storbritannien och Danmark) som numera är EG-medlemmar.

Tabell 5:35 ger de "resulterande" prognoserna för Sveriges export av investeringsvaror 1975–1980.

Tabell 5:35 Sveriges export av verkstadsprodukter, investeringsvaror 1960–1980
Volymförändringar, procent per år

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	11,4	7,3	4,8	6,4
Finland	9,1	7,8	8,0	5,4
Norge	9,3	10,1	12,9	9,5
Belgien	· ·	7,9	3,3	4,9
Frankrike	15,1	9,2	9,8	9,9
Västtyskland	8,3	5,9	3,8	6,0
Italien	14,8	14,5	8,6	9,3
Nederländerna	4,9	6,3	1,9	5,0
Schweiz	· ·	14,1	1,9	4,4
Storbritannien	10,3	7,5	5,2	8,2
Österrike	9,2	12,7	8,7	6,4
Canada	8,8	5,9	10,2	10,8
Förenta staterna	11,4	4,6	2,7	8,4
Japan	17,3	6,5	6,1	5,2

5.8.4 *Insatsvaror*

Importen till avnämrländerna

Den undergrupp av verkstadsprodukterna som benämnes insatsvaror utgjorde 1973 drygt en tredjedel av den svenska utförseln av verkstadsprodukter såsom dessa har definierats här. En helt dominerande del av de i denna varugrupp ingående produkterna används som insatsvaror i verkstadsindustrin för produktion av investeringsvaror, konsumtionsvaror och andra insatsvaror. Produktionen i verkstadsindustrin har därför använts som förklaringsfaktor för importen av varugruppen till de 14 från Sveriges synpunkt viktigaste länderna. Då lämpliga data över inhemska priser på denna varugrupp ej stått till buds har de relativa priserna ej kunnat användas som förklaringsfaktorer för importen till de svenska avsättningsmarknaderna.

Utvecklingen av insatsvaruimporten till de olika länderna 1975–1980 har prognoserats utifrån den historiska utvecklingen av insatsvaruimportens "elasticitet" med avseende på produktionen inom verkstadsindustrin (se tabell 5:36). Denna elasticitet beräknas här som förhållandet mellan importförändringen och produktionsförändringen under en tidsperiod, dvs. $\frac{\Delta M}{M} / \frac{\Delta Q}{Q}$ där M här betecknar importen av verkstadsprodukter, insatsvaror och Q står för produktionen inom verkstadsindustrin inom resp. land. Elasticiteten blir så definierad ett allmänt uttryck för förändringarna i det internationella beroendet – den internationella specialiseringen – i produktionen av verkstadsprodukter och ett sammantaget mått på effekterna av importpåverkande faktorer, inklusive således relativa priser, handelshinder etc.

Som framgår av tabell 5:36 har elasticiteterna för de europeiska länderna sjunkit från första till andra hälften av 1960-talet. En del av förklaringen härtill torde stå att finna i EFTA- och EG-samarbetet. Effekterna av resp. handelsavtal har för dessa varor uppenbarligen gjort sig gällande relativt snabbt och med tonvikten på första hälften av 1960-talet. Under perioden

Tabell 5:36 Tillväxtelasticiteter för importen av verkstadsprodukter, insatsvaror med avseende på produktion i verkstadsindustrin 1955–1980

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark ^a	0,93	4,12	2,11	2,0	1,8
Finland	· ·	2,13	1,07	1,0	1,0
Norge	· ·	3,30	1,95	2,0	2,0
Belgien	1,64	2,50	2,27	2,0	2,0
Frankrike	2,32	4,89	1,69	1,5	1,4
Västtyskland	5,06	5,28	2,66	2,5	2,4
Italien	1,52	3,75	1,88	1,4	1,3
Nederländerna	0,98	3,49	1,17	1,1	1,1
Schweiz	· ·	· ·	1,44	1,3	1,3
Storbritannien	7,50	5,24	4,36	-0,7 ^b	2,0
Österrike	1,98	7,84	1,32	1,3	1,2
Canada	· ·	1,80	1,96	1,9	1,9
Förenta staterna	· ·	3,06	5,62	5,0	4,5
Japan	· ·	1,38	0,94	1,0	1,0

^a Import med avseende på BNP.^b Negativ förändring av produktionen i verkstadsindustrin.**Tabell 5:37 Tillväxtelasticiteter för verkstadsindustrins produktion med avseende på BNP 1948–1980**

	1948–1959 el. 1949–1960 ^a	1962– 1972	1970– 1980
Finland	1,52	1,25	1,20
Norge	2,05	1,10	1,50
Belgien	1,30	1,25	1,20
Frankrike	1,93	1,30	1,25
Västtyskland	1,64	1,18	1,10
Italien	1,43	1,18	1,10
Nederländerna	· ·	1,22 ^b	1,20
Schweiz	· ·	1,08	1,20
Storbritannien	1,65	1,24	1,10
Österrike	1,75	1,18	1,10
Canada	0,90	1,70	1,06
Förenta staterna	1,70	1,42	1,15
Japan	1,71	1,62	1,43

^a Källa: LU 65.^b Skattning.

1970–1975 har elasticiteterna för de flesta länder sjunkit ytterligare. Genom tullavvecklingsprogrammets fullföljande kan för perioden 1975–1980 den sjunkande trenden för elasticitetsutvecklingen beträffande insatsvaruimporten i vissa EFTA- och EG-stater väntas fortsätta om än inte lika kraftigt som under 1960-talet.

Skattningar av produktionen inom verkstadsindustrin för prognosperioden

Tabell 5:38 Produktion inom verkstadsindustrin 1955–1980

Volymförändringar, procent per år

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Finland	· ·	5,4	6,7	5,4	4,9
Norge	3,6	6,6	4,4	6,6	9,3
Belgien	4,5	7,4	5,1	6,4	5,2
Frankrike	5,9	6,5	8,5	8,2	6,3
Västtyskland	7,0	5,4	6,1	2,1	4,1
Italien	9,1	7,1	5,9	5,6	5,5
Nederländerna	5,3	6,5	6,5	5,3	4,2
Schweiz	· ·	3,5	5,9	3,9	4,2
Storbritannien	2,6	4,1	2,5	–1,3	2,8
Österrike	5,2	3,1	7,9	6,9	5,5
Canada	1,7	10,8	6,9	3,5	5,6
Förenta staterna	· ·	8,2	3,7	3,2	4,6
Japan	18,8	15,6	20,2	12,0	10,0

Tabell 5:39 Import av verkstadsprodukter, insatsvaror 1955–1980

Volymförändringar, procent per år

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	4,1	20,2	9,7	5,8	6,3
Finland	· ·	11,5	7,2	5,4	4,9
Norge	0,0	21,8	8,6	13,2	18,6
Belgien	7,4	18,5	11,6	12,8	10,4
Frankrike	13,7	31,8	14,4	12,3	8,8
Västtyskland	35,4	28,5	16,2	5,3	9,8
Italien	13,8	26,6	11,1	7,8	7,2
Nederländerna	5,2	22,7	7,6	5,8	4,6
Schweiz	· ·	· ·	8,5	5,1	5,5
Storbritannien	19,5	21,5	10,9	1,0	5,5
Österrike	10,3	24,3	10,4	9,0	6,6
Canada	· ·	19,4	13,5	6,7	10,6
Förenta staterna	17,6	25,1	20,8	16,0	20,7
Japan	· ·	21,5	19,0	12,0	10,0

har för de flesta länder gjorts med utgångspunkt i s. k. tillväxtelasticiteter. Dessa har erhållits genom att relatera årliga procentuella förändringar i produktionen inom verkstadsindustrin till motsvarande förändringar i BNP i de olika länderna. Skattningar över produktionen inom verkstadsindustrin (tabell 5:38) har erhållits genom att prognoserade tillväxtelasticiteter (tabell 5:37) multiplicerats med prognoserade BNP-förändringar (se tabell 2:1).

Prognoser över importen av insatsvaror till de olika länderna (tabell 5:39) har sedan erhållits genom att multiplicera de prognoserade importelasticiteterna (tabell 5:36) med de prognoserade förändringarna i verkstadsindustriproduktionen.

Tabell 5:40 Sveriges andelar av olika länders import av verkstadsprodukter, insatsvaror 1955–1980
1963 års priser, procent

	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Danmark	14,8	22,5	18,0	18,3	16,5	16,0
Finland	18,3	22,2	18,9	22,3	22,0	22,0
Norge	25,3	30,2	22,0	20,8	21,0	21,0
Belgien	3,5	3,2	2,5	2,6	2,8	2,8
Frankrike	4,0	2,1	1,6	1,3	1,5	1,7
Västtyskland	7,2	6,8	3,7	2,2	2,4	2,5
Italien	3,7	3,4	2,1	1,1	1,5	1,8
Nederländerna	4,0	4,7	3,0	2,6	2,8	2,8
Schweiz	· ·	· ·	3,4	2,9	3,0	3,0
Storbritannien	7,9	5,0	4,4	4,2	4,1	4,0
Österrike	1,8	1,3	2,0	2,6	2,5	2,5
Canada	0,3	0,4	0,7	0,4	0,5	0,5
Förenta staterna	3,0	3,4	1,9	1,0	0,8	0,7
Japan	1,2	1,6	4,1	1,8	1,6	1,5

Sveriges marknadsandelar

De svenska andelarna av importen av insatsvaror har i såväl EFTA- som EG-blocket uppvisat en trendmässigt sjunkande tendens under den undersökta perioden från 1955 till 1972 (tabell 5:40). För de större ursprungliga

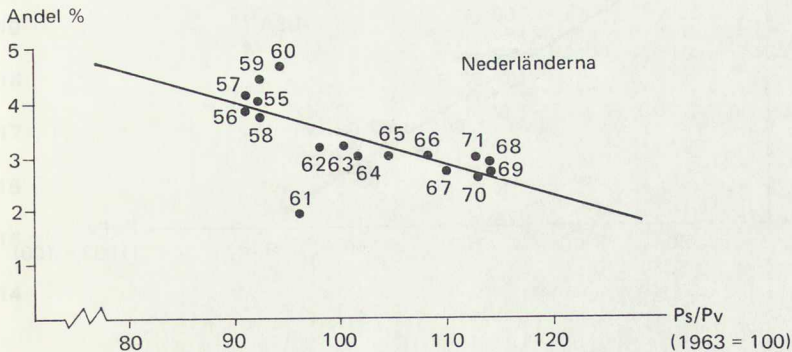
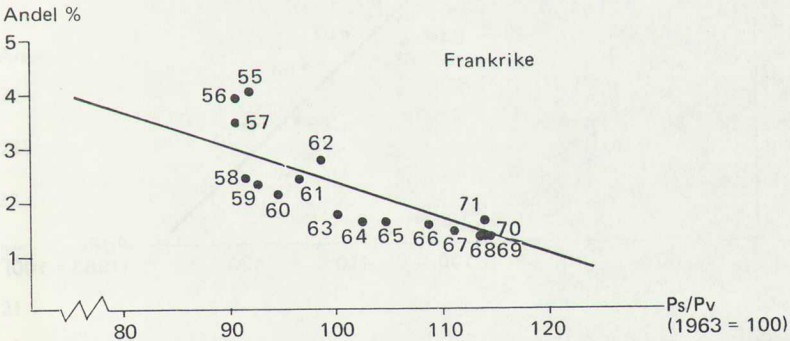

Diagram 5:9 Sveriges andelar i olika länders import av verkstadsprodukter, insatsvaror och Sveriges relativa exportpris på verkstadsprodukter 1955–1971.

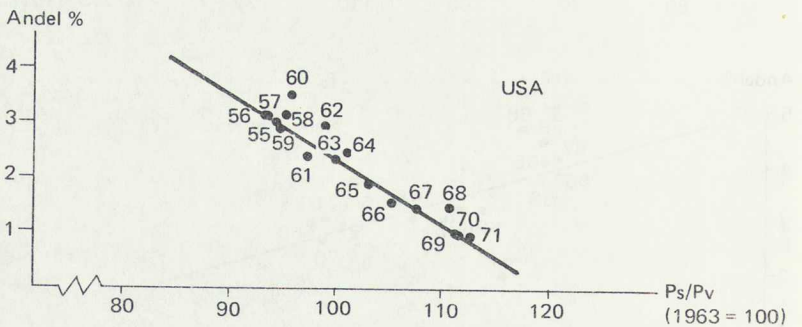
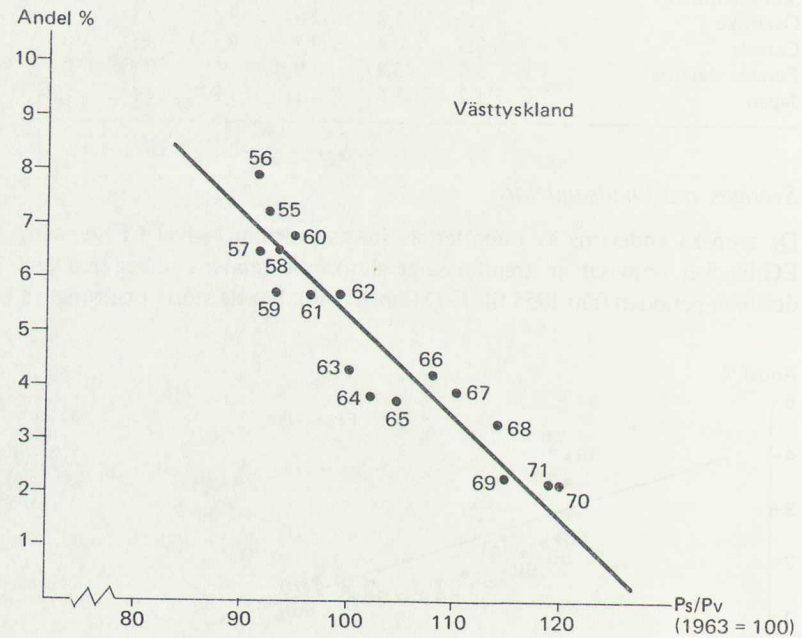
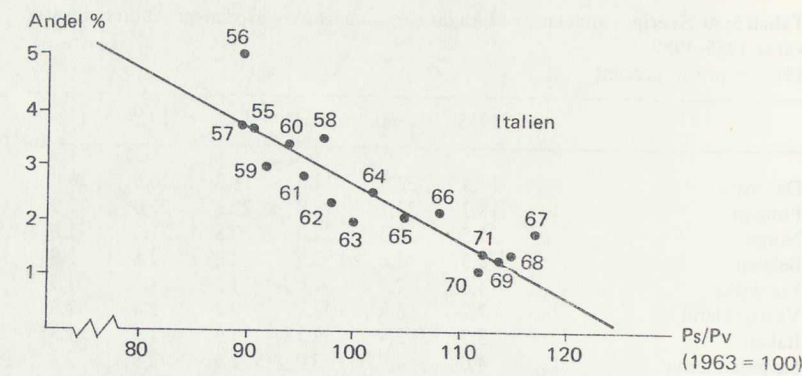

Diagram 5:9
forts.

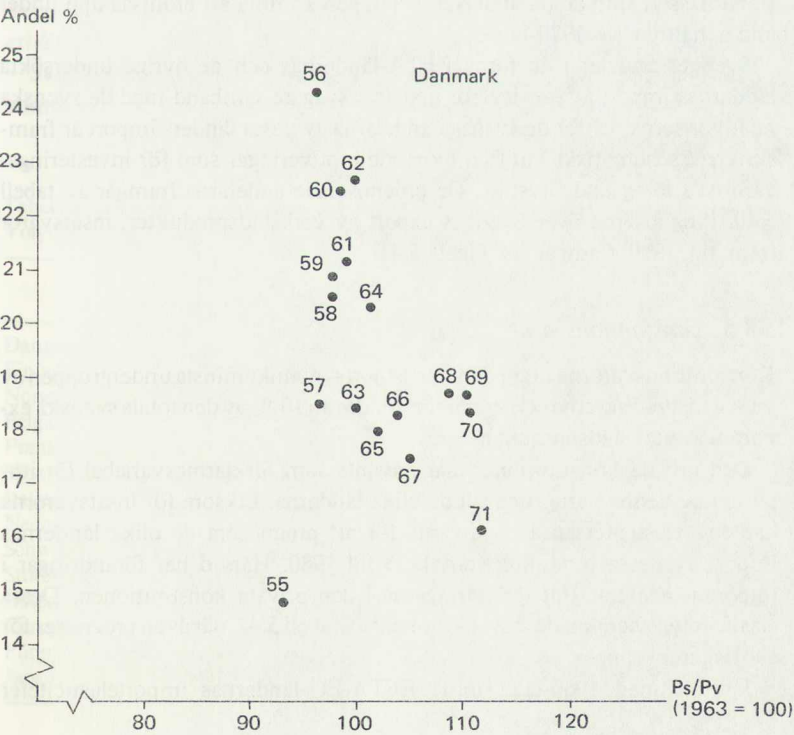
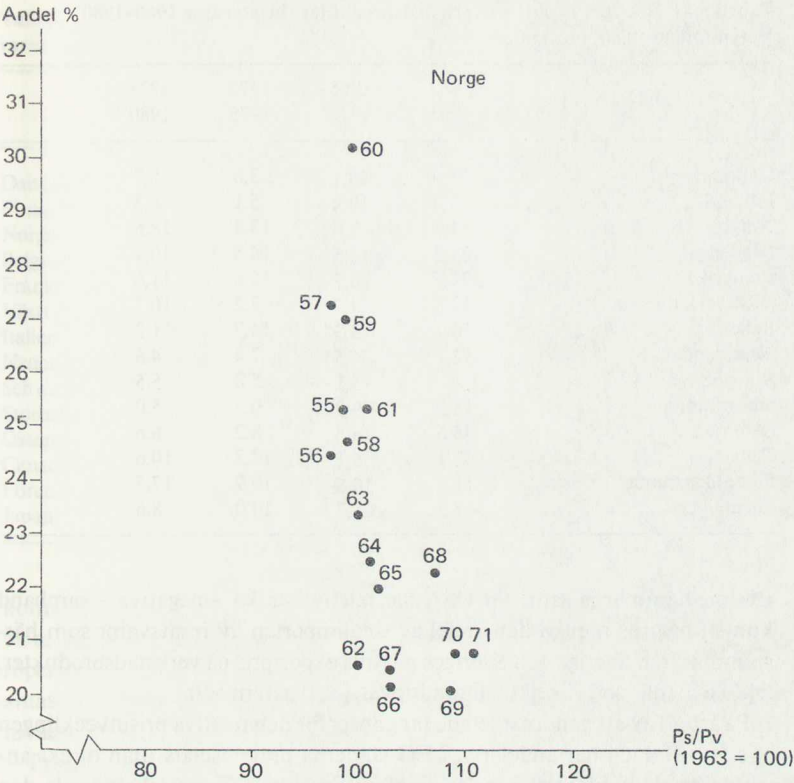

Diagram 5:9
forts.

Tabell 5:41 Sveriges export av verkstadsprodukter, insatsvaror 1960–1980
Volymförändringar, procent per år

	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	15,0	10,1	3,6	5,7
Finland	8,0	10,8	5,1	6,3
Norge	14,4	9,6	13,4	18,6
Belgien	28,2	12,5	14,5	10,4
Frankrike	24,7	16,5	15,6	11,6
Västtyskland	13,8	4,7	7,2	10,7
Italien	16,7	3,3	14,7	11,2
Nederländerna	12,2	4,5	7,4	4,6
Schweiz	· ·	5,1	5,8	5,5
Storbritannien	18,5	9,9	0,5	5,0
Österrike	35,6	16,4	8,2	6,6
Canada	32,1	6,1	12,7	10,6
Förenta staterna	11,4	10,5	10,9	17,5
Japan	47,2	1,7	10,0	8,6

EG-medlemmarna samt för USA har relativt starka – negativa – samband kunnat påvisas mellan den andel av totalimporten av insatsvaror som härstammar från Sverige och Sveriges relativa exportpris på verkstadsprodukter, inklusive tull- och växelkursförändringar. (Se diagram 5:9).

På grund av att genomarbetade prognoser för den relativa prisutvecklingen ej stått till buds har andelarna i EG-länderna prognoserats utan direkt användning av modellen. Som en följd av Sveriges EG-samarbete torde den trendmässigt sjunkande andelsutvecklingen komma att bromsas upp under andra hälften av 1970-talet.

Sveriges andelar i de forna EFTA-ländernas och de övriga undersökta ländernas import av insatsvaror uppvisar svagare samband med de svenska relativpriserna, varför de svenska andelarna av dessa länders import är framskrivna "schematiskt" utifrån liknande motiveringar som för investeringsvarorna i föregående avsnitt. De prognoserade andelarna framgår av tabell 5:40. Prognoserna över Sveriges export av verkstadsprodukter, insatsvaror fram till 1980 framgår av tabell 5:41.

5.8.5 Konsumtionsvaror

Konsumtionsvarorna utgör den från exportsynpunkt minsta undergruppen av verkstadsprodukterna och svarar för mindre än 10 % av den totala svenska exporten av verkstadsprodukter.

Den privata konsumtionen har använts som förklaringsvariabel för importen av denna varugrupp till de olika länderna. Liksom för insatsvarorna har en "elasticitetsansats" använts för att prognosera de olika ländernas import av dessa produkter från 1975 till 1980. Härvid har förändringar i importen relaterats till förändringarna i den privata konsumtionen. Dessa elasticiteter – beräknade årsvis – framgår av tabell 5:42, där även prognoser för elasticiteterna anges.

Jämfört med 1960-talet torde EFTA-EG-ländernas importelasticiteter

Tabell 5:42 Tillväxtelastiteter för importen av verkstadsprodukter, konsumtionsvaror med avseende på privat konsumtion 1955–1980

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	2,05	2,62	2,89	2,5	2,1
Finland	2,82	1,02	1,18	1,1	1,1
Norge	1,07	2,57	2,22	2,0	2,3
Belgien	1,44	3,95	2,54	2,3	2,1
Frankrike	1,95	3,12	2,79	2,5	2,3
Västtyskland	3,49	3,34	3,66	3,5	3,5
Italien	1,04	2,73	1,89	1,7	1,5
Nederländerna	1,78	2,00	1,60	1,8	1,8
Schweiz	..	..	2,07	2,0	2,0
Storbritannien	4,28	3,55	4,75	3,5	3,8
Österrike	2,52	1,75	2,41	2,0	2,0
Canada	..	1,64	2,79	2,5	2,9
Förenta staterna	2,88	2,87	4,23	3,8	4,0
Japan	..	1,86	2,37	2,2	2,5

komma att sjunka något för flertalet länder under 1970-talets andra hälft bl. a. genom att effekterna av tullavvecklingen inom och mellan de europeiska handelsblocken kan väntas komma att ebba ut. För övriga länder antas elasticiteterna under 1970-talet komma att ligga något över 1960-talets nivåer.

Prognoser över den privata konsumtionen i omvärlden behandlas i kapitel 2, (tabell 2:2). Genom att applicera de i tabell 5:42 prognoserade elasticiteterna på de i tabell 2:2 angivna prognoserna över den privata konsumtionen i omvärlden erhålls de i tabell 5:43 angivna importtillväxttalen.

Sveriges andelar av de olika ländernas import av verkstadsprodukter, konsumtionsvaror är generellt sett mindre än andelarna för investerings- och

Tabell 5:43 Import av verkstadsprodukter, konsumtionsvaror 1955–1980

Volymförändringar, procent per år

	1955– 1960	1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	7,6	11,8	12,7	7,3	6,3
Finland	9,6	5,4	4,7	5,5	3,9
Norge	3,2	10,8	10,2	6,0	9,7
Belgien	3,9	15,0	10,4	9,9	8,2
Frankrike	7,4	18,7	14,5	12,8	9,4
Västtyskland	22,0	16,7	17,2	10,9	12,3
Italien	5,0	16,1	10,6	4,9	5,3
Nederländerna	6,6	11,8	9,6	5,2	5,4
Schweiz	..	..	9,5	8,6	6,0
Storbritannien	12,4	11,0	7,6	10,2	4,9
Österrike	13,6	8,4	9,9	11,4	8,0
Canada	0,0	7,7	13,1	15,8	13,1
Förenta staterna	9,2	13,5	18,2	10,6	14,8
Japan	..	17,5	21,1	13,2	15,0

Tabell 5:44 Sveriges andelar av olika länders import av verkstadsprodukter, konsumtionsvaror 1955–1980
1963 års priser, procent

	1955	1960	1965	1970	1975	1980
Danmark	8,1	8,4	10,2	7,8	10,0	10,0
Finland	6,8	11,8	13,6	9,4	12,0	15,0
Norge	20,0	19,1	19,0	12,9	20,0	22,0
Belgien	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0
Frankrike	1,5	1,0	0,8	0,3	0,6	0,6
Västtyskland	1,8	2,1	1,5	0,8	1,0	1,0
Italien	0,4	0,4	0,4	0,8	0,6	0,6
Nederländerna	1,7	1,5	1,3	1,6	1,5	1,5
Schweiz	· ·	· ·	2,6	2,1	2,5	2,5
Storbritannien	2,3	2,2	1,8	3,5	3,0	3,0
Österrike	2,1	1,5	2,0	3,6	4,0	4,0
Canada	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3
Förenta staterna	0,8	1,0	0,8	0,4	0,6	0,6
Japan			2,2	0,9	1,3	1,5

Tabell 5:45 Sveriges export av verkstadsprodukter, konsumtionsvaror 1960–1980
Volymförändringar, procent per år

	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	12,8	6,3
Finland	12,5	6,9
Norge	15,7	11,8
Belgien	12,2	8,2
Frankrike	29,5	9,4
Västtyskland	15,9	12,3
Italien	–1,0	5,3
Nederländerna	3,8	5,4
Schweiz	12,5	6,0
Storbritannien	6,9	4,9
Österrike	13,8	8,0
Canada	25,6	13,1
Förenta staterna	19,9	14,8
Japan	21,7	18,4

insatsvarorna (se tabell 5:44). Någon formaliserad modell för andelarnas bestämning har inte prövats. Andelarnas utveckling har schematiskt framskrivits till 1980 (tabell 5:44). Resulterande prognoser för svensk export av varugruppen framgår av tabell 5:45.

5.8.6 *Verkstadsprodukter totalt och sammanfattning*

Beräkningarna för Sveriges totala export av verkstadsprodukter framgår av tabell 5:46. Den svenska exporten till de 14 viktigare OECD-marknaderna, som behandlades i tidigare avsnitt, utgjorde 1973 närmare 75 % av den

Tabell 5:46 Sveriges export av verkstadsprodukter 1960–1980, fördelad på länder och länderområden

	Milj. kr. 1974	Volymförändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Danmark	1 937	12,5	9,6	4,8	6,1
Finland	2 275	9,7	7,3	7,2	5,8
Norge	2 224	11,2	9,2	10,4	13,8
Belgien	931	9,2	4,0	11,3	9,2
Frankrike	1 031	13,9	9,1	11,7	10,3
Västtyskland	1 537	11,3	6,9	5,4	8,1
Italien	786	7,2	9,8	9,7	9,7
Nederländerna	837	9,7	5,9	4,5	4,8
Schweiz	485	12,9	10,6	4,6	4,9
Storbritannien	1 952	12,4	12,2	3,8	7,0
Österrike	366	11,6	19,1	9,5	6,7
Canada	466	15,8	6,7	11,4	10,9
Förenta staterna	1 338	13,2	10,4	7,0	12,7
Japan	406	17,6	9,2	7,5	6,8
Övriga OECD	1 901	16,1	6,5	7,0	7,0
Östländer	1 554	4,0	13,6	5,0	4,0
U-länder	3 672	6,7	5,3	6,0	6,0
därav: OPEC-länderna	745	..	..	16,3	15,0
Totalt	24 164	10,2	8,0	8,2	8,5

totala svenska verkstadsexporten. Bedömningen av den svenska verkstadsvaruexporten till övriga ländergrupper fram till 1980 har delvis gjorts utifrån utvecklingen av Sveriges export till resp. ländergrupp från 1959 till 1973.

U-ländernas importefterfrågan under prognosperioden torde i huvudsak komma att bestämmas av följande faktorer:

- Förändringar i i-ländernas importefterfrågan och exportpriser
- Förändringar i oljepriser
- Förändringar i andra råvarupriser
- Förändringar i biståndsanslag o. d.

Att erhålla kvantitativa skattningar av dessa faktorer fram till 1980 har inte varit möjligt. Världsbanken har bedömt en återgång av råvaruprisernas tillväxttakter till 1960-talets nivå som realistisk. Samtidigt antas något dämpade ökningstakter av i-ländernas exportpriser från första till andra hälften av 1970-talet.

För Sveriges export av verkstadsprodukter till u-länderna utom OPEC-staterna kan mot denna bakgrund ungefär oförändrade tillväxttakter antas under 1970-talet jämfört med 1960-talet. Verkstadsvaruexporten utgjorde 1973 drygt 50 % av den totala svenska exporten till dessa länder.

Bedömningen av den svenska verkstadsvaruexporten till OPEC-länderna har gjorts utifrån internationella organisationers¹ skattningar av OPEC-ländernas importefterfrågan 1975–1980.

Sveriges export till öststaterna samt till andra OECD-länder än de i föregående avsnitt beaktade har framskrivits trendmässigt.

¹ Världsbanken, Morgan Guarantee Trust & First National City Bank.

Tillsammantaget resulterar exportbedömningarna för de olika varugrupperna och länderna i en ökning av den totala exportvolymen för verkstadsprodukter uppgående till 8,5 % per år 1975–1980¹ (tabell 5:46). I tabell 5:47 framgår den beräknade tillväxten av importen av verkstadsprodukter i omvärlden. Den skattade totala marknadstillväxten, dvs. importtillväxten till olika länder med hänsyn tagen till ländernas betydelse som avnämare av svensk export, understiger som synes avsevärt den beräknade ökningen av "världshandeln" med verkstadsprodukter (kolumn 1 i tabell 5:47). Innebörden härav är att importtillväxten kan, generellt sett, väntas bli större i länder vilka har relativt små andelar i Sveriges export. Detta gäller framför allt USA och OPEC-länderna vilkas importtillväxt väntas klart överstiga den genomsnittliga. De svenska andelarna förväntas bli i stort sett oförändrade i dessa länder. Den norska importefterfrågan på verkstadsprodukter väntas likaledes överstiga den genomsnittliga i världen. Här har en mindre andelsökning beräknats äga rum under prognosperioden. Den förväntade utvecklingen i Norge synes således komma att innebära synnerligen positiva konsekvenser för efterfrågan på svenska verkstadsprodukter.

Som framgår av tabell 5:47 överstiger den beräknade årliga ökningstakten den skattade marknadstillväxten 1975–1980 med en halv procentenhet. Des-

¹ Det bör här tilläggas att för att erhålla exportvolymerna har import- resp. exportdata i löpande priser genomgående deflaterats med s. k. enhetsvärdeindex. Genom att denna index mäter pris per viktenhet blir ofta prisförändringstakterna på i synnerhet verkstadsprodukter överskattade. Detta medför då underskattningar i volymförändringstakterna. Överskattningen av prisförändringarna uppkommer vanligen genom att kvalitetsförbättringar på produkterna felaktigt blir registrerade som prisförändringar. Kvalitetsförändringar borde rimligtvis hänföras till volymförändringar. För Sveriges export av verkstadsprodukter 1968–1974 har en sådan "kvalitetskomponent" uppskattats till knappt 1 % per år, dvs. om hänsyn tas till denna kvalitetskomponent blir under denna period volymökningen för den svenska verkstadsvaruexporten ca en procentenhet högre per år än vad som angivits i detta avsnitt.

Tabell 5:47 Olika ländergruppers import samt Sveriges export av verkstadsprodukter 1975–1980

Volymförändringar, procent per år

	Import	Marknads- tillväxt ^a	Sveriges export
14 OECD-länder ^b	10,4	8,1	8,8
därav: Investeringsvaror	7,7	7,2	7,6
Insatsvaror	12,4	10,4	11,0
Konsumtionsvaror	11,5	8,6	9,5
Östländerna	6,5	..	6,5
OPEC-länderna	15,5	..	15,5
Övriga u-länder	6,0	..	6,0
Världen totalt	10,3	8,0	8,5

^a Importen till olika länder sammanvägt med ländernas andelar i Sveriges export 1975.

^b För definition av ländergruppen se t. ex. tabell 5:31.

sa andelsvinster torde främst komma att återfinnas på vissa av de ursprungliga EG-marknaderna. Andelarna i de ursprungliga icke-nordiska EFTA-ländernas samt USA:s totala verkstadsvaruimport kan väntas komma att uppvisa en för Sverige mindre gynnsam utveckling.

5.9 Personbilar

Sveriges export av personbilar expanderade mycket kraftigt under 1960-talet. Sålunda mer än fyrdubblades exportvolymen från 1960 till 1970 trendmässigt sett, vilket innebar att denna varugrupp hörde till de mest expansiva under denna period. 1970-talets första hälft innebar dock en avsevärd uppbromsning i den volymmässiga exportökningstakten (tabell 5:48). Den stora exportökningen under 1960-talet innebar också avsevärda importandelsvinster i EFTA-ländernas och Förenta staternas personbilsimport.

Under större delen av 1960-talet och början av 1970-talet kan Sveriges export av personbilar sägas ha bestämts huvudsakligen från utbudssidan. Den kraftiga efterfrågan medförde efterfrågegap, vilka på flera marknader blev bestående under en relativt lång period, bl. a. beroende på att de svenska bilexportörerna föredrog att sprida exportleveranserna till många marknader. Under första hälften av 1970-talet har en jämnare balans mellan utbud och efterfrågan kommit till stånd. En bidragande orsak härtill torde ha varit den s. k. oljekrisen, vilken torde ha verkat dämpande på personbils efterfrågan. En viss förskjutning i efterfrågan från större till mindre bilstorlekar synes också ha ägt rum. Även om säkra slutsatser ej kan dras torde den svenska personbilsexporten ha gynnats härav åtminstone på den nordamerikanska marknaden. För perioden 1975–1980 förefaller det rimligt att anta att efterfrågan i omvärlden blir av dominerande betydelse för den svenska personbilsexportutvecklingen. Utbudsrestriktioner torde sålunda inte komma att påverka exporten i någon större utsträckning.

Effekterna från oljekrisen på personbils efterfrågan världen över kan till stor del förmodas vara tämligen kortsiktiga, och under förutsättning om ett realt sett ungefär oförändrat råoljepris har en återgång till det före ol-

Tabell 5:48 Sveriges export av personbilar 1960–1980

	Milj. kr. 1974	Volymförändring, procent per år			
		1960– 1965	1965– 1970	1970– 1975	1975– 1980
Ursprungliga EFTA-länder	878	19,2	15,6	4,8	7,0
Ursprungliga EG-länder	136	21,4	15,7	–5,7 ^a	4,0
Förenta staterna	969	11,2	16,7	7,8	10,0
Övriga länder	533	14,6	15,7	4,5	15,0
Totalt	2 516	15,5	16,0	5,1	10,0

^a Exportförändringen påverkad av förflyttning av produktion från Sverige till EG-området.

jekrisen rådande konsumtionsmönstret för personbilar bedömts vara ett rimligt antagande för perioden 1975–1980.

Föreliggande prognos för den svenska personbilsexporten bygger på bedömningar av exportutsikterna 1975–1980 gjorda inom de två svenska bilexportföretagen Saab och Volvo. Den årliga trendmässiga exportvolymen 1975–1980 har beräknats öka med ca 10 %, dvs. en ökning jämfört med utvecklingen 1970–1975 men en viss nedgång jämfört med 1960-talets mycket starka ökningstakt. En stor del av den svenska personbilsexporten avsätts på de transoceana marknaderna. Sålunda går närmare 60 % av exporten till länder utanför Europa. Denna andel torde komma att öka fram till 1980 genom att exporttillväxten till dessa länder kan väntas bli klart högre än ökningen till de europeiska länderna.

Ca 35 % av den svenska personbilsexporten avsätts för närvarande inom de forna EFTA-länderna medan de ursprungliga EG-länderna tar emot endast 6 %. Den blygsamma andelen i EG-länderna förklaras emellertid delvis av att en viss del av efterfrågan på svenska personbilar inom dessa länder tillfredsställs genom produktion inom EG-blocket. Som framgår av tabell 5:48 kan en från 1960-talet och början av 1970-talet fortsatt trendmässig tillväxttakt under genomsnittet för den totala personbilsexporten vara att vänta för dessa länder från 1975 till 1980.

5.10 Fartyg

Ca två tredjedelar av produktionen inom den svenska varvsindustrin avsätts för närvarande på utländska marknader. Av denna export utgörs närmare 60 % av tankfartyg. Redan före den s. k. oljekrisen framträdde tecken på en kommande obalans på marknaden för tankfartyg såtillvida att leveranserna enligt den föreliggande orderstocken för flera år framåt syntes bli större än vad fraktbehovet motiverade.

Som en följd av händelserna på oljemarknaden 1973 och 1974 har en betydande osäkerhet uppstått beträffande utvecklingen på längre sikt av världshandeln med olja och konsekvenserna härav för oljefraktmarknaden. Enligt bedömningar inom OECD, redovisade i början av 1975, kan konsumtionen av olja 1980 väntas bli 25 % lägre än den oljekonsumtion som förväntades före oljekrisen 1973. Denna beräkning bygger på förutsättningen om ett i förhållande till den allmänna prisnivån på världsmarknaden oförändrat pris på råolja från 1975 till 1980. (Vid en sänkning av oljepriset realt sett med 30 % har motsvarande siffra uppskattats till 16 %.) Nedgången i oljebehovet – i förhållande till tidigare förväntningar – kan väntas ske dels på grund av en lägre ökningstakt i energiförbrukningen, dels genom en övergång till andra energislag främst naturgas och kärnkraft. Behovet av import av råolja till OECD-området (vilket svarar för den helt övervägande delen av oceanbefrakta^d råoljeimport) kan förutom av dessa skäl förmodas bli ytterligare dämpad genom en ökad produktion av råolja inom vissa OECD-länder.

Mot denna bakgrund kan man räkna med en stagnerande eller enbart svagt ökande nettooljeimport till OECD-blocket under perioden 1975–1980. Härmed påverkas givetvis också behovet av oljefrakter och tanktonnage.

Jämfört med kalkyler före oljekrisen har tankfartygsbehovet 1980 beräknats minska med ca 100 miljoner dödviktston. Det skulle motsvara knappt 2 årsproduktioner vid världens varv med 1975 års produktionskapacitet.

Situationen 1975 kännetecknades av ett kraftigt överskott på tankertonage. Detta har resulterat i låga oljefraktsatser och en betydande uppläggning av tankers. Inneliggande order i början av 1975 innebär i stort sett fullt kapacitetsutnyttjande av världens varv fram till 1978 (tabell 5:49). Vissa avbeställningar har emellertid ägt rum under loppet av 1975 (ej medtagna i tabellen). Denna ordervolym torde ändå täcka de fartygsbehov som t. o. m. före oljekrisen kunde förväntas uppstå till 1980.

Fram till 1980 torde den nya situationen på energimarknaden få endast mindre inverkan på behovet av andra fartygstyper än tankfartyg. 1960-talet innebar en kraftig expansion framför allt för bulkfartygen. Dessa svarar idag för ca en sjättedel av de sjöburna transportererna. Ett fortsatt ökat behov av bulkfartyg och övriga icke-tankfartyg är att vänta under perioden 1975–1980. Efterfrågan kan dock inte väntas "fylla ut" det utrymme som frigörs på tankfartygssidan. Möjligheten att i ökad utsträckning använda den kombinerade fartygsflottan (olja/bulk, olja/malm) till bulk- och malmtransporter torde dessutom utgöra en hämmande faktor på nybeställningar av dessa fartygstyper. Vid årsskiftet 1974–1975 var ca 50 % av det befintliga kombinationstonnaget engagerat i tankflottan. Av den totala fartygsflottan utgör de kombinerade fartygen för närvarande ungefär en tiondel. Det kan vidare tänkas att introduktionsstadiet för bulkfartyg nu är över och att en viss nedgång i efterfrågetillväxten för denna fartygstyp är att vänta under de närmaste åren.

Ordersituationen vid de svenska varven är – vid slutet av 1975 – i stort sett identisk med den i världen för övrigt. Ordervolymer täcker ungefär två årsproduktioner vid de svenska varven. Med ovan givna förutsättningar om konsumtion och produktion av olja etc. måste utrymmet för nya order, resulterande i nya tankfartygsleveranser före 1980, anses som mycket litet.

Genom den starka inriktningen på tankfartyg är det uppenbart att den svenska varvsindustrin står inför omställningsproblem av tämligen stor omfattning, och ett avbrott i den från 1960-talet och början av 1970-talet trendmässigt sett tämligen starka exportökningen synes ofrånkomligt.¹ Med hänsyn till den stora osäkerhet som råder beträffande framför allt oljetransportbehovet och det därmed sammanhängande fartygsbehovet i världen redovisas här prognoser för Sveriges fartygsexport 1975–1980 i form av ett

Tabell 5:49 Orderläget vid världens varv 1 januari 1975

Planerade fartygsleveranser 1975–1978. Milj. dwt.

	1975	1976	1977	1978
Tankfartyg	49	52	52	18
Bulkfartyg	10	8	4	1,5
Övriga	6	4	1	0,5
Totalt	65	64	57	20

¹ Ökningstakten har dock avtagit successivt under 1960-talet och början av 1970-talet (se tabell 5:50).

Tabell 5:50 Sveriges export av fartyg 1960–1980

Volymförändringar, procent per år

1960–1965	1965–1970	1970–1975	1975–1980	
			Alt. 1	Alt. 2
8,3	5,8	4,2	3,0	-3,2

intervall (tabell 5:50 och diagram 5:10). Fartygsexporten har i prognosarbetet delats upp i tankfartyg och "övriga fartyg". De två alternativen i tabell 5:50 är ytterlighetsprognoser i den meningen att en lägre respektive högre tillväxttakt för de båda fartygsgrupperna är kombinerade i samma alternativ.

Det lägre alternativet bygger på förutsättningen att inte ytterligare tankfartyg än de som var beställda vid slutet av 1975 levereras före 1980. En sådan utveckling synes trolig om man antar ett realt sett ungefär oförändrat råoljepris. Det skulle sannolikt innebära en ungefär oförändrad nettoimport av råolja till OECD-länderna 1975–1980. Under dessa omständigheter torde ett överskott på tankfartyg globalt sett bli ofrånkomligt under hela prognosperioden. Mätt i fasta priser skulle då – i det lägre alternativet – värdet av Sveriges tankfartygsexport minska med i genomsnitt ca 14 % per år 1975–1980.

Som nämnts ovan motsvarar orderstocken vid slutet av 1975 ca två årsproduktioner vid de svenska varven, och större delen av leveranserna är avsedda att äga rum före 1978. Även om vissa av dessa leveranser kan tänkas bli senarelagda – sannolikt i många fall ett ömsesidigt intresse hos beställare och leverantörer – är dock en successiv avsaktning av leveranstakten under femårsperioden sannolikt.

I det högre alternativet har räknats med en volymminskning i exporten av tankfartyg med i genomsnitt ca 4,5 % per år 1975–1980. Även i detta fall måste man emellertid räkna med en ojämn profil i leveranstakten under perioden. Detta alternativ kan tänkas höra samman med ett scenario in-

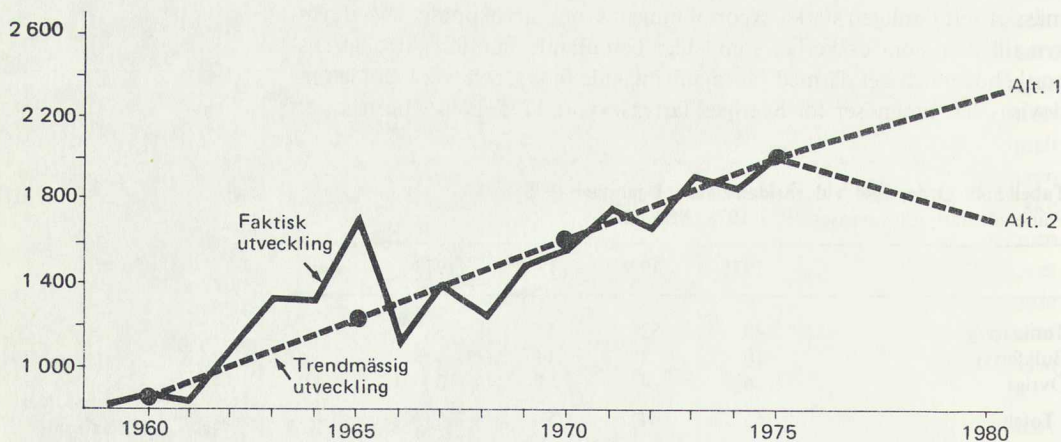

Diagram 5:10 Sveriges export av fartyg 1959–1980. Milj. kr. 1968 års priser.

nebärande sänkta relativa råoljepriser möjligen i kombination med en kraftigare BNP-tillväxt i OECD-länderna än den som förutsatts (se kapitel 2). Nedskärningen i energiförbrukningen inom OECD-länderna torde med en sådan utveckling få mindre omfattning än i ett alternativ med högre råoljepriser etc. Det lägre oljeprisalternativet kunde vidare väntas medföra att lönsamheten för oljeutvinningen inom vissa OECD-länder naggades i kanten. Vid ett lägre oljepris skulle det sannolikt också bli mindre ekonomiskt motiverat för industriländerna att investera i andra energikällor. Övergången till användning av andra energislag än olja kunde då tänkas ske i långsammare takt. En ytterligare förutsättning för en utveckling i enlighet med detta alternativ är en stark förmåga hos de svenska varven att hävda sig i den ytterst hårda konkurrens om beställningsintresserade kunder som är att vänta under flera år framöver.

Även för "övriga fartyg" har kalkylerats med två alternativ för exportutvecklingen 1975–1980. En osäkerhetsfaktor härvidlag härstammar från de ovan berörda substitutionsmöjligheterna mellan oljetransporter och vissa övriga frakter inom den kombinerade fartygsflottan. I det högre alternativet har kalkylerats med en värdeökning i fasta priser av exporten av "övriga fartyg" med ca 10 % per år 1975–1980. Det motsvarar ungefär den trendmässiga ökningstakten från 1959. I det lägre alternativet är motsvarande ökning ca 6 %.

Sammanförs dessa prognoser för de två fartygsgrupperna erhålls i det "lägre" alternativet en exportvolymminskning för den totala fartygsexporten med drygt 3 % 1975–1980. I det andra alternativet blir motsvarande resultat en ökning med ca 3 % (se tabell 5:50). Dessa två alternativa utvecklingstakter kan tolkas som "ytterpunkter" i ett intervall med olika tänkbara alternativ. På grund av den stora osäkerhet som råder beträffande framför allt den framtida utvecklingen av råoljepriserna kan emellertid förändringstakter för den svenska fartygsexporten nedanför detta intervall inte uteslutas.

Appendix 1

Beräkning av tillväxttakter

Långtidsutredningens prognosperspektiv är "medelsiktigt" och sträcker sig över 5 år, i det nu aktuella fallet 1975–1980. I långtidsutredningens exportstudie skall göras bedömningar av tillväxten för ett relativt stort antal tidsserievariabler under denna period. Avsikten är inte att vid beräkningarna av 1980 års variabelvärden ta hänsyn till det mer kortsiktigt betonade konjunkturläge som då kan komma att råda, utan endast att för perioden 1975–1980 försöka ange tillväxttakten i seriernas "medelsiktiga trend". Det är givetvis önskvärt att kunna jämföra en sådan prognos med motsvarande tillväxttakter under tidigare 5-årsperioder: 1955–1960, 1960–1965, 1965–1970 och 1970–1975. Kännedom om dessa är också av betydelse för själva prognosberäkningarna och analyserna av eventuella samband mellan olika variabler.

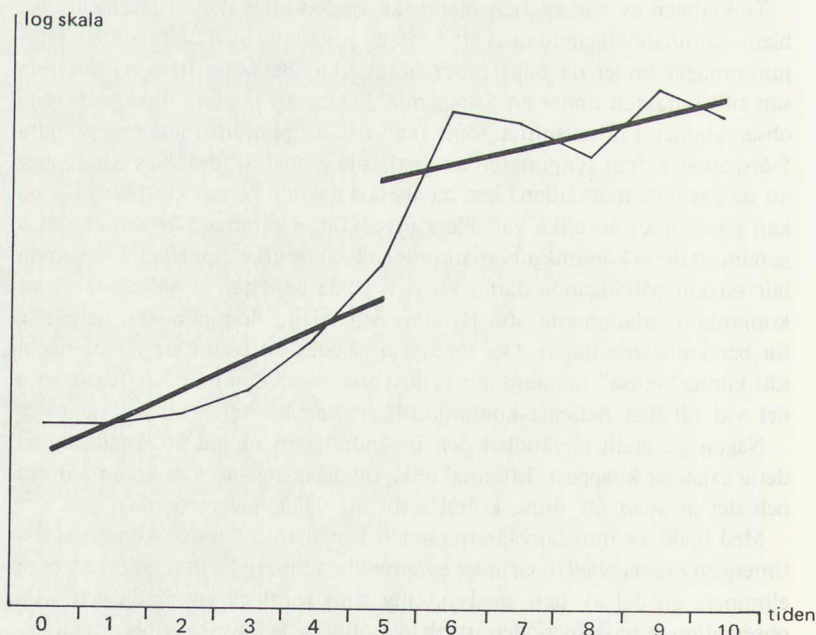
Tolkningen av variabelernas historiska värden innefattar ett speciellt problem, sammanhängande med att värdena påverkats av det kortsiktiga konjunkturläget under de olika observationsåren. Beräknar man på enklaste sätt tillväxttakten under en 5-årsperiod genom att jämföra första och sista observationen i tidsavsnittet, löper man risk att jämförbarheten med andra 5-årsperioder, från synpunkten av medelsiktig analys, fördärvas därigenom att de använda mätvärdena kan ha alstrats i skilda konjunkturfaser. Likaså kan jämförelser av olika variabelers utveckling i samma 5-årsperiod störas genom att deras konjunkturvariation är i olika hög grad utpräglad. Problemen blir särskilt påträngande därför att den valda perioden är så pass kort att konjunkturvariationerna ofta får stor, och ibland dominerande, betydelse för beräkningsresultaten. Det föreligger således ett behov av att på något sätt kunna "rensa" mätpunkternas observationsvärden från de effekter som det vid tillfället rådande konjunkturläget kan ha haft.

Någon generellt användbar och invändningsfri metod att åstadkomma detta existerar knappast. Ett antal olika tillvägagångssätt kan komma ifråga och det är svårt att finna kriterier för att välja mellan dem.

Med hjälp av minstakvadratmetoden kan man för resp. 5-årsperiod estimerar en *exponentiell trend* (eller eventuellt en linjär). På detta sätt kan man eliminera en del av den snedvridning som beror på att första och sista observationen i 5-årsperioden innehåller olikartade "konjunkturkomponen-

ter". Den erhållna trendekvationen ger estimerade värden för de nämnda observationerna och mellan dessa kan periodens tillväxttakt uträknas. Snedvridningsproblemet blir dock inte fullständigt löst på detta sätt eftersom minstakvadratmetoden har den egenskapen att dess skattningar tar oproportionerligt stor hänsyn till ytterobservationernas värden. En annan nackdel med trendekvationerna i detta speciella fall är att det mellan de olika 5-årsperiodernas trendlinjer uppstår nivåsprång, såsom visas i figuren nedan. Det är sålunda fullt möjligt att en series tillväxttakt för både 1960–1965 och 1965–1970 beräknas till 2 % per år, samtidigt som en motsvarande trend för hela perioden 1960–1970 skulle ha givit en tillväxttakt på 4 % per år.

Det främsta alternativet till ovannämnda typ av trendberäkningar är att utnyttja någon form av *glidande medeltal*. Trendvärden för t ex 1955, 1960, 1965 och 1970 kan beräknas och därefter också den trendmässiga tillväxttakten under de olika 5-årsperioderna. En fördel med att använda glidande medeltal är att slutvärdet i en 5-årsperiod är identiskt med startvärdet i nästa. Vid preciseringen av det glidande medeltalets längd är det av viss vikt att beakta längden på seriens eventuella konjunkturcykel. Om cykeln exempelvis har längden 5 år skulle ett 3-leds glidande medeltal ha kvar ett visst mått av konjunkturvariation. Istället skulle då ett 5-leds medeltal vara att föredra. Ett 4-leds medeltal vore kanske i många fall lämpligt men har olägenheten att inte vara centrerat till ett helår. Denna svårighet kan klaras om man har tillgång till halvårsdata (8-ledsmedeltal av sådana), annars genom interpolering av successiva 4-ledsmedeltal. En nackdel med alla glidande medeltal är att de kräver tidsserier som är längre än den period man vill belysa, vilket ställer till förtret särskilt i slutet av observationsserien,

desto mer ju längre glidande medeltal man använder.

En speciell variant av glidande medeltal har prövats och består i att för resp år beräkna medelvärdet av de båda kringliggande observationerna. Trendvärdet för t ex 1965 beräknas således som medelvärdet av 1964 och 1966 års värden. Detta glidande medeltal är särskilt lämpligt om tidsserien har en 4-årscykel. I sådant fall har det samma "balans" som ett 4-leds medeltal och kan ses som ett alternativ till förfarandet att interpolera två 4-leds medeltal. En fördel med det "2-leds brutna glidande medeltalet" är att endast en observation förloras i tidsseriens slut (och början). Dessutom är det enkelt att beräkna.

Som ett åskådningsexempel har tre trendberäkningsmetoder, nämligen exponentiell trend, 5-leds glidande medeltal och 2-leds brutet glidande medeltal, tillämpats på Sveriges totala export i 1968 års priser under tre olika tidsperioder, 1955–1960, 1960–1965 och 1965–1970. I tablån nedan anges för periodgränsernas år den faktiska exportens avvikelse i procent av trendvärdet, enligt de tre beräkningssätten:

	1955	1960	1965	1970
Exponentiell trend				
a) begynnelseår	-1,3	+1,1	+2,4	<i>a</i>
b) slutår	<i>a</i>	+2,8	-0,8	+2,1
5-leds glidande medeltal	-1,8	+1,6	+0,2	+2,2
2-leds brutet medeltal	-1,9	+2,7	-0,8	+1,8

a = ej beräknat.

Tablån tydliggör den tidigare påvisade olägenheten med att använda exponentiell trend i de skilda tidsperioderna. "Sprången" mellan trendlinjerna motsvarar närmare 2 % av exporten år 1960 och drygt 3 % år 1965.

Slutligen visas i nedanstående tablå den tillväxttakt (procent per år) som Sveriges export uppvisat under de givna 5-årsperioderna enligt de olika beräkningsmetoderna:

	1955–1960	1960–1965	1965–1970
Faktiska data	7,3	7,7	8,3
Exponentiell trend	6,4	8,1	8,4
5-leds glidande medeltal	6,6	8,0	7,9
2-leds brutet medeltal	6,3	8,4	7,8

När förändringstal i procent per år över 5-årsperioder redovisas i denna rapport avses trendtillväxten beräknad enligt den metod som ovan kallats 2-leds brutet medeltal, detta såvida inte annat anges. När däremot tidsseriers nivåer vid enskilda år redovisas, t ex i miljoner kronor eller ton, avses de faktiska talen såvida inte annat anges. För 1980 avses dock alltid ett tänkt "trendtal"; detta dock utan att någon explicit ställning tagits till tidsseriernas värden 1979 och 1981.

I Appendix 2 utvecklas ytterligare tankegången bakom och motiveringen för den trendberäkningsmetod som använts.

Appendix 2

Konjunkturrensning av tidsserier för medellångsiktig analys

1 Problemet

När man i pedagogiskt syfte vill förklara ett säsongrensningsförfarande är det brukligt att man spjälkar upp ett enskilt observationsvärde (X_t), taget vid punkten t , i fyra komponenter:

$$X_t = T_t + C_t + S_t + u_t,$$

där T_t betecknar (det "långsiktiga") trendvärdet, C_t konjunkturkomponenten, S_t säsongkomponenten och u_t en slumpmässig, stokastisk, komponent, allt taget vid tidpunkten (eller under tidsperioden) t . Komponenterna kan vara additiva, som i formeln ovan, eller multiplikativa, varvid formeln kan läsas som logaritmer. Säsongrensningsproblemet består i princip i att eliminera S_t och att sålunda skatta

$$Z_t = T_t + C_t + u_t.$$

Huruvida man i praktiska tillämpningar verkligen är ute efter tidsserien Z_t och inte

$$Z'_t = T_t + C_t,$$

där slumpkomponenten u_t också eliminerats, är nog tvivelaktigt. Under alla omständigheter torde dock gälla att alla kända säsongrensningsförfaranden resulterar i en rensad serie som utgör en blandning av Z_t och Z'_t .

När man studerar variabelsamband och gör projektioner på medellång eller lång sikt kan det ibland vara önskvärt att kunna rensa bort även konjunkturkomponenten, för att enbart arbeta med trendkomponenten, T_t (och hellre den än summan $T_t + u_t$).

Begreppet trendkomponent är givetvis högeligen abstrakt och det finns skäl att försöka klargöra för sig vad man egentligen tänker på. Antag, endast som ett förslag till konkretisering, att man vill beräkna den "trendmässiga" storleken på BNP varje år i tidsavsnittet 1950–1970, givet de existerande

nationalräkenskaperna. Det har påpekats att, vad gäller delperioden 1960–1965, avmattningsåren 1962–1963 blev ovanligt litet markerade, medan vi under delperioden 1965–1970 åter upplevde rejäla recessionsår. Frågan är: skall man anse att perioden 1960–1965 karaktäriserades av jämförelsevis små negativa konjunkturkomponenter (och måhända också stora positiva) och att trendkomponenterna således inte uppvisade någon ökad tillväxttakt, eller skall det uttryckas så att den trendmässiga tillväxten blev snabbare, men att konjunkturkomponenterna förblev normala (konstanta)?

Det sistnämnda betraktelsesättet torde vara det mest lämpliga vid analyser på medellång sikt (säg 5 år) då man ju vill kunna påvisa skillnader i trendmässiga tillväxttakter vid jämförelse av olika 5-årsperioder. På lång sikt (säg 10 år och däröver) kan däremot det förstnämnda synsättet tänkas ha förespråkare.

Formellt skulle man kunna dela upp trendkomponenten i en medelsiktig trendkomponent (M_t) och en långsiktig trendkomponent (L_t):

$$T_t = L_t + M_t.$$

Således är

$$X_t = L_t + M_t + C_t + S_t + u_t.$$

Vad man på medellång sikt är ute efter skulle således vara $T_t = L_t + M_t$.

2 Metoder

Det är inte möjligt att direkt överföra de vanliga metoder som utvecklats för säsongrensning till att klara även konjunkturrensningens problem. Här till skulle krävas att konjunkturcykelns längd är känd, att denna längd exakt uppgår till en heltalsmultipel av ett år (om helårsdata används) och att cykelns längd inte varierar över tiden. Dessutom omfattar i praktiken tidsserien alltför få, kanske endast tre, cykler.

De möjligheter som anges nedan är alla varianter av glidande medeltalsberäkningar och är som sådana inte särskilt sofistikerade. Avsikten är närmast att experimentellt visa hur några olika typer av glidande medeltal fungerar under skilda antaganden om trendens och cykelns utseende.

Två olika trender simuleras: den ena är likformigt stigande, den andra olikformigt stigande med mindre tillskott i seriens början och slut och med större tillskott i mitten. Den första trenden ingår i Serie 1 och 2 i de bifogade tabellerna, den andra trenden ingår i Serie 3 och 4.

Likaledes simuleras två olika cykler, båda med samma amplitud, den ena med längden 4 år, den andra med längden 5 år. Dessa ingår i Serie 1 och 3, respektive Serie 2 och 4.

På de fyra olika tidsserierna provas tre olika typer av glidande medeltal som avser att skatta trenden T_t :

Metod 1. 5-leds glidande medeltal (centrerat)

Metod 2. 3-leds glidande medeltal (centrerat)

Metod 3. Medeltalet av de två kringliggande observationerna¹.

¹ Exempelvis skattas således trendvärdet år 4 genom att ta medeltalet av observationerna år 3 och år 5.

5-ledsmedeltalet är naturligt nog mycket bra om cykeln omfattar just 5 år; i synnerhet om trenden växer likformigt (se bifogade tabeller och text-tabellen nedan). Om cykeln har en annan längd – 4 år i räkneexemplen – blir däremot 5-ledsmedeltalet nu alltför långa och "biased", detta dock i mindre grad än 3-ledsmedeltalet, som är för kort. För 5-årscykeln blir 3-ledsmedeltalet givetvis mycket för kort och ger grovt felaktiga resultat.

Genomsnittliga numeriska fel vid de tre skattningsmetoderna

Serie	Metod 1 (5-leds- medel- tal)	Metod 2 (3-leds- medel- tal)	Metod 3 (Medeltal av de kringlig- gande obs)
1. Likformigt stigande trend + 4 års cykel	2,0	3,4	0,0
2. Likformigt stigande trend + 5 års cykel	0,0	6,5	4,0
3. Olikformigt stigande trend + 4 års cykel	3,0	3,6	0,9
4. Olikformigt stigande trend + 5 års cykel	1,6	6,6	4,0

Metod 3, lika med 3-ledsmedeltalet exklusive mittobservationen, ger mycket bra resultat för 4-årscykeln, sämre för 5-årscykeln.

Det är värt att notera att när man övergår från likformigt till olikformigt stigande trend försämras resultaten av 5-medelstalsberäkningarna i påfallande grad, något som inte är fallet för de båda kortare medeltalen. Man kan kanske uttrycka detta så att när 5-ledsmedeltalet används, löper man risk att rensa bort *för* mycket av seriens variation (givetvis dock beroende på syftet med beräkningarna). 3-ledsmedeltalet ger å andra sidan en ganska dålig skattning av den medelsiktiga trenden, försåvitt inte konjunkturcykeln är så pass kort som 3 år.

Metod 3, medeltalet av de två kringliggande värdena, kan kanske representera ett slags kompromiss mellan några av kraven på konjunkturrensning för medellångsiktig analys om man förutsätter en konjunkturcykel vars längd åtminstone inte överstiger 5 år, och en medelsiktig trend som kan uppvisa förändringar i tillväxttakten under loppet av ett tidsavsnitt om, säg, 5–10 år. Metoden har fördelen att vara lättanvänd och okomplicerad. Behovet av forskning inom detta område känns angeläget; såväl vad gäller statistiska metodfrågor som möjligheterna att på ett ur ekonomisk-teoretisk synvinkel insiktsfullt sätt angripa konjunkturrensningsproblemet.

Serie 1: Likformigt stigande trend + 4 års cykel

t	T_t	C_t	$T_t + C_t$	Metod 1		Metod 2		Metod 3	
				$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$	$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$	$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$
1	100	20	120						
2	110	0	110						
3	120	-20	100	124	-4	113,3	6,7	120	0
4	130	0	130	130	0	130	0	130	0
5	140	20	160	136	4	146,7	-6,7	140	0
6	150	0	150	150	0	150	0	150	0
7	160	-20	140	164	-4	153,3	6,7	160	0
8	170	0	170	170	0	170	0	170	0
9	180	20	200	176	4	186,7	-6,7	180	0
10	190	0	190	190	0	190	0	190	0
11	200	-20	180	204	-4	193,3	6,7	200	0
12	210	0	210	210	0	210	0	210	0
13	220	20	240			226,7	-6,7	220	0
14	230	0	230						
Genomsnitt av numeriska värdet på felen $T_t - \hat{T}_t$					2,0		3,4		0,0

Serie 2: Likformigt stigande trend + 5 års cykel

t	T_t	C_t	$T_t + C_t$	Metod 1		Metod 2		Metod 3	
				$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$	$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$	$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$
1	100	20	120						
2	110	5	115						
3	120	-15	105	120	0	113,3	-3,3	112,5	-2,5
4	130	-15	115	130	0	117,7	8,3	115	5
5	140	5	145	140	0	121,7	8,3	125	5
6	150	20	170	140	0	143,3	-3,3	142,5	-2,5
7	160	5	165	150	0	160	-10	155	-5
8	170	-15	155	160	0	163,3	-3,3	162,5	-2,5
9	180	-15	165	170	0	161,7	8,3	165	5
10	190	5	195	180	0	171,7	8,3	175	5
11	200	20	220	190	0	193,3	-3,3	192,5	-2,5
12	210	5	215	200	0	210	-10	205	-5
13	220	-15	205	210	0	213,3	-3,3	212,5	-2,5
14	230	-15	215			211,7	8,3	215	5
Genomsnitt av numeriska värdet på felen $T_t - \hat{T}_t$					0,0		6,5		4,0

Serie 3: Olikformigt stigande trend + 4 års cykel

t	T_t	C_t	$T_t + C_t$	Metod 1		Metod 2		Metod 3	
				$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$	$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$	$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$
1	100	20	120						
2	107	0	107			107	0	107	0
3	114	-20	94	119	-5	107,7	6,3	114,5	-0,5
4	122	0	122	123,8	-1,8	122,7	-0,7	123	-1
5	132	20	152	130	2	139,3	-7,3	133	-1
6	144	0	144	146	-2	144,7	-0,7	145	-1
7	158	-20	138	163,2	-5,2	152	6	159	-1
8	174	0	174	172,8	1,2	173,3	0,7	173	1
9	188	20	208	181,6	6,4	194	-6	187	1
10	200	0	200	197,2	2,8	198,7	1,3	198	2
11	208	-20	188	211	-3	201,3	6,7	208	0
12	216	0	216	215,4	0,6	215,7	0,3	215,5	0,5
13	223	20	243			229,7	-6,7	223	0
14	230	0	230						
Genomsnitt av numeriska värdet på felen $T_t - \hat{T}_t$				3,0		3,6		0,9	

Serie 4: Olikformigt stigande trend + 5 års cykel

t	T_t	C_t	$T_t + C_t$	Metod 1		Metod 2		Metod 3	
				$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$	$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$	$\hat{T}_t$	$T_t - \hat{T}_t$
1	100	20	120						
2	107	5	112			110,3	- 3,3	109,5	-2,5
3	114	-15	99	115	-1	106	8	109,5	4,5
4	122	-15	107	183,8	-1,8	114,3	7,7	118	4
5	132	5	137	134	-2	136	- 4	135,5	-3,5
6	144	20	164	146	-2	154,7	-10,7	150	-6
7	158	5	163	159,2	-1,2	162	- 4	161,5	-3,5
8	174	-15	159	172,8	1,2	165	9	168	6
9	188	-15	173	185,6	2,4	179	9	182	6
10	200	5	205	197,2	2,8	202	- 2	200,5	-0,5
11	208	20	228	207	1	218	-10	213	-5
12	216	5	221	215,4	0,6	219	- 3	218	-2
13	223	-15	208			214,7	8,3	218	5
14	230	-15	215						
Genomsnitt av numeriska värdet på felen $T_t - \hat{T}_t$				1,6		6,6		4,0	

Appendix 3

Definition av exportvarugrupper

Benämning	Andel av totala exporten 1974, %	SITC definition
Trävaror; sågade och hyvlade av barrved	5,9	243.2
Rundvirke	0,3	242
Massa	8,3	25
Papper (inkl. träfiberplattor)	9,9	64
Järnmalm	2,8	281
Livsmedel; livsmedel och jord- bruksprodukter	3,0	0, 1, 22, 4
Övriga metaller; icke-järnmetaller	2,1	68
Bränslen	1,3	3
Övriga råvaror	1,4	21, 23, 24 exkl. 242 o 243.2 26, 27, 28 exkl. 281, 29
Råvaror totalt	35,0	0-4, 64, 68
Kemiska produkter	5,0	5
Järn och stål	8,3	67
Personbilar	3,6	732.1
Verkstadsprodukter exkl. personbilar, flygplan, fartyg o vapen	34,3	69, 7 exkl. 732.1, 734 o 735, 81, 861, 864
Textilvaror; textil- o beklädnads- varor, skor o lädervaror	3,0	61, 65, 84, 85
Andra varor; övriga industri- produkter	5,3	62, 63, 66, 8 exkl. 81, 84, 85, 861, 864
Färdigvaror	59,5	5-8 exkl. 64, 68, 734, 735
Råvaror och färdigvaror	94,4	0-9 exkl. 734, 735, 95
Flyg och vapen	0,5	734, 95
Fartyg	5,0	735
Total export	100,0	0-9

Appendix 4

Verkstadsprodukter i SITC-termer fördelade på användnings- områden

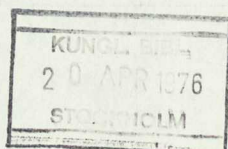
Procent av resp. SITC-nr

SITC	Konsum- tions- varor	In- sats- varor	Investe- rings- varor	SITC	Konsum- tions- varor	In- sats- varor	Investe- rings- varor
691		100		719.8			100
692		100		719.9			100
693		100		722.1		51	49
694		100		722.2		100	
695			100	723		100	
696	100			724.1	100		
697.1		100		724.2	100		
697.2	100			724.9			100
697.9		100		725	100		
698		100		726			100
711.1–				729.1–			
711.3			100	729.5		100	
711.4		100		729.6			100
711.5		100		729.7			100
711.6–				729.9		100	
711.8			100	731.1–			
712			100	731.6			100
714			100	731.7		100	
715.1			100	732.2–			
715.2		27	73	732.5			100
717.1		25	75	732.6–			
717.2			100	732.8		100	
717.3	100			732.9	100		
718.1		10	90	733	100		
718.2			100	81		100	
718.3		20	80	861.1			100
718.4		25	75	861.2–			
718.5		31	69	861.6	100		
719.1		41	59	861.7–			
719.2		15	85	861.9			100
719.3		18	82	864	100		
719.4	100						
719.5		51	49				
719.6			100				
719.7		100					

Statens offentliga utredningar 1976

Kronologisk förteckning

1. Arbetsmiljölög. A.
2. Bakgrund till förslag om arbetsmiljölög. A.
3. Rapport i psykosociala frågor. A.
4. Internationella konventioner inom arbetarskyddet. A.
5. Säkerhetspolitik och totalförsvaret. Fö.
6. Deltidsanställdas villkor. Ju.
7. Deltidsarbete 1974. Ju.
8. Regionala trafikplaner - länsvisa sammanfattningar. K.
9. Sexuella övergrepp. Ju.
10. Skolans ekonomi. U.
11. Bostadsbeskattning II. Fi.
12. Företagens uppgiftslämnade. Fi.
13. Byggnadsindex för husbyggnader och anläggningar. Fi.
14. Kårbliqatorium? U.
15. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 3. Fö.
16. Folkhögskolan. U.
17. Skador i arbetet. A.
18. Lokala trafikföreskrifter m. m. K.
19. Den militära underrättelsetjänsten. Fö.
20. Kultur åt alla. S.
21. Trafikbuller. Del 3. Buller från fritidsbåtar. K.
22. Sveriges export 1975-1980. Bilaga 2 till 1975 års långtids-
utredning. Fi.

Statens offentliga utredningar 1976

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor. 1. Deltidsanställdas villkor. [6] 2. Deltidsarbete 1974. [7]
Sexuella övergrepp. [9]

Försvarsdepartementet

Säkerhetspolitik och totalförsvar. [5]
Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 3. [15]
Den militära underrättelsetjänsten. [19]

Socialdepartementet

Kultur åt alla. [20]

Kommunikationsdepartementet

Regionala trafikplaner – länsvisa sammanfattningar. [8]
Lokala trafikföreskrifter. [18]
Trafikbullen. Del 3. Buller från fritidsbåtar. [21]

Finansdepartementet

Bostadsbeskattning II. [11]
Företagens uppgiftslämnande. [12]
Byggnadsindex för husbyggnader och anläggningar. [13]
Sveriges export 1975–1980. Bilaga 2 till 1975 års långtidsutredning. [22]

Utbildningsdepartementet

Skolans ekonomi. [10]
Kårobligatorium? [14]
Folkhögskolan. [16]

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbetsmiljöutredningen. 1. Arbetsmiljölög. [1] 2. Bakgrund till förslag om arbetsmiljölög. [2] 3. Rapport i psykosociala frågor. [3]
4. Internationella konventioner inom arbetarskyddet. [4]
Skador i arbetet. [17]

Kronologisk förteckning

1. Nordiske naturgasudredninger
2. Maktstrukturer och styrelseformer inom teatern
3. Adult Education
4. Nordisk samarbeide om energisparing i byggsektoren
5. Norden och fackpressen
6. ILO og kvinner i arbeidslivet
7. Aikuiskasvatus Pohjoismaissa

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-02806-9
ISSN 0375-250X